

T.C.
GAZI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

**STRATEJİK KAYNAKLARIN AFRİKA'DAKİ
AYRILIKÇI HAREKETLERE ETKİSİ:
SUDAN ÖRNEĞİ**

MENEKŞE SÖZBİLİR

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ORTADOĞU VE AFRİKA ÇALIŞMALARI BİLİM DALI**

HAZİRAN 2015

**STRATEJİK KAYNAKLARIN AFİRKA'DAKİ AYRILIKÇI HAREKETLERE
ETKİSİ: SUDAN ÖRNEĞİ**

Menekşe SÖZBİLİR

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ORTADOĞU VE AFİRKA ÇALIŞMALARI BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN 2015

Menekşe SÖZBİLİR tarafından hazırlanan “Stratejik Kaynakların Afrika’daki Ayrılıkçı Hareketlere Etkisi: Sudan Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/

Başkan : Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/

Üye : Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/

Tez Savunma Tarihi: 30/06/2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

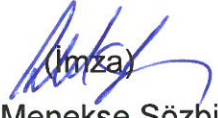
Doç. Dr. Nihat YAZILITAŞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(İmza)
(Menekşe Sözbilir)
(30.06.2015)

Stratejik Kaynakların Afrika'daki Ayrılıkçı Hareketlere Etkisi: Sudan Örneği

Yüksek Lisans Tezi

Menekşe SÖZBİLİR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2015

ÖZET

Stratejik kaynaklar Afrika'da ortaya çıkan ayrılıkçı hareketlerin arkasında yatan başlıca sebebi oluşturmaktadır. Kaynaklar bakımından oldukça zengin olan kıtada sömürge sonrası dönemde yapay sınırlara sahip devletlerin oluşturulması istikrarlı ulus devletlerin inşa edilmesini zorlaştırırken sömürge dönemi uygulamaları ve dışa bağımlılığın devam etmesi bu ülkeleri dış müdahalelere açık ve siyasal bakımdan istikrarsız hale getirmiştir. Belirli ihraç ürünlerine bağımlı bulunan ülkelerde bu ürünlerin denetiminin sağlanması hem ülke içi hem de ülke dışı aktörler açısından önem teşkil etmekte, bu durum söz konusu ülkelerde ortaya çıkan isyanlar ve ayrılıkçı hareketlere karşı izlenen politikaları şekillendirmektedir.

Sudan'ın petrol ve su kaynakları bakımından sahip olduğu önem bu ülkenin yaşadığı iç savaşların seyrini etkilemiştir. Uzun yıllar devam eden iç savaşın sonunda iki ayrı devlete bölünen Sudan'da petrol ve su kaynaklarının denetimi konusunda yaşanan mücadeleler bölünmeden sonraki süreçte yeni boyutlar kazanarak varlığını devam ettirmiştir. İç savaşlara yapılan müdahalelerde insan haklarının korunması ve ayrımcılıklara son verilmesi gibi meşrulaştırıcı sebepler öne sürülse de Güney Sudan'ın bağımsız olmasıyla birlikte bu topraklarda yeni imtiyaz anlaşmalarının imzalanması ve kontrol bölgelerinin oluşturulması soruna müdahil olan güçlerin esas kaygılarının ekonomik temelli olduğunu göstermiştir.

Bilim Kodu : 1141
Anahtar : Stratejik Kaynaklar, Ayrılıkçı Hareketler, Afrika, Sudan,
Kelimeler : Güney Sudan.
Sayfa Adedi : 153
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

The Impact of Strategical Resources in the Secessionist Movements in Africa: The
Case of Sudan

M.S. Thesis

Menekşe SÖZBİLİR

GAZİ UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

June 2015

ABSTRACT

Strategical resources are the main reasons in the secessionist movements in Africa. During the decolonization process the construction of new states with artificial borders made the construction of nation states in the resource rich continent complicated and the continuation of the colonial era practices and dependence on foreign aid made these countries fragile and open to intervention. In the countries which depend on primary commodity exports the control of these products is important for both the interior and extraterritorial actors and this shapes the politics that are pursuing against the secessionist movements in these countries.

Sudan's importance for its oil and water resources has impacted the civil wars the country has experienced. In the end of the long-lasting civil war where Sudan split into two separate states, struggle over the control of the oil and water resources continued in new ways. Even if protecting human rights and ending discrimination are asserted as legitimizing reasons after South Sudan gained independence the new concession agreements and controlled areas have shown that the main concern for the powers who involved in the issue was economic-based.

Bilim Kodu : 1141

Anahtar : Strategical Resources, Secessionist Movements, Africa,
Kelimeler Sudan, South Sudan.

Sayfa Adedi : 153

Tez Danışmanı : Prof. Mehmet Seyfettin EROL

TEŞEKKÜR

Çalıőmalarım boyunca yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, tecrübelerinden faydalandığım değerli danıőmanım Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL'a, stratejik bir kaynak olarak suyun çatıőmalardaki rolü konusunda beni bilgilendirip kaynaklarla destekleyen Hidropolitik Akademi'nin değerli uzmanları Sayın Dursun YILDIZ, Cuma ÇAKMAK ve Prof. Dr. Ersoy YILDIRIM'a ve Sudan'da yaşanan sorunların arka planları ve kaynak-çatışma teorilerine yönelik eleştiriler konusunda beni bilgilendirip yönlendiren Sayın Hasan Öztürk'e teőekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	xii
ABSTRACT	xiii
TEŞEKKÜR.....	xiv
İÇİNDEKİLER	xv
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xvii
HARİTALARIN LİSTESİ	xv
KISALTMALAR.....	xvi
1. GİRİŞ.....	1
2. KAVRAMSAL, KURAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL ARKAPLAN	7
2.1. Stratejik Kaynaklar ve Ayrılıkçı Hareketler	7
2.1.1. Stratejik kaynakların tanımı, çeşitleri ve önemi	7
2.1.2. Ayrılıkçı hareketlerin tanımı ve nedenleri	13
2.2. Ayrılıkçı Hareketlerin Stratejik Kaynaklarla Bağlantısına Dair Başlıca Teorik Yaklaşımlar.....	17
2.2.1. Collier ve Hoeffler'in yaklaşımı.....	18
2.2.2. Fearon ve Laitin'in yaklaşımı	25
2.2.3. Ross'un Yaklaşımı	28
2.2.4. Le Billon'un yaklaşımı	31
2.3. Afrika'da Stratejik Kaynaklar ve Ayrılıkçı Hareketler.....	35
2.3.1. Afrika'da sömürgecilik ve kaynakların kullanımı.....	35
2.3.2. Afrika'da stratejik kaynaklar	39
2.3.3. Afrika'daki ayrılıkçı hareketlerin nedenleri.....	44
2.3.3.1. Ekonomik nedenler.....	45
2.3.3.2. Siyasal nedenler.....	46

2.3.3.3. Etnik ve kültürel nedenler	48
3. SUDAN'DA AYRILIKÇI HAREKETLER	51
3.1. Güney Sudan'da Ayrılıkçı Hareketler	51
3.1.1. Sorunun Kökenleri	51
3.1.2. Sorunun gelişimi	57
3.1.3. Siyasal istikrarsızlıklar ve çözüm çabaları.....	62
3.2. Darfur Sorunu.....	70
3.2.1. Sorunun kökenleri.....	71
3.2.2. Sorunun gelişimi ve çözüm çabaları	75
4. SUDAN'DAKİ AYRILIKÇI HAREKETLERDE KAYNAKLARIN ROLÜ	83
4.1. Sudan'ın Petrol ve Su Kaynakları.....	83
4.1.1. Sudan'ın petrol kaynakları	83
4.1.1.1. Sudan petroleri üzerinde yaşanan ABD-Çin rekabetinin Sudan iç savaşına yansması	88
4.1.2. Sudan'ın su kaynakları.....	95
4.1.2.1. Nil Nehri sularının paylaşımı sorunu.....	98
4.1.2.2. Nil üzerindeki çatışmanın ve bölgesel rekabetin Sudan iç savaşına yansması	104
4.2. Sudan ile Güney Sudan Arasında Devam Eden Kaynak Paylaşım Sorunları.....	109
4.2.1. Abyei Bölgesi sorunu	111
4.2.2. Güney Kordofan ve Mavi Nil Bölgeleri sorunu	115
4.2.3. Nil sularının paylaşımı sorunu.....	118
4.3. Güney Sudan'da Siyasal İstikrarsızlık ve İç Savaş.....	120
4.4. Sudan ve Güney Sudan'daki İç Savaşların Kaynak-Çatışma Teorileri Üzerinden Yorumlanması.....	126
5. SONUÇ	131
KAYNAKLAR.....	137

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Bölgelere Göre Kaynaklar ve Ayrılıkçı Hareketler (1949-2002)	29
Şekil 2.2. Savaşlarda Rol Oynayan ve Rol Oynaması Muhtemel Kaynaklar	33
Şekil 2.3. Sahra-altı Afrika Ülkelerinin Petrol Rezervleri (Milyar Varil).....	40
Şekil 3.1. Sudan'daki Başlıca Etnik Gruplar (2008)	58
Şekil 4.1. Sudan'daki Bloklar ve Petrol Şirketleri	88
Şekil 4.2. Nil Havzası Ülkeleri ve Havza İçerisinde Kalan Alanları	99

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 2.1. Nil Havzası Nehirleri	43
Harita 4.1. Sudan'da Petrol Bölgeleri	86
Harita 4.2. Sudan'daki Büyük Baraj Projeleri	96
Harita 4.3. Nil Üzerindeki Barajlar	97
Harita 4.4. 2010 Anlaşması'nı İmzalayan Nil Havzası Ülkeleri.....	101
Harita 4.5. Rönesans Barajı	102
Harita 4.6. Nil Havzasında Çin'in İnşa Ettiği Barajlar	104
Harita 4.7. İhtilafı Sınır Bölgeleri.....	113

KISALTMALAR**Kısaltmalar****Açıklamalar**

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AWS	Kaynak Paylaşımı Anlaşması (Agreement on Wealth Sharing)
BM	Birleşmiş Milletler
CNPC	Çin Ulusal Petrol Şirketi (China National Petroleum Corporation)
CPA	Kapsamlı Barış Anlaşması (Comprehensive Peace Agreement)
DPOC	Dar Petrol İşletim Şirketi (Dar Petroleum Operating Company)
DUP	Demokratik Birlikçi Parti (Democratic Unionist Party)
GNPOC	Büyük Nil Petrol İşletim Şirketi (Greater Nile Petroleum Operating Company)
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IGAD	Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (Intergovernmental Authority on Development)
IGADD	Hükümetlerarası Kuraklık ve Kalkınma Otoritesi (Intergovernmental Authority on Drought and Development)
INC	Geçici Ulusal Anayasa (The Interim National Constitution)
JEM	Adalet ve Eşitlik Hareketi (Justice and Equality Movement)
LJM	Bağımsızlık ve Adalet Hareketi (Liberation and Justice Movement)
MISS	Güney Sudan'ın Bağımsızlığı Hareketi (Movement for the Independence of Southern Sudan)

NBI	Nil Havzası Girişimi (Nile Basin Initiative)
NCP	Ulusal Kongre Partisi (National Congress Party)
NDA	Ulusal Savunma İttifakı (National Defense Alliance)
NPC	Ulusal Petrol Komisyonu (National Petroleum Commission)
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği (Organization of Petroleum Exporting Countries)
PPS	Güç Paylaşımı Anlaşması (Protocol on Power Sharing)
RCCNS	Ulusal Kurtuluş İçin Devrim Komuta Konseyi (Revolutionary Command Council for National Salvation)
SANU	Sudan Afrika Ulusal Birliği (Sudan African National Union)
SPLM/A	Sudan Halk Kurtuluş Hareketi/Ordusu (Sudan People's Liberation Movement/Army)
SPOC	Sudd Petrol İşletim Şirketi (Sudd Petroleum Operating Company)
SSLM	Güney Sudan Kurtuluş Hareketi (South Sudan Liberation Movement)
UDSF	Birleşik Demokratik Kurtuluş Cephesi (United Democratic Salvation Front)
UNAMID	Birleşmiş Milletler-Afrika Birliği Darfur Görev Gücü (United Nations-African Union Mission in Darfur)
UNMIS	Birleşmiş Milletler Sudan Misyonu (United Nations Mission in Sudan)

1. GİRİŞ

Stratejik kaynakların iç savaşlar ve çatışmalarla bağlantısı uzun zamandır incelenen bir konudur. Bu bağlantı birçok araştırmacı tarafından stratejik kaynakların miktarı, yoğunlaştıkları bölgeler ve bu kaynakların devletlere ya da bu kaynakları kontrol eden gruplara sağladıkları gelirlerin ayrılıkçı hareketleri teşvik etmekteki rolü ile birlikte incelenmiştir. Stratejik kaynakların yoğun olarak bulunduğu tespit edildiği bölgelerde ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkması yahut önceden beri mevcut olan ayrılıkçı taleplere, söz konusu kaynakların tespit edilmesinin ardından yabancı hükümetlerce destek vermeye başlanması, kaynakların sağladığı gelirlerin ayrılıkçı grupları devletlere karşı savaşmaya; kaynaklardan fayda sağlamayı hedefleyen diğer devletleri ise söz konusu ayrılıkçı gruplara ekonomik, askerî ve teknolojik yardımlarda bulunmaya teşvik ettiğini göstermektedir. Stratejik kaynakların ayrılık hareketleriyle olan bu bağlantısının örnekleri, özellikle dekolonizasyon süreciyle birlikte Afrika ülkelerinde yaşanan çatışmalarda kendisini göstermiştir.

Afrika kıtasının sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynaklar sömürgecilik döneminde kıta üzerinde çıkar alanları oluşturulmasında etki göstermiş ve dekolonizasyon sürecinin ardından kıta devletleri sahip oldukları kaynakları millileştirmek suretiyle tam bağımsızlıklarını ve kalkınmalarını sağlamayı amaçlamışlardır. Bununla birlikte dekolonizasyon sürecinin ardından bu bölgede, varlığı önceden bilinmekte olan yer üstü kaynakları ile madenler ve minerallerin yanı sıra yeni kaynakların ve özellikle önemli miktarda petrol rezervinin keşfedilmesi Afrika'yı yeniden bir paylaşım alanı haline getirmiştir. Afrika ülkelerindeki bu kaynakların denetimini ele geçirme mücadelesi kaynaklara sahip ülkelerde iktidar değişikliklerinin, çatışmaların ve iç savaşların desteklenmesinde hayati bir rol oynamış ve bu destekler içerisinde özellikle ayrılıkçı hareketlerin teşvik edilmesinin zaten hassas siyasî sınırlara ve toplumsal yapılara sahip bulunan Afrika ülkeleri açısından çok kritik sonuçları olmuştur. Elmas, altın, uranyum, bakır, kobalt ve koltan kıta ülkelerinde çatışmalara yol açan madenlerin başında gelirken bölgenin petrolü de tükenmekte olan Ortadoğu petrollerine alternatif olarak görülmüştür. Bu durum Afrika'daki kaynak zengini ülkelerde

ayrılıkçı taleplerin gündeme getirilmesi ve desteklenmesini sağlayan en önemli gerekçelerden birini oluşturmuştur. Angola, Sierra Leone, Nijerya gibi ülkelerde kaynaklarla bağlantılı olarak ortaya çıkan çatışma ve iç savaşlara verilen dış desteklerde örneğini bulan söz konusu teşviklerin en güncel örneği ise Sudan'ın petrol ve su zengini güney bölgesindeki ayrılıkçı hareketlerin desteklenmesi ve kışkırtılmasının nihayetinde bu devletin bölünmesinde görülmüştür.

1956 yılında bağımsız olmasından bu yana Sudan'ın darbeler ve siyasal istikrarsızlıklarla dolu bir tarihsel geçmişe sahip olması, geniş bir coğrafi alana yayılan ülkede bölgeler arasında eşitsizlikler ve haksızlıkların yaşandığı bir iç siyasal durumu ortaya çıkarmıştır. Bu durum, sömürge dönemi mirasının da etkisiyle Sudan'ın güney bölgesinin geri kalmasını ve bu bölgenin halkının ekonomik, kültürel ve siyasal açıdan baskı ve ayrıma maruz kalmasını beraberinde getirmiştir. Osmanlı-Mısır yönetimi Müslüman halka hitap etmeyi amaçlayarak Sudan'ın Arap ve Müslüman halkının yoğun olduğu kuzey bölgesine yoğunlaşmış,¹ İngiliz-Mısır yönetimi ise, nüfusunun çoğunluğunu Hıristiyan veya animist olan Afrika kökenlilerin oluşturduğu güney bölgesini bilinçli olarak kuzeyden ayrı tutarak hem ülkede birlik ruhunun oluşmasını, hem de güney bölgesinin ekonomik açıdan gelişmesini engellemişlerdir.

Sudan'ın bağımsız olmasından bir yıl önce güneyli halk, kuzeylilerin geçmişte güney bölgesini köle ticaretine kaynak olarak kullanmalarının oluşturduğu olumsuz tarihsel algının da etkisiyle bağımsızlığın kendilerini Arap baskısı altına sokmasından duydukları endişe ile kuzeye karşı bir savaş başlatmış, bu savaşa 1972 Addis Ababa Antlaşması ile özerklik elde ettikten sonra son vermiştir. Ancak, iç politikada destek sağlamak isteyen liderlerin şeriatı ilan edip İslâmiyeti resmî din, Arapçayı ise resmî dil olarak dayatarak izledikleri Araplaştırma ve Müslümanlaştırma politikaları güneylilerde tepki oluşturmuş, bu tepki 1981 yılında Numeyri'nin Addis Ababa Antlaşması ile güneye verilen özerkliği kaldırması ve 1983 yılında ülkenin tamamında şeriatı uygulamaya koymasının ardından Sudan'ın ikinci iç savaşına giden süreci başlatmıştır. Bundan sonra 2005 yılında Kapsamlı Barış Anlaşması'nın imzalanması ve Güney Sudan için bölge halkının kendi geleceğine karar vereceği bir referandumun yapılacağı altı yıllık bir

¹ Esposito, J. L. and Voll, J. O. (2012). *İslamiyet ve Demokrasi*. (Çev. A. Fethi). İstanbul: Köprü Yayınları, 126.

geçiş döneminin oluşturulmasına karar verilmesine kadar devam eden ikinci iç savaş dönemi yaşanmıştır. Kapsamlı Barış Antlaşması'nın öngördüğü sürenin sonunda 2011 yılında gerçekleştirilen referandum ile güneyli halk bağımsızlık yönünde oy kullanmış, böylece Afrika'nın en geniş ülkesi bölünmüştür.

Sudan'ın birinci iç savaşı, ülkenin kuzeyinden etnik ve dinsel açıdan farklı olan güney bölgesi halkının uğradığı ayrımcılık ve baskıya karşı bir tepki olarak ve ikinci iç savaşı ilk savaşın ardından verilen sözlerin tutulmamasının sonucunda ortaya çıkmakla birlikte ülkeyi nihayetinde bölünmeye götüren ikinci iç savaşta tarafların ve ülke dışındaki aktörlerin soruna yaklaşımlarının şekillenmesinde etkili olan ve ayrılık talebine desteği güçlendiren en önemli gelişme güney bölgesinde petrol yataklarının varlığının tespit edilmesi olmuştur.

İç savaşların yol açtığı güvensiz ortamdan dolayı ABD'li petrol şirketlerinin ülkeden ayrılması, Sudan'a karşı uygulanan ekonomik ambargonun da etkisiyle Çin, Hindistan ve Malezya gibi yükselmekte olan Asyalı devletlerin ülkenin petrol ihracatında pay sahibi olmasının yolunu açmıştır. Bu durum kısa süre içerisinde Asyalı petrol şirketlerinin Sudan'ın petroleri üzerinde tekel oluşturmasına yol açarken şerî uygulamaların da etkisiyle Batılı şirketlerin ülkeye girişleri sınırlanmış ve bölgenin petroleri üzerinde Batılı şirketlerle Asyalı şirketler arasında bir rekabeti başlatmıştır. Bundan sonra ABD başta olmak üzere Sudan petrollerinden pay almak isteyen devletler güney bölgesindeki ayrılıkçı hareketlere yoğun biçimde destek vermeye başlamışlar ve bağımsızlığa giden süreçte etkin bir rol oynamışlardır. Sudan'ın 2011 yılında bölünmesinin ardından petrol zengini bölgelerin Güney Sudan topraklarında kalması yeni petrol anlaşmalarını gündeme getirmiş ve başta ABD'li ve İsraili şirketler olmak üzere Hartum hükümeti ile iş yapamamış olan şirketler Güney Sudan petroleri üzerinde imtiyazlar elde etmişlerdir. Diğer taraftan petroler üzerinde denetime sahip olan ve kuzeyle iyi ilişkileri bulunan Çin gibi devletlerin de güneydeki yeni devletle anlaşmalar yapmaları kaynaklar üzerindeki rekabete yeni bir boyut kazandırmıştır.

Bağımsız olmasının üzerinden iki sene geçmişken Güney Sudan'ın kendi içerisinde siyasal bir istikrarsızlık yaşamaya başlaması, siyaseten rakip olan tarafların petroler üzerinde imtiyaz elde etmek ya da sahip oldukları imtiyazları sürdürmek isteyen devletlerle petrol çıkarları üzerinden anlaşmalar yapmalarını

beraberinde getirmiştir. Güney Sudan'ın bağımsızlık mücadelesinin liderliğini yapmış olan Sudan Halk Kurtuluş Hareketi / Ordusu (Sudan People's Liberation Movement / Army-SPLM/A)'nın yöneticileri ve onların temsil ettikleri etnik gruplar arasındaki rekabetten kaynaklı başlayan çatışmalar, petrol bölgeleri üzerindeki denetimin ele geçirilmesi çabaları sonucunda, bu bölgelerde imtiyaz elde etmek isteyen dış güçlerce verilen desteklerin de etkisiyle büyümüştür. Buna ülkenin içine düştüğü istikrarsızlığı fırsat bilen Sudan'ın, sınır hatları üzerindeki paylaşılammış petrol bölgelerine asker sokması da eklenmiştir. Bu durum petrol ihracatına darbe vurduğu gibi komşu devletlerin ve Sudan ve Güney Sudan ile petrol antlaşmaları bulunan diğer devletlerin Güney Sudan'daki soruna yaklaşımlarını şekillendirmiştir, Ayrıca Güney Sudan'ın ayrı bir devlet olarak ortaya çıkmasının bu bölgedeki sorunları sona erdirmeyeceğinin ve bölgenin yeni kaynak paylaşım mücadelelerinin alanı haline geleceğinin işareti olmuştur.

Sudan petrollerinin ülkenin batısındaki Darfur bölgesine kadar uzandığının tespit edilmesi, bölge nüfusunun Müslüman ve Afrika kökenli halktan oluştuğu ve dönem dönem yerel kaynaklar üzerinde anlaşmazlıkların yaşandığı Darfur'da da iç savaşa dönüşen çatışmaların patlak vermesine yol açmıştır. Güney Sudan'daki iç savaşın sebebinin bölge halkının etnik ve dinsel bakımdan merkezdeki halktan farklı olması olduğunu savunan Batılı kaynaklar Darfur'daki çatışmanın sebebi olarak da Darfur halkının etnik bakımdan merkezdeki halktan farklı olmasını göstermişler ve bu bölge üzerinde de ayrılık senaryolarını gündeme getirmişlerdir. Ancak bölge halkı arasında özellikle kurak yıllarda yaşanan su ve otlak paylaşım mücadelelerinin, bu bölgede petrol yataklarının bulunduğu ilan edilmesiyle birlikte uluslararası kamuoyunun gündemine insan hakları boyutu vurgulanarak oturtulmuş olması buradaki mücadelenin desteklenmesinin de esas olarak kaynaklarla bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Güney Sudan ve Darfur bölgelerinde yaşanan iç savaşların seyri ve buldukları desteğin bu bölgelerde yer alan stratejik kaynaklarla bağlantılı olduğunun öne sürüldüğü bu tezde iç savaşların kaynaklarla bağlantısına dair Collier ve Hoeffler, Fearon ve Laitin, Ross ve Le Billon'un çalışmaları incelenmiş ve Sudan'da yaşanan ayrılıkçı hareketler bu çalışmalarda öne sürülen savlar kaynak-çatışma teorileri üzerinden yorumlanmıştır. Bu kapsamda Birinci Bölüm'ün giriş kısmını oluşturduğu bu tezin İkinci Bölümü'nde stratejik kaynakların

tanımlaması yapıldıktan sonra, bu kaynakların çeşitleri ve önemleri ile stratejik bir kaynak olarak suyun paylaşımına dair yapılmış olan uluslararası anlaşmalar ele alınmıştır. Bunu ayrılıkçı hareketlerin ne olduğuna dair tanımlamaların yapıldığı ve ayrılıkçı hareketleri ortaya çıkaran sebeplerden, ayrılıkçı hareketlerin meşruiyetleri ile ilgili yaklaşımlardan ve self-determinasyon hakkının kullanımına dair ortaya konulan uluslararası belgelerden bahsedilen kısım izlemiştir. Daha sonra bahsi geçen yazarların, kaynak gelirlerinin doğurduğu hırslar, etnik ve dinsel farklılıklar, dışlanmışlığın yol açtığı mağduriyetler ve çatışmayı elverişli kılan unsurlar üzerinden çatışmaların başlangıcı, devam etme süreleri, çatışma taraflarının sağladıkları destekler ve çatışmaların ulaştıkları sonuçların doğal kaynaklarla ne ölçüde bağlantılı olduğunu ortaya koymaya çalıştıkları tezler incelenmiştir. Bunu Afrika'daki sömürgecilikten ve sömürgecilik sürecinde kaynakların kullanımından, Afrika kıtasındaki stratejik kaynaklardan ve kıta ülkelerinde ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkmasının nedenlerinden bahsedilen bölüm takip etmiştir.

Tezin Üçüncü Bölümü'nde Sudan'daki ayrılıkçı hareketler Güney Sudan ve Darfur örnekleri üzerinden bu bölgelerde yaşanan çatışmaların sebep ve kökenleri, gelişim süreçleri ve çatışmaların çözümü konusunda ulusal ve uluslararası aktörlerin rol oynadıkları çabalar ele alınarak tarihsel seyirleri ile anlatılmıştır. Tezin son kısmı olan Dördüncü Bölüm'de ise Sudan'daki ayrılıkçı hareketlerde kaynakların rolü tartışılmıştır. Bu doğrultuda Sudan'daki stratejik kaynaklar olarak petrol ve suyun durumu, bu kaynaklar üzerinde yaşanan ulusal ve uluslararası rekabetler ile Sudan ile Güney Sudan arasında devam eden paylaşım mücadeleleri incelenerek Güney Sudan ve Darfur bölgelerinde yaşanan iç savaşların söz konusu kaynakların paylaşım mücadelesi ile olan bağlantısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun yapılabilmesi için kaynakların yoğunlaştıkları bölgeler ile bu bölgelerde etkinlikleri bulunan güçler haritalar ve grafiklerle desteklenerek gösterilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda Sudan'ın petrol bölgeleri ve bu bölgelerde petrol arama ve çıkartma faaliyetleri gerçekleştiren yabancı ülke şirketleri ile Nil Nehri'nin Sudan'da geçtiği bölgeler ve nehrin havzasında yer alan diğer ülkeler haritalar ve grafikler üzerinden gösterilmiştir. Bu bölümün sonunda Sudan'daki iç savaşlar İkinci Bölüm'de bahsi geçen incelenen yazarların ortaya koymaya çalıştıkları kaynak-çatışma teorileri doğrultusunda incelenmiştir. Buna göre kaynak gelirlerine sahip yönetimlerin alternatif kalkınma yolları aramaya

gönüllü olmamaları dolayısıyla toplumsal kalkınmayı sağlamakta başarısız olmaları, buralarda etkili işleyen devlet mekanizmalarının bulunmaması ve etnik ve dinsel farklılıkların doğurduğu hoşgörüsüzlükler gibi nedenlerle ortaya çıkan ekonomik, politik ve toplumsal mağduriyetlerin iç savaşları teşvik edici unsurlar olduğu kabul edilmiştir. Bu teşvik unsurlarının ise hırs sahibi liderler ve kaynakların denetimini ele geçirmek isteyen dış güçlerce iç savaşların başlatılıp desteklenmelerinde kullanıldıkları yönündeki görüşler değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin nihayetinde kaynak-çatışma teorileri dikkate alınarak iç savaşların çıkması ve desteklenmesinde tek gerekçe olarak etnik ve dinî farklılıkların ortaya çıkardığı mağduriyetlerin gösterilmesine karşın savaşı yönlendiren güçler açısından esas sebebin mağduriyet unsurlarının sağladığı uygun ortam kullanılarak ekonomik çıkar elde etme kaygıları olduğu ortaya konulmuştur. Etnik ve dinî temelli gerekçeler mağduriyet yaşayan toplumlar açısından savaşın başlatılması ve meşrulaştırılmasında etkili olmakla birlikte savaşın devamı ve sonuca ulaşmasında esas belirleyici faktörün zaferin ardından elde edilecek kaynak gelirleri olduğu tezi ortaya atılmıştır. Bu bakımdan iç savaşlara verilen desteklerde de zafer sonrası vaat edilen ekonomik ve ticarî imtiyazların etkili olduğu savunulmaktadır.

2. KAVRAMSAL, KURAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL ARKAPLAN

2.1. Stratejik Kaynaklar ve Ayrılıkçı Hareketler

Stratejik kaynaklar, devletlerin vatandaşlarının bekâlarını güvence altına almaları bakımından önem taşıdıklarından bu kaynakların denetiminin sağlanması gerek devletler arasında gerekse devletlerin kendi içlerindeki gruplar arasında rekabetlere ve mücadelelere yol açabilmektedir. Kaynak denetimi üzerinde devlet içerisinde yaşanan rekabetler ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkmasına, kaynaklar üzerinde devletler arasında yaşanan rekabetler ise bu devletlerin birbirlerinin sınırları dâhilindeki ayrılıkçı hareketlere destek vermelerine yol açmakta, dolayısıyla stratejik kaynakları ayrılıkçı hareketlerle bağlantılı hale getirmektedir.

2.1.1. Stratejik kaynakların tanımı, çeşitleri ve önemi

Stratejik kaynakların ayrılık hareketlerine etkisinin anlaşılabilmesi için hangi kaynakların stratejik olarak nitelendirildiğinin ve bu kaynakların öneminin anlaşılması gerekmektedir.

Doğal kaynak; doğada kendiliğinden yoğun bir şekilde var olan ve ekonomik üretim veya tüketim için kullanılabilen madenleri, yakıtları, tarımsal hammaddeleri ve suyu ifade eden bir kavramdır.² Stratejik kaynaklar ise, yeryüzünde nadir ya da belirli bölgelerde yoğunlaşmış olarak bulunup ikame edilmeleri zor olan ve ekonomik ya da askerî açıdan hayati önem taşıyan kaynaklar olup bunlar arasında, mevcut teknoloji aracılığıyla üretim süreçlerinde kullanılmak üzere dönüştürülerek rezerv haline getirilen kömür, petrol, doğal gaz gibi enerji kaynağı

² Varisco, A. E. (2010). A Study on the Inter-Relation Between Armed Conflict and Natural Resources and its Implications for Conflict Resolution and Peacebuilding. *Journal of Peace, Conflict and Development*, (14), 38-58, 40.

ve yakıt olarak kullanılan kaynaklar, madenler ve minerallerin yanı sıra yaşamsal öneminden dolayı su da yer almaktadır.³

Doğal ve stratejik kaynaklar temel olarak yenilenebilir kaynaklar ve yenilenemeyen ya da fosil kaynaklar olmak üzere iki grupta incelenmektedirler. Yenilebilir kaynaklar, sürekli devam eden doğal üretim süreçlerinde elde edilip kullanıldıkları oranla yaklaşık olarak aynı zamanda veya kaynağın tükenme hızından daha çabuk şekilde kendini doğal olarak yenileyebilen kaynaklardır.⁴ Yenilenemeyen kaynaklar ise, kendiliğinden yenilenenlere göre çok daha kısa zamanda yok olan kaynaklar olup bunlar kullanılıp tüketildikten sonra yeniden oluşmaları milyonlarca yıl alacağından yok olmuş kabul edilmektedirler. Toprak ve toprak üzerinde yetişen bitkiler ve mikroorganizmalar ile su kaynakları yenilenebilir kaynakları oluştururken fosil yakıtlar ve mineralleri oluşturan petrol, doğal gaz, kömür ile uranyum, linyit, bakır, elmas, demir, altın, gümüş, platin gibi yer altı kaynakları yenilenemeyen kaynaklar arasındadır. Ağaçlar gibi bazı kaynaklar, kullanıldıktan yenilenmelerine kadar geçen zamanın uzun olmasından dolayı hem yenilenebilir, hem de yenilenemeyen kaynaklar olarak kabul edilmektedirler.

İnsan yaşamının devamını sağlamaları bakımından önem taşıyan doğal kaynakların bazıları modern hayatı kolaylaştırmakta, bazıları ise üretim süreçlerinde hammadde olarak kullanılmaktadır. Bunlardan stratejik olarak nitelendirilen kaynaklar devletlerin ya da bu kaynakları yöneten grupların güvenlik ve refahları açısından kritik önem taşımaktadırlar.

Bazı stratejik kaynaklar, arzlarının devamı stratejik planlamanın bir unsuru olacak ölçüde barış zamanında güvenlik ve refah açısından önemli iken, dış güçler tarafından tehdit edildiği durumlarda devletin stratejik kaynaklarının, ulusunun devamlılığını sağlayacak yeterlilikte olması da söz konusu devletin bekâsı açısından son derece önemlidir.⁵ Devletlerin ve belirli grupların kaynakların paylaşımı konusunda gerçekleştirdikleri mücadeleler, elde edilmesi daha zor olup

³ İnternet: Haneberg, W. C. (2004). National Resources and National Security. *Espionage Information: Encyclopedia of Espionage, Intelligence and Security*. Web: <http://www.faqs.org/espionage/Mo-Ne/Natural-Resources-and-National-Security.html> adresinden 31 Mart 2014'te alınmıştır.

⁴ Sevim, C. (2013). *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*. (İkinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 191.

⁵ Lesser, I. O. (1989). *Resources and Strategy*. London: Macmillan Press, 5 and 149.

kısa zamanda yenilenmesinin mümkün olmamasından dolayı daha ziyade yenilenemeyen stratejik kaynaklar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yenilenebilir kaynaklar içerisinde kabul edilmesine rağmen nüfusun artmasının etkisiyle yaşamın devamı bakımından sahip olduğu önemden dolayı su da bu paylaşım mücadelesinin öznesini oluşturmaktadır.

Kıtlık, erişilebilirlik ve talep bir kaynağın değerini belirlerken kaynağın stratejik önemi ise kaynağa olan talebin miktarı ve istendiğinde kaynağa erişim imkânı, kaynağın kullanım alanları, ikame kaynakların varlığı ve miktarı, kaynakların ülkeler arasında dağılımı ve kaynakların nakit değeri ile ölçülmektedir.⁶

Bir kaynağın ulusal güvenlik politikaları üzerindeki belirleyici etkisi o kaynağın ülkenin askerî, politik ve ekonomik gelişmişlik düzeyine etkisine bakılarak ölçülebilirken⁷ kullanıldığı alana, rezervlerin kapsamına, endüstri stoklarına, yabancı kaynakların dağılımına ve alternatif ya da ikame malların ulaşılabilirliğine göre derecesi değişmekle birlikte belirli bir hammadde kaynağının kıtlığı ya da, bu kaynağı kullanmanın politik, ekonomik veya teknik avantaj sağlaması, söz konusu kaynağa önemli oranda bağımlılığı ortaya çıkarabilmektedir.⁸ Buna karşılık kaynakların dünya genelinde dengesiz dağılmış olmaları bazı devletlerin kaynak zengini olmasını sağlarken bazılarının ise bu kaynaklara ulaşmasını kritik hale getirmektedir.

Sınırları içerisinde yeterli mineral, enerji, tarım ve su kaynağı bulunmayan devletler bu kaynakları uluslararası piyasalardan satın almak zorundadırlar. Ancak savaş ya da kriz dönemlerinde kaynak arzlarında meydana gelen kesintiler ve kaynak piyasalarının bir kısmının ya da tamamının erişilemez hâle gelmesi, kaynağa bağımlı devletin güvenliği üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkiler oluşturarak “kaynak savunmasızlığı / hassasiyeti” olarak adlandırılan durumu ortaya çıkarabilmektedir.⁹ Bu durum devletlerin kendi varlık ve refahlarını güvence altına almak için güçlerini etkileyecek ya da uluslararası sistemdeki güç dengesini değiştirebilecek kaynakları denetim altında tutmaya çalışmalarını gerekli

⁶ Ayhan, V. (2009). *İmparatorluk Yolu: Ortadoğu ve Petrol*. (İkinci Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık, 44.

⁷ Ayhan, 2009, 55.

⁸ Lesser, 1989, 5 and 149.

⁹ Lesser, 1989, 5.

kılmaktadır. Hammadde kaynakları üzerindeki denetim ise bu kaynaklara ulaşmayı, bunları rakiplerinden daha avantajlı şartlarla elde etmeyi ve gerektiğinde rakipler karşısında bu kaynakları kullanmayı kapsamaktadır.¹⁰ Bu denetim mücadelesi kaynaklar üzerinde devlet içinde ya da devletler arasında rekabetten kaynaklanan istikrarsızlıklara yol açabilmektedir.

Üzerinde paylaşım mücadelelerinin yaşandığı kaynakların başında su ve petrol gibi stratejik hammadde kaynakları ve mekanize savaşın gelişmesiyle birlikte önemi artan maden ve enerji kaynakları gelmektedir. 20. yüzyılın başına kadar en stratejik kaynak kömür iken zamanla bu kaynağa petrol ve nükleer yakıtlar da dâhil olmuştur. Denizcilikte kömürden petrole geçilmesi petrolün önemini artırmış ve bu kaynağı, hem kullanımındaki yaygınlık hem de askerî operasyonlardaki önemi bakımından uzun süreli bir stratejik kaynak hâline getirmiştir.¹¹ Isınma, enerji kaynağı, elektrik üretimi, ilaç sanayisi, tekstil, plastik malzeme üretimi, bilgisayar parçaları ve savaş makinelerinin yapımında kullanılan petrol,¹² dünya enerji üretiminin %45'ine yakını tek başına karşılamaktadır.¹³ Taşdığı öneme karşın petrolün dünya genelinde dağılımının dengeli olmaması bu kaynağın sıkça paylaşım mücadelelerine konu olmasına yol açmaktadır.

Yenilenebilir enerji kaynakları arasında kabul edilen su ise tarih boyunca devletler arasındaki çatışmaların temel sebebini oluşturmamış olmakla birlikte yaşam ve medeniyetin temelini oluşturduğundan her zaman stratejik bir kaynak olmuştur.¹⁴ Bir ülkenin ihtiyaç duyduğu miktarda su kaynağına erişebilmesi o ülkenin toplumsal, ekonomik ve siyasal geleceği açısından hayati önem taşıdığından¹⁵ suyun paylaşımı devletler arasında ve devletler içerisinde çatışmaları alevlendirebilme potansiyeline sahip olmuştur. Devletlerin hayati su kaynaklarına erişmek için yarışmak zorunda olduğu bölgelerde nüfusun artması kaynakları azaltarak istikrarsızlıkları kaçınılmaz hale getirmekte, su talebinin mevcut arzı geçmesiyle su kaynaklarının birden fazla ülke tarafından paylaşıldığı

¹⁰ Ayhan, 2009, 44.

¹¹ Lesser, 1989, 5.

¹² Ayhan, 2009, 55.

¹³ Ayhan, 2009, 43.

¹⁴ Yıldız, D. ve Özbay, Ö. (2012). *Osmanlı'dan Bugüne Su Politikaları ve Hukuku*. İstanbul: Truva Yayınları, 21.

¹⁵ Karakılçık, Y. (2008). Bölgesel Su Anlaşmazlıklarının Küresel Çatışmaya Dönüşme Riski: Fırat ve Dicle Örneği. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 4(16), 19-56, 20.

ve bu ülkelerin kaynak arzı konusunda anlayamadığı bölgelerde kritik su arzları üzerindeki çatışma olasılıkları artmaktadır.¹⁶

XXI. yüzyılda su, ona sahip olanlara stratejik bir üstünlük sağlayan ve ülkelerin ulusal güvenlik sorunu olarak görmeye başlayarak gerektiğinde silahlı çatışmalara girmekten çekinmedikleri stratejik bir kaynak hâline gelmiş ve XX. yüzyılda petrolün sahip olduğu stratejik konuma erişmiştir.¹⁷

Su üzerindeki çatışmalar, ülkeler arasında olabileceği gibi ülkelerin içerisinde de yaşanabilmektedir. Ülke içerisinde yaygın açlık, kıtlık ve susuzluk gibi sorunlar millî birliği bozan iç çatışmaların ve ayaklanmaların tetikleyicisi olabilmekte¹⁸ ve su üzerindeki rekabet bu ülkelerdeki ayrılıkçı hareketlerin rakip ülkelerce desteklenmesine yol açabilmektedir. Ülkeler arasında suyun çatışmalara yol açma ihtimali sınıraşan suların paylaşımı konusunda söz konusu olmaktadır. Dünyada; 64'ü Afrika'da, 60'ı Asya'da, 68'i Avrupa'da 46'sı Kuzey Amerika'da ve 38'i Güney Amerika'da bulunan 276 sınıraşan su bulunmakta ve bunların 185'i iki ülke tarafından, 256'sı 2, 3 veya 4 ülke tarafından ve 20'si ise 5 ve daha fazla ülke tarafından paylaşılmaktadır.¹⁹ Dünya nüfusunun %40'ının sınıraşan nehir havzalarında yaşaması suyun uluslararasılaşmasını beraberinde getirmiş,²⁰ bu durum sınıraşan suların kullanımının uluslararası hukuk çerçevesinde düzenlenmesini gerekli kılmıştır.

Birden fazla ülke tarafından paylaşılan suyollarının ulaşım-dışı amaçlarla kullanımı konusunda Birleşmiş Milletler'in girişimleriyle 21 Mayıs 1997 tarihinde "Uluslararası Suyollarının Ulaşım-Dışı Kullanımı Sözleşmesi" hazırlanmıştır. Sözleşmede bir uluslararası suyoluna kıyıdaş olan devletlerin bu suyolundan hakça ve makul biçimde yararlanmaları²¹ ve bu suyolunu koruyup geliştirmek için işbirliği yapmaları,²² kıyıdaş ülkelerin söz konusu suyolunun kullanımı esnasında

¹⁶ Klare, M. T. (2005). *Kaynak Savaşları: Küresel Çatışmanın Yeni Alanları*. (Çev. Ö. İnciler). İstanbul: Devir Yayıncılık, 184-187.

¹⁷ Karakılçık, 2008, 20.

¹⁸ Yıldız ve Özbay, 2012, 15.

¹⁹ Yıldırım, E., Yıldız, N. and Yıldız, D. (2014, 1 July). Transboundary Rivers. Cuma Çakmak (Ed.). *Hydro Politics Newsletter*, 3.

²⁰ Yıldız ve Özbay, 2012, 22.

²¹ General Assembly of the United Nations. (1997). *Convention on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourses: Resolution 51/229*, 5(1).

²² General Assembly of the United Nations, 1997, 5(2).

öteki kıyıdaş ülkelere zarar vermemek için gerekli önlemleri almaları²³ ve suyolunun korunması için diğer kıyıdaş ülkelerle egemen eşitlik, toprak bütünlüğü, ortak fayda ve iyi niyet ilkeleri çerçevesinde işbirliği yapmaları gerektiği ifade edilmiştir.²⁴ Sözleşmenin, uluslararası su yolu üzerinde bir geliştirme faaliyetinde bulunmayı düşünen bir kıyıdaş devletin diğerlerine zamanında bildirimde bulunması gerektiğini düzenleyen ve bu devletin geri bildirim alacağı altı aylık süre boyunca su yolu üzerinde herhangi bir faaliyete girişmemesini içeren üçüncü bölümü,²⁵ sınıraşan sulara sahip devletler açısından sözleşmenin en önemli bölümüdür. 35. ülkenin onayını takip eden 90. günde yürürlüğe girmesi kabul edilmiş olan sözleşme, 16 Mayıs 2014 tarihinde 35. ülke olarak Vietnam'ın onayı ile birlikte²⁶ 17 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyi imzalayan devletlerin 12'si Afrika'dan, 16'sı Avrupa'dan, 2'si Asya'dan, 5'i Ortadoğu'dan olup²⁷ sözleşmenin yürürlüğe girmesi, çatışmalara yol açma potansiyeline sahip su yolları üzerinde yeni işbirliği anlaşmalarının yapılmasına imkân verebilecek ve su üzerindeki ülke içi ve ülke dışı mücadelelerin tetiklediği ayrılıkçı hareketlerin geleceklerini şekillendirecektir.

Su kaynakları ile ilgili mavi sular, yeşil sular ve gri sular olmak üzere üç temel sınıflandırma yapılmaktadır. Yer altı suları ile havzalardan gelerek nehirlerle karışan sular mavi sular olarak adlandırılırken tarımsal ürünlerin ve hayvanların su ihtiyacını karşılayan yağmur suları yeşil sular olarak adlandırılmaktadır.²⁸ Toprak tarafından emilen ve düşen yağışın %60'ı yeşil sular, yeraltı ve yer yüzeyinde biriken ve yağışın %40'unu oluşturan sular mavi sular ve kirletilerek atılan ancak temizlenerek yeniden kullanılabilmesi mümkün olan sular da gri sular olarak kabul edilmektedir.²⁹ Son dönemlerde üzerinde mücadele yaşanmakta olan sınıraşan su

²³ General Assembly of the United Nations, 1997, 7(1).

²⁴ General Assembly of the United Nations, 1997, 8(1).

²⁵ Kılıç, S. (2013a). Uluslararası Suyollarının Ulaşım-Dışı Kullanımına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve 2012 Değerlendirmesi. *Ortadoğu Analiz*, 5(49), 114-121, 120.

²⁶ İnternet: Kemal, İ. (Temmuz, 2014). Su Sorunu ve Uluslararası Su Hukuku. *Kıbrıs Gazetesi*. Web: <http://www.kibrisgazetesi.com/?p=490501> adresinden 25 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.

²⁷ İnternet: 1997 BM Sözleşmesi: İmzalar Tamam. Kılavuzu Hazır. (2014, Haziran). *Hidropolitik Akademi*. Web: <http://www.hidropolitikakademi.org/tr/1997-bm-sozlesmesinin-yururlugu-icin-1-imza-kaldi.html> adresinden 25 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.

²⁸ İnternet: Yıldız, D. (Nisan, 2014). Afrika'nın Suyu Yeşil mi, Mavi mi? *Hidropolitik Akademi*. Web: <http://www.hidropolitikakademi.org/tr/afrikanin-suyu-yesil-mi-mavi-mi.html> adresinden 25 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.

²⁹ İnternet: Yıldız, D. (Temmuz, 2014). Su Yönetiminde Uluslararası Yeni Paradigmanın Ayak Sesleri. *Hidropolitik Akademi*. Web: <http://www.hidropolitikakademi.org/tr/su-yonetiminde->

kaynaklarının paylaşımında bu ayrımın dikkate alınması teklif edilmektedir.³⁰ Bunun yapılması suyun dağılım oranlarını büyük ölçüde değiştirebilecek ve yeni anlaşmaların yapılmasını gündeme getirecektir.

2.1.2. Ayrılıkçı hareketlerin tanımı ve nedenleri

Self-determinasyon, genel olarak bir topluluğun kendi devletini oluşturma ya da bağlı olacağı devleti seçme,³¹ daha geniş anlamıyla ise halkların politik geleceklerine karar verme ve ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini özgürce sürdürme haklarıdır.³² Bu hak çoğunlukla ayrılma hakkı ya da bağımsızlık ilanı olarak anlandırılmakla birlikte³³ bölgesel otonomi ya da azınlıkların haklarını koruyan güçlü bir yönetimin bulunduğu federal bir sistem şeklinde de olabilmektedir.³⁴ Ayrılık ise, self-determinasyon hakkının kullanılması suretiyle resmî olarak bir siyasi birlikten çekilme hareketi olup bir topluluğun devlet sınırlarında meydana gelecek bir değişiklikle politik bağımsızlık kazandığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle devletin sınırlarını değiştirmeyen ve hükümetle alt bölgeler arasında güç paylaşımı çağrısında bulunan türdeki self-determinasyonun çok daha ötesinde bir anlam ifade etmektedir.³⁵ Ayrılma, mevcut bir devletten ayrılmaları ifade edebileceği gibi, dağılmış bir devletten kopmaları da ifade edebilir.³⁶

Etnik, dinsel veya dilsel bakımdan heterojen bir bölgenin self-determinasyon iddiasını içeren ayrılık, mevcut bir devletten belirli bir toprak parçası ve nüfusun,

uluslararası-yeni-paradigmanın-ayak-sesleri.html adresinden 25 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.

³⁰ İnternet: Yıldız, D. (Nisan, 2014). Afrika'nın Suyu Yeşil mi, Mavi mi? *Hidropolitik Akademi*. Web: <http://www.hidropolitikakademi.org/tr/afrikanin-suyu-yesil-mi-mavi-mi.html> adresinden 25 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.

³¹ Basic, N. Z. (2002). International Law and Security Dilemmas in Multiethnic States. *Annual Survey of International & Comparative Law*, 8(1), 1-32, 8.

³² Idowu, A. A. (2008). Revisiting the Right to Self-Determination in Modern International Law: Implications for African States. *European Journal of Social Sciences*, 6(4), 43-55, 44.

³³ Neuberger, B. (1986). *National Self-Determination in Postcolonial Africa*. Colorado: Lynne Rienner Publishers, 61.

³⁴ Bereketeab, R. (2012). Self-Determination and Secessionism in Somaliland and South Sudan: Challenges to Postcolonial State-Building. *Nordiska Afrikainstitutet Discussion Paper*, (75), 1-35, 13.

³⁵ Dersso, S. (2012). International Law and the Self-Determination of South Sudan. *Institute for Security Studies Paper*, (231), 1-12, 2.

³⁶ Bereketeab, 2012, 12.

güç kullanarak ya da egemen devletin rızasını alarak ayrılması ve bu topraklar üzerinde yeni devlet ya da devletlerin oluşturularak mevcut devletin iki ya da daha fazla devlete bölünmesi sürecini içermektedir. Bu süreç, bölgede yerleşmiş bulunan grubun temsilcilerinin bu topraklar üzerinde yeni bir devlet kurulduğunu ilan etmeleriyle başlayıp bu yeni devletin uluslararası alanda başka devletler tarafından tanınmasıyla sonuca ulaşmaktadır.³⁷

Tarih boyunca toplum içerisindeki belirli grupların yönetimden memnun olmadıkları dönemlerde ortaya çıkmış olan ayrılıkçı hareketler çeşitli politik, ekonomik, toplumsal ya da kültürel nedenlerden kaynaklanabilmektedirler. Bu nedenlerin başında vatandaşlık haklarının tüm vatandaşlar arasında eşit olarak dağılmaması, belirli etnik ya da dinî grupların, toplumun çoğunluğunu oluşturan grup ya da bizzat devlet tarafından baskıya, ayrımcılığa ve haksızlığa maruz bırakılması ya da kültürel olarak asimile edilmeye çalışılması gelmektedir.

Çatışmalar çoğunlukla belirli etnik, kültürel ya da dinî grupların devlet tarafından siyasî karar alma süreçlerine dâhil edilmedikleri ve kendi kimliklerine devlet ya da egemen grup tarafından saygı duyulmadığını savundukları zamanlarda çıkmaktadır.³⁸ Bu durumlarda kimlikler ideolojize olmakta ve merkezleşmenin azalması, bölgesel otonomi ya da devletten ayrılma istekleri ortaya çıkabilmektedir. Kaynakları belirli bölgelerde yoğunlaşmış bulunan ülkelerde söz konusu kaynaklardan elde edilecek ekonomik kazançları devletle veya toplumun diğer kesimleriyle paylaşmak istemeyen grupların eliyle ekonomik gerekçelerin de ayrılık isteklerini teşvik etmesi mümkündür.

Yapılacak değişikliklerin barış içerisinde, düzenli ve standart liberal haklarla tutarlı olacak biçimde yapılması ve herhangi bir haksız toprak ya da hak talebinin bulunmaması şartıyla her toplumun kendi politik statüsüne demokratik olarak karar verebilme hakkının olduğu genel olarak kabul edilmekle birlikte,³⁹ ayrılıkçı hareketlerin meşruiyetleri ile ilgili iki temel yaklaşım vardır. Bunlardan ilki, demokratik bir prensip ve temel bir hak olarak toplumların ayrılmayı seçme haklarının olduğunu savunan yaklaşım olup bir bölge halkının büyük bir kısmının,

³⁷ Keller, E. J. (2007). Secessionism in Africa. *The Journal of African Policy Studies*, 13(1), 1-26, 2.

³⁸ Keller, 2007, 4-5.

³⁹ Patten, A. (2002). Democratic Secession from a Multinational State. *Ethics*, 112(3), 558-586, 558.

birliğin kuruluş amacını gerçekleştiremediğine ya da etkili olamayacak kadar genişlediğine inanarak ayrılma iradesi göstermesi durumunda, demokrasinin gereği olarak birlikten ayrılmalarına izin verilmesi gerektiğini savunmaktadır.⁴⁰

İkinci yaklaşım ise ayrılığa yalnızca birtakım ciddi haksızlıkların yaşandığı durumlarda, bu haksızlıklara son vermek amacıyla izin verilmesi gerektiğinin savunulduğu ve “iyileştirici haklar teorisi” olarak adlandırılan yaklaşımdır. Ayrılmanın ancak başka bir çözüm yolunun olmadığı durumlarda kabul edilebilir olduğunu savunan bu yaklaşıma göre⁴¹ ayrılık yalnızca;

- İnsanların temel haklarının inkâr edildiği,
- Daha büyük bir grubun daha küçük bir grubun güvenliğini tehdit ettiği,
- Küçük grubun dil ve kültürünün büyük grup tarafından asimile ya da tahrip edilme tehdidinin bulunduğu,
- Küçük grubun, geçmişte büyük grup tarafından haksızlığa uğratıldığı,
- Küçük grubun büyük grup tarafından ekonomik baskı altında tutulduğu durumlarda mümkün olmalıdır.⁴²

Ayrılık isteklerine itirazda bulunanlar ise;

- Bir ulus-devletin ya da konfederasyonun bir parçasını kaybetmesinin devletin diğer kısımlarını tehlikeye sokacağını,
- Çoğunluğun yönetiminin, azınlıkların itaat etmesi gereken demokratik bir ilke olduğunu,
- Bir bölgenin ayrılmasına izin vermenin diğer bölgelerde de benzer istekler doğurarak kaosa neden olacağı ve konfederasyondan ayrıcalıklar elde etmek için diğer bölgelerin de ayrılmaya zorlanabileceğini,
- Küçük bölgelerin bağımsız uluslar olarak başarılı olabilecek kaynaklara sahip olmadığını,
- Ulusun yatırımlarının küçük bölge tarafından tazminat olmaksızın alınamayacağını,

⁴⁰ Kalaycı, H. (2010). *Ulus-Devletin Baş Ağrısı: Ayrılıkçılık Kanada-Quebec Örneği*. Ankara: Liberte Yayınevi, 66.

⁴¹ Kalaycı, 2010, 67.

⁴² Buchanan, A. (1997). Theories of Secession. *Philosophy and Public Affairs*, 26(1), 31-61, 37.

- Ayrılığa izin verilmesi durumunda zengin bölgelerin daha yoksul bölgelerin yükünden kurtulmak amacıyla ayrılmaya yönelebilmek ihtimallerinin ortaya çıkacağını öne sürmektedirler.⁴³

XVIII. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında imparatorlukların güç kaybetmeye başlamaları ile örgütlü etnik, dinsel veya kültürel gruplar imparatorluklarla bağlarını sorgulamaya başlamışlardır. Eski imparatorlukların dağılmasıyla yeni devletlerin ortaya çıktığı Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD Başkanı Woodrow Wilson self-determinasyon hakkını ortaya atmış, ancak bu hakkı Milletler Cemiyeti'nde kabul ettirmek istemişse de başarılı olamamıştır.⁴⁴ İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Birleşmiş Milletler, halkların self-determinasyon hakkını kabul etmiştir.⁴⁵

Dekolonizasyon sürecinin başlamasıyla eski sömürge imparatorlukları tasfiye edilmiş ve devlet sayısında artış yaşanmıştır. 1964 yılında Afrika Birliği Örgütü, Kahire Deklarasyonu olarak bilinen Afrika Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi Deklarasyonu'nu yayınlamak koloni yönetimi altındaki halkların self-determinasyon haklarını kabul ederken örgüte üye Afrika devletlerinin bağımsız oldukları dönemde mevcut olan sınırlarının dokunulmazlığını kabul etmiştir.⁴⁶

1966 yılında Birleşmiş Milletler'in kabul ettiği Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Medenî ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde tüm halkların kendi politik statülerini, politik, ekonomik ve kültürel gelişmelerini özgürce sürdürebilecekleri kendi kaderini tayin hakkına sahip oldukları ifade edilerek self-determinasyon hakkına evrensel bir nitelik kazandırılmıştır.⁴⁷ 1975 yılında Avrupalı devletlerin kabul ettiği Helsinki Nihaî Senedi ile self-determinasyon hakkı garanti

⁴³ İnternet: Secession in the Twenty-First Century. *Center for Education in Law and Democracy (CELD)*. Web: <http://www.lawanddemocracy.org/pdf/Secession%20in%20the%20Twenty.pdf> adresinden 24 Aralık 2013'te alınmıştır.

⁴⁴ Neuhold, H. (1998). Selbstbestimmungsrecht der Völker-Minderheitenschutz- Demokratie-Integration: Auswege aus einem Dilemma?. (Hg. Erich Reiter). *Massnahmen zur Internationalen Friedenssicherung. Forschungen zur Sicherheitspolitik* Bd.3. Graz-Wien-Köln. 13-31. Web: www.bmlv.gv.at/pdf/.../14_sr3_neuhold.pdf tarihinden 20 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵ United Nations. (1945). *Charter of the United Nations: Purposes and Principles*, 1(2), 3.

⁴⁶ Organization of African Unity. (1964). *Resolutions Adopted By the First Ordinary Session of the Assembly of Heads of State and Government: Border Disputes Among African States*, 16(I).

⁴⁷ Kılınç, D. (2008). Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII(1-2), 949-982, 969.

altına alınmıştır.⁴⁸ 1990'lı yıllarla birlikte Sovyetler Birliği, Çekoslovakya ve Yugoslavya gibi çok uluslu devletlerin dağılmasıyla yeniden gündeme gelen self-determinasyon hakkına dayanan yeni devletler ortaya çıkmıştır.⁴⁹

Eski sömürgelerin bağımsız olmalarının üzerinden fazla zaman geçmeden sınırları yapay olarak belirlenmiş olan bu yeni devletlerin kendi içlerinde de birtakım ayrılıkçı hareketler ortaya çıkmaya başlamış ve bu durum self-determinasyon ilkesinin yeniden tartışılmaya başlamasına neden olmuştur. Self-determinasyon ilkesi gereğince mevcut devletten ayrılma hakkının tanınmasının savunulduğu bölgelerin büyük oranda söz konusu devletlerin stratejik kaynaklarının yoğun olduğu bölgeler olmaları, ayrılık taleplerinin arkasında ekonomik çıkar elde etme amacının bulunması ihtimalini gündeme getirmektedir. Bu durum, başta Afrika ülkeleri olmak üzere kaynak zengini bölgelerde ekonomik ve ticarî imtiyazlar elde etmeyi uman yabancı devletlerin self-determinasyona dayalı ayrılık taleplerini desteklerken ayrılıkçı harekete maruz kalan devletlerin ise toprak bütünlüğü ilkesine bağlı kalarak isyanları bastırmaya çalışmalarına ve uzun süreli iç savaflara sürüklenmelerine yol açmıştır.

2.2. Ayrılıkçı Hareketlerin Stratejik Kaynaklarla Bağlantısına Dair Başlıca Teorik Yaklaşımlar

Çatışmaların doğal kaynaklarla artan ilgisi üzerine çalışmalar uzun zamandır yapılmakla birlikte bu konuda ilk istatistiksel analizler 1998 yılında Collier ve Hoeffler, 2003 yılında ise Fearon ve Laitin tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Ross ve Le Billon da bu kaynaklardan yararlanarak yeni çalışmalar ortaya koymuşlardır. Bu çalışmalar, çatışmaların doğal kaynaklarla ilişkisi üzerinde yapılan araştırmalarda başvurulan temel kaynakları oluşturmaları bakımından, istatistiksel veriler verilmeden genel hatlarıyla incelenmiştir.

⁴⁸ Conference on Security and Co-operation in Europe. (1975). *Final Act: Equal Rights and Self-Determination of Peoples*, 1.a.(VIII), 7.

⁴⁹ Beary, B. (2008). Separatist Movements: Should Nations Have a Right to Self-Determination? *Global Researcher*, 2(4), 85-114, 103.

2.2.1. Collier ve Hoeffler'in yaklaşımı

Collier ve Hoeffler; 1998 yılında "On Economic Causes of Civil War (İç Savaşın Ekonomik Sebepleri Üzerine)"⁵⁰ adıyla 1960-1992 yılları arasında; 2000 ve 2004 yıllarında "Greed and Grievance in Civil War (İç Savaşta Hırs ve Mağduriyet)"⁵¹ adıyla 1960-1999 yılları arasında ve 2006 yılında Rohner ile birlikte önceki çalışmalarının genişletilmesiyle "Beyond Greed and Grievance: Feasibility and Civil War (Hırs ve Mağduriyetin Ötesinde: Elverişlilik ve İç Savaş)"⁵³ adıyla 1960-2004 yılları arasında yaşanmış olan iç savaşları, bu süreçleri beşer yıllık dönemlere ayırarak incelemiştir. Yazarlar bunları savaşların ortaya çıkmasında ve devam etme sürelerinde etkili olduğu sonucuna vardıkları değişkenler üzerinden değerlendirmiş ve iç savaşların nedenleri hakkında istatistiksel teorik taslaklar hazırlamışlardır.

Collier ve Hoeffler'e göre iç savaşlar, isyanın kazançlarının maliyetlerinden daha büyük olduğu durumlarda adalet ya da ganimet arayışlarının sonucunda, devlet yönetimini ele geçirme veya devletten ayrılma amaçlarıyla ortaya çıkmaktadır.⁵⁴ Kaynak gelirlerine sahip ülkelerde hırslarla ya da etnik ve politik ayrımcılığın doğurduğu şikâyetlerle bağlantılı olarak ortaya çıkan isyanların sebeplerinden biri isyancıların kaynakları yasa dışı yollardan ele geçirerek bu kaynaklardan elde edilen gelirleri ele geçirme arzuları iken⁵⁵ bir diğer sebep isyancıların kendilerini bağlı hissettikleri ulusu ya da toplumu haksız bir rejimden kurtarma çabalarıdır.⁵⁶

⁵⁰ Collier, P. and Hoeffler, A. (1998). On Economic Causes of Civil War. *Oxford Economic Papers*, 50(4), 563-573.

⁵¹ Collier, P. and Hoeffler, A. (2000). Greed and Grievance in Civil War. *The World Bank Policy Research Working Paper Series*, (2355).

⁵² Collier, P. and Hoeffler, A. (2004). Greed and Grievance in Civil War. *Oxford Economic Papers*, 56(4), 563-595.

⁵³ Collier, P., Hoeffler, A. and Rohner, D. (2006). Beyond Greed and Grievance: Feasibility and Civil War. *Oxford Economic Papers*, 61(1), 1-27.

⁵⁴ Ballentine, K. and Nitzschke, H. (2005). The Political Economy of Civil War and Conflict Transformation. *Berghof Research Center for Constructive Conflict Management Handbook Dialogue Series*, (3), 1-24, 4.

⁵⁵ Humphreys, M. (2005). Natural Resources, Conflict and Conflict Resolution: Uncovering the Mechanisms. *The Journal of Conflict Resolution*, 49(4), 508-537, 510.

⁵⁶ Collier, P. (1999, 26-27 April). Doing Well Out Of War. *Paper prepared for Conference on Economic Agendas in Civil Wars*, London, 1-14, 1.

Yazarlar, iç savaşın süresi ve ortaya çıkma olasılığının; isyancıların devleti ele geçirme veya ayrılıkla sonuçlanacak zafer ihtimalleri ve bu zaferin getireceği kazançların yanı sıra nüfusun ayrılma isteği ile ilişkili olduğunu öne sürmüşler ve isyancıların başarı elde etme olasılıklarının ise zaferin ardından gelecek yeni hükümetin destekçilerini ödüllendirme kapasitesiyle ölçüleceğini savunmuşlardır.⁵⁷

Collier ve Hoeffler'in 1998 tarihli çalışmalarında çatışmaların ortaya çıkması ve devam etme süresini belirleyen faktörler kişi başına düşen gelir, doğal kaynaklardan elde edilen gelir, nüfus ve etnik ve dinsel farklılıklar ile koordinasyon masrafları olarak ortaya konulmuştur. Zafer olasılığının iç savaşların ortaya çıkması ihtimalini artırırken savaşın tahmin edilen süresi ile koordinasyon masraflarının bu olasılığı azaltacağı savunulmuştur.⁵⁸ Kişi başına düşen milli gelirin düşük olması toplumdaki şikâyetleri artırarak iç savaşların çıkma olasılığını yükseltecektir. Gelir ne kadar yüksek olursa, isyanın fırsat maliyetinden ötürü isyan çıkma olasılığı o denli az olacak, dolayısıyla yüksek gelir düzeyi iç savaşın ortaya çıkma ihtimalini azaltacak ve savaşın süresini kısaltacaktır.⁵⁹

İkinci belirleyici etken olan doğal kaynakların devlete sağladığı gelirlerin isyancılar açısından isyanı teşvik etme olasılığı yüksek olacağından, bu kaynakların zengin olduğu bölgelerde iç savaşların ortaya çıkma ihtimali daha fazladır.⁶⁰ Doğal kaynaklar, ülkenin ihracatı içerisinde öncelikli yeri işgal etmekteyse bunlar "birincil ihraç ürünleri" olarak adlandırılmaktadır. Bir ülkenin gelirlerinin dörtte biri birincil ihraç ürünlerinden sağlanıyorsa bu durumda birincil ihraç ürünlerine bağımlılık söz konusu olacak ve iç savaş riski birincil ihraç ürünlerinin var olmadığı duruma kıyasla dört kat fazla olacaktır. Öte yandan, doğal kaynaklara sahip olması, söz konusu devlete askerî harcamalarını finanse etme ve isyancılarla mücadelesinde galip gelme imkânı sağlayacağından bu kaynakların varlığı iç savaşın çıkma olasılığını aşamalı olarak azaltacaktır.⁶¹

İsyanın ortaya çıkmasında üçüncü belirleyici etken olan kalabalık nüfus özellikle ayrılığa varan isyan hareketlerinde en önemli etkenlerden birini

⁵⁷ Collier, and Hoeffler, 1998, 565.

⁵⁸ Collier, P. and Hoeffler, A. (2002a). The Political Economy of Secession, *World Bank Policy Research Working Paper Series*, 1-37, 9.

⁵⁹ Keen, D. (2012). Greed and Grievance in Civil War. *International Affairs*, 88(4), 757-777, 761.

⁶⁰ Humphreys, 2005, 510.

⁶¹ Collier, P. and Hoeffler, A. (2002b). Greed and Grievance in Civil War. *The World Bank Policy Research Working Paper Series*, 1-43. 23.

oluşturmaktadır. Ayrılma isteği, söz konusu bölgenin kaynak zengini olmasından ya da bölge halkının isteklerinin hükümette yeterli oranda temsil edilmiyor olmasından kaynaklanabileceği gibi coğrafi eşitsizlik de ayrılma isteğinin sebeplerinden birini oluşturabilmektedir.⁶²

Collier ve Hoeffler iç savaşların ortaya çıkmasında ekonomik fırsatların, bu tür savaşların en yaygın açıklamaları olarak öne sürülen etnik gruplar arasındaki düşmanlıklardan kaynaklanan grup mağduriyetlerinden daha etkili olduğunu öne sürmüşlerdir.⁶³ Mağduriyet faktörü isyancı örgütlerce uluslararası toplumun rızasını kazanmak amacıyla kullanılmaktaysa da bu çatışmaların başlaması ve devam etmesi esasen birtakım grupların ekonomik çıkarları ile ilgilidir.⁶⁴ Yazarlara göre etnik ve dinsel bakımlardan heterojen olan toplumlarda iç savaşın yaşanması ihtimali, yüksek oranda homojen olan toplumlardan daha fazla olmayıp iki kutba bölünmüş toplumlarda iç savaşın ortaya çıkma ihtimali ise hem homojen hem de heterojen toplumlara kıyasla %50 daha fazladır.⁶⁵ Etnik olarak homojen ya da etnik olarak çok çeşitli toplumlarda iç savaşlar kısa sürerken iki etnik grubun olduğu durumlarda savaşın uzun sürme riski daha fazladır.⁶⁶ Belirli bir etnik ya da dinsel grubun toplumun %45'i ile %90'ı arasında bir oranı oluşturduğu durumlarda iç savaşın çıkma riski iki kat fazla iken gruplardan birinin diğerlerine üstünlük sağlaması durumu bulunmadığı takdirde etnik ve dinsel çeşitlilik toplumu daha güvenli hale getirmektedir.⁶⁷

Dördüncü belirleyici etken olan koordinasyon masrafları; nüfusun kalabalıklığına ve toplumdaki etnik ve dinsel farklılıkların fazlalığına göre hesaplanmaktadır. Bu masrafların, bir tarafta kendi kimliğini mevcut hükümetin kimliği üzerinden tanımlayan bir etnik grubun, diğer tarafta ise kendi kimliğini isyancı grubun kimliği üzerinden tanımlayan bir etnik grubun olduğu iki kutuplu bir yapıda en az olacağı varsayılmaktadır. İsyanın yönetimi gerek isyancılara yapılan ödemeler, gerekse savaş dolayısıyla bozulan ekonomiden ötürü isyancılar

⁶² Collier and Hoeffler, 1998, 4.

⁶³ Ballentine and Nitzschke, 2005, 4.

⁶⁴ Malone, D. M. and Nitzschke H. (2005). Economic Agendas in Civil Wars: What We Know, What We Need to Know. *United Nations University World Institute for Development Economic Research Discussion Paper*, (7), 1-26, 4.

⁶⁵ Collier and Hoeffler, 1998, 572.

⁶⁶ Murshed, S. M. and Tadjeddin, M. Z. (2007). Reappraising the Greed and Grievance Explanations for Violent Internal Conflict. *Microcon Research Working Paper*, (2), 1-41, 4.

⁶⁷ Collier and Hoeffler, 2002a, 9.

açısından maliyetli olup isyan süresince koordinasyon masrafları ve gelir kaybı devam edeceği ve bu maliyetler isyanın süresi uzadıkça artacağı için isyanın mümkün olan en kısa sürede amacına ulaşması hedeflenir.⁶⁸

Collier ve Hoeffler, isyancıların çatışma sonrası kazançların kesin olacağını varsayarak çatışmalar boyunca masraf yaptıklarını ve çatışma sonrası elde edilecek kazançların uzun süreli iç savaşları meşrulaştırma eğiliminde olduğunu savundukları 1998 yılındaki çalışmalarının aksine, 2004 yılındaki çalışmalarında isyancılar için fırsatlarla birlikte ve kısıtlamaları / engelleri de değerlendiren daha genel bir teori ortaya koymuşlardır.⁶⁹ Yazarlar, bir önceki çalışmada, isyanın ortaya çıkışı ve devam etme süresini birlikte incelerken 2004 tarihli çalışmada isyanın yalnızca ortaya çıkış nedenlerinin üzerinde durmuşlar ve önceki çalışmada iç savaşların ortaya çıkmalarında etkili olduğunu öne sürdükleri kişi başına düşen gelir, doğal kaynaklardan elde edilen gelir, nüfus ve etnik ve dinsel farklılıklar ile koordinasyon masraflarından oluşan dört değişkene potansiyel karar vericileri de dâhil etmişlerdir.⁷⁰

Buna göre isyanın; mağduriyetlerden kaynaklanan şikâyetlerin hırsla motive edilmek suretiyle ortaya çıktığını ve isyanın sebeplerinin hırs ve mağduriyetlerle açıklanabileceğini tekrarlar isyanların; yüksek orandaki eşitsizlikler, politik hakların olmaması, toplumdaki etnik ya da dinsel bölünmeler gibi mağduriyetlerin yanı sıra isyan hareketinin sağlayacağı kârlı fırsatlardan dolayı da çıkabileceklerini ortaya koymuşlardır.⁷¹ Hırs temelli isyanlar, ekonomik bakımdan kârlı olmaları durumunda ortaya çıkacaklar ve isyanlar mağduriyetlerden kaynaklı olarak ortaya çıksalar bile ekonomik kısıtlamalarla başa çıkabilmeleri gerekecektir.⁷² Bu nedenle çatışmaların ortaya çıkış sebepleri olarak kârlı fırsatları yaratan şartların incelenmesi gerekmektedir.⁷³

⁶⁸ Collier and Hoeffler, 1998, 565.

⁶⁹ Humphreys, 2005, 512.

⁷⁰ Collier and Hoeffler, 2004, 564.

⁷¹ Humphreys, M., Sachs, J. D. and Stiglitz, J.E. (2007). What's the Problem With Natural Resource Wealth? M. Humphreys, J. D. Sachs and J. E. Stiglitz (Ed.). *Escaping the Resource Curse*. New York: Columbia University Press, 21-41, 31.

⁷² Collier, P. and Hoeffler, A. (2002c). On the Incidence of Civil War in Africa. *The Journal of Conflict Resolution: Understanding Civil War*, 46(1), 13-28. 3.

⁷³ Lujala, P., Gleditsch, N. P. and Gilmore, E. (2005). A Diamond Curse? Civil War and a Lutable Resource. *Journal of Conflict Resolution*, 49(4), 538-562, 540.

Bütün toplumlarda şikâyetçi gruplar bulunmakla birlikte çatışma yaşanan toplumu barışçı toplumdaki ayıran temel farklılık, isyancıların isyanı finanse etme kapasitesine sahip olmalarıdır. İç savaşlar yalnızca isyancıların büyük örgütlenmeler oluşturabildikleri durumlarda ortaya çıkar ve bu örgütler hem ödeme yapabilmek hem de silah temin edebilmek için paraya ihtiyaç duyarlar.⁷⁴ Dolayısıyla politik ve toplumsal değişkenler isyanları açıklamakta yetersiz kalırken ekonomik değişkenler daha güçlü bir etkiye sahiptir.

Collier ve Hoeffler fırsatları ilk olarak isyanı finanse eden fırsatlar üzerinden incelemişler, buna göre üç kaynağı göz önünde bulundurmuşlardır. Bunlar; doğal kaynaklardan elde edilen gelirler, diasporadaki halkın yaptığı katkılar ve düşman hükümetlerin yardımlarıdır.⁷⁵ İsyancılar çoğunlukla doğal kaynak gelirleriyle finanse edilmektedir. Kaynaklar, yağmalanabilir olmaları bakımından isyancı gruplara, vergilendirilebilir olmaları bakımından ise hükümete gelir sağlamaktadırlar.⁷⁶ Bu kaynaklar yazarlar tarafından, ülkelerin gayri safi yurtiçi hasılatları (GSYİH) içerisindeki payları üzerinden değerlendirilmiş ve bu kaynakların GSYİH'nin %33'ünü oluşturmaları durumunda çatışma riskini artırdıkları ve bunların içerisinde en belirleyici olanın petrol olduğu sonucuna varılmıştır.

Birincil ihraç ürünlerine sahip ülkelerde iç savaşların yaşanma ihtimali %23 olarak belirlenirken bu kaynaklara sahip olmayan ülkelerde bu oran %0.5 olarak tespit edilmiştir.⁷⁷ Kaynaklar genellikle ülkelerin belirli bölgelerinde yoğunlaşmış buldukları ve söz konusu ülkeler bu kaynaklara bağımlı olduklarından bu bölgeler ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkmasına daha müsaittir. Birincil ihraç ürünlerinin etkisi ayrılıkçı hareketlerde ayrılıkçı olmayan hareketlere kıyasla üç kat fazla olup⁷⁸ bunlar; zayıf kamu hizmetleri, yolsuzluk ve ekonomik yanlış yönetim gibi iç savaşın diğer karakteristikleri ile bağlantılıdır.⁷⁹

Yazarlar fırsatları ikinci olarak maliyetler üzerinden incelemişlerdir. Ülkenin gelir düzeyi, yapısı, büyüme oranı ve nüfus artış hızı iç savaşlarda etkili olan unsurları oluşturmakta ve ülkenin yapısı isyanın finansmanının

⁷⁴ Collier and Hoeffler, 2002a, 9.

⁷⁵ Murshed and Tadjoeeddin, 2007, 5.

⁷⁶ Humphreys, 2005, 527.

⁷⁷ Collier and Hoeffler, 2000, 22.

⁷⁸ Collier and Hoeffler, 2004, 588.

⁷⁹ Humphreys, Sachs and Stiglitz, 2007, 10.

değerlendirilmesinde etkili olurken ülkenin büyüme ve nüfusun artış oranları ise farklı şekillerde isyancıları etkileyen iş fırsatları üzerinde etkide bulunmaktadır.⁸⁰ Buna göre ülkenin büyüme oranı, kişi başına düşen gelirler ve isyancıları oluşturan erkeklerin eğitim düzeyleri ne kadar düşük olursa isyanın ortaya çıkma riski o denli artar. Kişi başına düşen gelirin en az olduğu zamanlar, iç savaş riskinin en çok olduğu zamanlar iken iş fırsatları ne kadar çok olursa isyancı örgüte katılımlar o kadar az olmakta ve ülkenin büyüme oranının yüksek, nüfus artış oranının düşük olması da iç savaş riskini azaltmaktadır.⁸¹

İsyan için diğer fırsatlar ise çatışmalarda kullanılacak askerî ekipmanların ucuz, hükümetin askerî kapasitesinin zayıf, ülke coğrafyasının isyancılar için koruma sağlayacak ölçüde dağlık ve ormanlık olması⁸² ile toplumda, örgüt içerisindeki etkinliği artıracak uyumun bulunması olarak ortaya konulmuştur.⁸³

Fırsatları destekleyecek şikâyet unsurları ise dört tane olarak ortaya atılmıştır. Bunlar etnik ve dinsel nefret, politik baskı, politik dışlama ve ekonomik eşitsizliktir. Collier ve Hoeffler, etnik ve dinsel çeşitliliğin fazla olduğu toplumlarda gruplar arasındaki nefretin homojen toplumlara kıyasla daha fazla olduğunu ve gruplar arasında ortaya çıkan gerilimlerin çeşitlilikten değil kutuplaşmadan kaynaklandığını ortaya koymuşlardır. En büyük etnik grubun yine nüfusun %45'i ile %90'ı arasında bir oranı oluşturduğu takdirde çoğunluğa sahip kabul edildiği bu durumlarda bazı küçük grupların politik baskı veya dışlanma ile karşı karşıya kalmaları söz konusu olabileceğinden iç savaşların yaşanma riski artacaktır.⁸⁴

Şikâyet konularından bir diğerini oluşturan ekonomik eşitsizliklerin de isyanı teşvik etme olasılığı bulunmaktadır. Ekonomik eşitsizliğin olduğu toplumlarda yoksul gruplar kaynakların yeniden dağıtımını için isyan edebilirken kaynak zengini bölgeler kaynakların yeniden dağıtımını engellemek için ayrılıkçı isyan hareketlerine başvurabilirler.⁸⁵

⁸⁰ Murshed, A. M. and Tadjoeeddin, M. Z. (2008). Revisiting the Greed and Grievance Explanations for Violent Internal Conflict. *Journal of International Development*, 21(1), 87-111, 90.

⁸¹ Murshed and Tadjoeeddin, 2007, 5.

⁸² Lujala, Gleditsch and Gilmore, 2005, 552.

⁸³ Collier and Hoeffler, 2004, 569-570.

⁸⁴ Collier and Hoeffler, 2000, 24.

⁸⁵ Malone and Nietzsche, 2005, 5.

Çalışmanın sonunda yazarlar; eşitsizlik, politik haklar, etnik kutuplaşma ve dinî farklılaşma gibi şikâyetlere dair birçok verinin etkisiz ve isyanın fırsatları üzerinde yoğunlaşan modelin, şikâyetler üzerinde yoğunlaşan modelden daha etkili olduğunu olduğu görmüşlerdir.⁸⁶ Yalnızca etnik baskınlığın etkisi görülmekle birlikte bu etkinin toplumsal farklılaşmalarla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Toplumsal farklılık, gruplar arasında uyumun sağlanmasının daha zor olmasından dolayı daha masraflı olup isyanı zorlaştırmaktadır.

Collier ve Hoeffler'in 2006 yılında yaptıkları üçüncü analizde hırs ve şikâyete elverişlilik unsuru da dâhil edilmiştir. Elverişlilik hipotezi; isyanın, koşulların elverişli olması durumunda ortaya çıkacağını, şikâyetlerden kaynaklanan teşvikin belirleyici olmadığını, isyanın ilk uygun fırsatta bir girişimci lider tarafından gerçekleştirileceğini ve isyanın liderlerini teşvik eden şey daha geniş bir grup için toplumsal adaletten ziyade elde edilecek faydalar olduğunu savunmaktadır.⁸⁷

Bu çalışmada gelir düzeyi, ülkenin büyüme oranı ve yapı önemini korurken analize üç yeni değişken eklenmiştir. Bu değişkenler, incelemenin Afrika ülkeleri örnekleri üzerinde yoğunlaşmasından dolayı incelenen ülkenin gizli Fransız koruma şemsiyesine dâhil olup olmaması, 15-29 yaş arasındaki erkek nüfus oranı ve dağlık alanın büyüklüğüdür.⁸⁸ Fransız koloni bölgesine dâhil olmuş olan bölgeler, ya Fransız yönetim sisteminin getirdiği "barışçı ortam"ın etkisi ya da Fransa'nın eski sömürgelerinde bulundurduğu askeri üsler dolayısıyla daha güvenli bölgeler olarak varsayılmış, genç erkek oranı isyancı örgüte katılımları, dağlık araziler ise isyancılara korunaklı bölgeler sağlamaları bakımından analize dâhil edilmişlerdir.⁸⁹

Kaynakların çatışmalarla bağlantısı; birincil ihraç ürünlerinin, isyancılar için isyanın yayılması ve devam etmesini finanse edecek fırsatlar sağlaması, isyancılara kaynak gelirlerini isyan sırasında veya sonrasında ele geçirme motivasyonu vermesi ve kaynak zengini ülke hükümetinin, vergilerine ihtiyaç duymadığı kaynak zengini bölge halkına uzak olması dolayısıyla halkın hükümete

⁸⁶ Basedau, M. and Wegenast, T. C. (2009). Oil and Diamonds as Causes of Civil War in Sub-Saharan Africa: Under What Conditions? *Colombia Internacional* 70, 35-59, 38.

⁸⁷ Murshed and Tadjoeeddin, 2007, 14.

⁸⁸ Collier, Hoeffler and Rohner, 2006, 14.

⁸⁹ Collier and Hoeffler, 2004, 588.

karşı duyduğu şikâyetin artması gibi üç kanalda incelenmiştir.⁹⁰ Yazarların önceki çalışmalarında olduğu gibi bu çalışmada da nüfus ve birincil ihraç ürünleri isyanın elverişliliğini belirleyen unsurlar olmaları bakımından önemlerini sürdürürken düşük gelir, yavaş büyüme ve önceki iç savaştan kalma silahlar yeni bir isyanın çıkmasını elverişli hâle getirecek unsurlar durumundadır.⁹¹

Collier ve Hoeffler'in, yaptıkları değerlendirmelerin sonucunda ulaştıkları yargı, ekonomik fırsatların iç savaşların ortaya çıkmasında şikâyetlerden daha etkili oldukları ve şikâyetlerin savaşları meşrulaştırıcı etkiye sahip olmalarında rağmen isyanın temelindeki nedenlerin zafer olasılığının ardından elde edilecek avantajlar olduğudur. Bu sav, iç savaşların özellikle kaynak zengini ülke ve bölgelerde patlak vermesini açıklamaktadır. Kaynakların denetimini ele geçirme olasılığı hem isyancı gruplar, hem de bu gruplara destek veren yabancı hükümetler açısından esas belirleyici konumundadır.

Collier ve Hoeffler'in isyanların şikâyetlerden ziyade hırsla motive edilerek ortaya çıktığı ve başını petrolün çektiği doğal kaynakların bu hırsı beslediği yönündeki savları doğal kaynakların çatışmalarla bağlantısını inceleyen diğer yazarlarca bazı eklemeler ve inceleme yöntemlerinde küçük değişiklikler yapılmak suretiyle hemen hemen olduğu gibi kabul edilmiştir. Bunlardan Fearon ve Laitin, Ross ve Le Billon'un yaklaşımları aşağıda incelenmiştir.

2.2.2. Fearon ve Laitin'in yaklaşımı

Fearon ve Laitin, 2003 yılında ortaya koydukları "Ethnicity, Insurgency and Civil War (Etnisite, İsyân ve İç Savaş)" adlı çalışmalarında, 1945-1999 yılları arasında Sahra-altı Afrika ve Asya'da yaşanan iç savaşların ortaya çıkış nedenlerini; 1990'lı yıllarla birlikte Soğuk Savaş'ın sona ermesinin etkisiyle değişen uluslararası ortamın, etnik ve dinî farklılıkların ve sivil hakların kısıtlanması ve azınlıkların baskı altında tutulması gibi politik şikâyetlerin iç savaşları artırdığı şeklindeki yaygın görüşlerden yola çıkarak incelemiştir. Fearon ve Laitin, 1945 yılından beri yaşanan iç savaşlara nelerin sebebiyet verip

⁹⁰ Murshed and Tadjoeddin, 2008, 7.

⁹¹ Collier, Hoeffler and Rohner, 2006, 19.

nelerin etki etmediğine dair hazırladıkları istatistiksel analizlerin sonunda etnik ve dinî farklılıkların iç savaflara yol açtığı yönündeki eski algılayışın doğru olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.⁹² Yazarlar, 1990'lı yıllarda iç savafların artmasının nedeninin Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde yaşanan ani değişimin değil, 1950'li yıllardan itibaren yaşanan uzun süreli çatışmaların birikiminin ve dekolonizasyon ile birlikte; bürokratik, politik ve askerî bakımlardan zayıf devletlerin sayısının artmasının bir sonucu olduğunu öne sürmüşlerdir. Yoksulluk, kalabalık nüfus ve istikrarsızlıkla desteklenen devlet zayıflığı; etnik ve dinsel farklılıklar, ekonomik eşitsizlikler, demokrasinin yokluğu, azınlıkların dışlanması, devlet baskısı gibi şikâyetlere kıyasla isyanı teşvik eden daha geçerli bir sebep oluşturmaktadır.⁹³

Savaflar; devletlerin zayıf bürokratik, askerî ve finansal kapasiteye sahip olmaları, isyancılara korunak sağlayacak ölçüde dağlık bir coğrafyalarının bulunması, isyancıların isyan için ihtiyaç duydukları silahlara ve dış desteklere ulaşabilme imkânları ve nüfusun kalabalık olması gibi koşulların sağlanması halinde patlak verecektir.⁹⁴ Kişi başına düşen millî gelir denetlenebildikten sonra etnik ve dinî bakımdan farklı gruplardan oluşan toplumların iç savaş yaşama olasılıkları etnik ve dinsel bakımdan homojen olan toplumlardan fazla olmayacak, hatta homojen toplumlar iç savaflara daha meyilli olabileceklerdir.⁹⁵

Fearon ve Laitin'in çalışmaları ekonomik modernleşme ve eğitim düzeyinin iç savafların ortaya çıkmasında etnik ve dinsel ayrışmalardan daha etkili olduğunu ortaya koymaları bakımından Collier ve Hoeffler ile benzerlik gösterse de bu iki yazar Collier ve Hoeffler'in aksine iç savafların ortaya çıkmasında esas sebebin ekonomik değişkenler değil, yolsuzluğa bulaşmış, güçsüz bir devlet yönetimi olduğunu savunmuşlardır.⁹⁶ Yazarlar, düşük gelirin isyanları teşvik ettiği

⁹² İnternet: What Causes Civil War? (2003, April). *Governance and Development Review*. Web: <http://www2.ids.ac.uk/gdr/reviews/review-19.html> adresinden 1 Ağustos 2014 tarihinde alınmıştır.

⁹³ Fearon, J. D. and Laitin, D. D. (2003). Ethnicity, Insurgency and Civil War. *American Political Science Review*, 97(1), 75-90, 87.

⁹⁴ Humphreys, Sachs and Stiglitz, 2007, 12.

⁹⁵ İnternet: Bass, G. J. (August, 2006). What Really Causes Civil War? Why Multiethnic Societies may not be Prone to Strife. *New York Times Magazine*. Web: http://www.nytimes.com/2006/08/13/magazine/13wwln_idealab.html?_r=0 adresinden 1 Ağustos 2014 tarihinde alınmıştır.

⁹⁶ Basedau and Wegenast, 2009, 39.

konusunda Collier ve Hoeffler'a katılsalar da bunun sebebinin düşük gelirlerin devlet kurumlarının güçsüzlüğüne yol açması olduğunu savunmuşlardır.⁹⁷

Fearon ve Laitin, istatistiksel verilerini örnek olarak kullandıkları Collier ve Hoeffler'in, iç savaşları beşer yıllık dönemlerle incelemelerinin bazı verilerin kaybolmasına yol açtığını, bu nedenle çatışmaların başlamasında birincil ihraç ürünlerinin rolünün yanlış bir şekilde büyütüldüğünü ispat etmeye çalışmışlardır.⁹⁸

Birincil ihraç ürünlerinin çatışmaların başlangıcı ile doğrudan bağımsız bir ilişkilerini bulamamış olmakla birlikte bu yazarlar, Collier ve Hoeffler'in savundukları tezlerin çoğunun doğruluğunu kabul etmişlerdir. İsyancıların daha iyi finanse edilmelerinin daha büyük bir iç savaşın yaşanması olasılığını artırabileceğine katılmakla birlikte yazarlara göre GSYİH içerisindeki oranlarına göre hesaplanmış birincil ihraç ürünlerinin isyancıların finansman kapasitesinin hesaplanmasında doğru bir ölçüt olacağı şüphelidir.⁹⁹ Zira petrol başta olmak üzere ihraç ürünlerinden elde edilecek kârlar geniş ölçekli bir denetim ve koruma mekanizmasını gerekli kılarken geniş alanda denetim sağlamak isyancılar için çoğunlukla mümkün olmadığından isyancıların yağmalanabilir daha küçük kaynaklara yönelmeleri gerekecektir. Bununla birlikte Fearon ve Laitin, ihracat gelirlerinin üçte birinden fazlasını yakıt gelirlerinden elde eden ülkelerde iç savaş riskinin, diğer ülkelere kıyasla yaklaşık olarak iki kat fazla olduğunu ortaya koymuşlardır.¹⁰⁰ Petrol ihracatı diğer birincil ihraç ürünlerine kıyasla daha açık bir etkiye ve iç savaşla daha güçlü bir bağlantıya sahiptir.

Petrole sahip olan devletler, yönetim kurumlarını sağlamlaştırmaya fazla önem vermediklerinden daha az yönetsel ve bürokratik kapasiteye sahip olur ve daha yüksek iç savaş riski taşırlar.¹⁰¹ Ayrıca petrolün, ülkeyi yönetenler ya da bu kaynağı denetleyenler açısından kolay bir gelir kaynağı olması ayrılığı ya da yönetimi ele geçirmeyi daha kârlı hâle getirerek iç savaş olasılığını artırmaktadır.¹⁰² Bu bakımdan birincil ihraç ürünleri, isyancılara isyanı finanse

⁹⁷ Murshed and Tadjeddin, 2007, 14.

⁹⁸ Cornwell, J. F. (2007). *Conditional Relationships and Civil War*. Unpublished Honors Thesis, New York University, New York, 9.

⁹⁹ Murshed and Tadjeddin, 2008, 8.

¹⁰⁰ Fearon, J. D. (2005). Primary Commodity Exports and Civil War. *Journal of Conflict Resolution*, 49(4), 483-507, 486-487.

¹⁰¹ Murshed and Tadjeddin, 2007, 14.

¹⁰² Ballentine and Nietzschke, 2005, 6.

etme fırsatı sağladığı için değil, devlet güçsüzlüğüne yol açan petrol üretimine bağlı oldukları için iç savaşın ortaya çıkmasında etkili olabilmektedirler.

2.2.3. Ross'un Yaklaşımı

Michael Ross, 2003¹⁰³, 2004¹⁰⁴¹⁰⁵ ve 2006¹⁰⁶ yıllarında yaptığı çalışmalarda doğal kaynaklarla özellikle ayrılıkçı isteklerle ortaya çıkan çatışmaların bağlantısını, başta Collier ve Hoeffler olmak üzere doğal kaynaklarla çatışmaların ilişkisini daha önce incelemiş olan yazarların verilerinden yola çıkarak yeniden değerlendirmiştir. Ross, doğal kaynaklarla çatışmalar arasındaki bağlantıyı incelemiş olan önceki yazarların en az beş konuda farklı sonuçlara ulaştıklarını gözlemlemiştir. Bu farklılıklar; doğal kaynakların çatışmaların başlangıcı, süresi ve çeşitleri üzerinde etkili olup olmadığı, hangi kaynakların çatışmalarla bağlantılı olduğu ve hangi araçların bu kaynakları çatışmalarla bağlantılı hâle getirdiği konularındadır.¹⁰⁷

Ross, önceki niteliksel ve niceliksel araştırmaları incelemesinin sonucunda 1949-2002 yılları arasında yaşanan iç savaşlarda kaynakların rolünü ortaya koyan bir tablo hazırlamış ve petrol ihracatının çatışmaların başlamasıyla ve yağmalanabilir kaynakların da çatışmaların süreleriyle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Yazar, petrole bağımlılığın ayrılıkçı iç savaşlarla ilişkisinin diğer iç savaşlara kıyasla daha fazla olduğu, buna karşılık tarımsal kaynakların çatışmalarla bağlantılarının bulunmadığı ve petrol, doğal gaz ve değerli madenlerin haricindeki birincil ihraç ürünlerinin çatışmaların başlamasında güçlü bir etkisinin olmadığı sonucuna varmıştır.

Birincil ihraç ürünlerinden biri olarak petrole bağımlılığın, çatışmaların başlamasında etkili olduğu görülmekle birlikte çatışmaların süresi üzerinde etkili

¹⁰³ Ross, M. L. (2003). The Natural Resource Curse: How Wealth Can Make You Poor. I. Bannon and M. L. Ross (Eds.). *Natural Resources and Violent Conflict: Options and Actions*. Washington D. C.: The World Bank, 27-42.

¹⁰⁴ Ross, M. L. (2004a). How Do Natural Resources Influence Civil War? Evidence From Thirteen Cases. *International Organization*, 58(1), 35-67.

¹⁰⁵ Ross, M. L. (2004b). What Do We Know About Natural Resources and Civil War? *Journal of Peace Research*, 41(3), 337-356.

¹⁰⁶ Ross, M. (2006). A Closer Look At Oil, Diamonds and Civil War. *Annual Reviews in Advance*, (9), 265-300.

¹⁰⁷ Ross, 2004b, 338.

olmadığını, bununla birlikte petrole bağımlılığın diğer çatışmalara kıyasla ayrılıkçı çatışmalara daha fazla etkide bulunduğunu savunmuştur.¹⁰⁸

Yağmalanabilir kaynakların çatışmaların başlangıç aşamalarında isyancı grupları finanse etmek için kullanıldığı yönündeki önceki bulgulara karşılık Ross, bu kaynakların savaşın başlamasına etkide bulunmadığını, zira isyancıların başlangıç finansmanlarını yağmalanabilir kaynaklardan ya da kaynak şirketlerinden aldıkları haraçlardan elde ettiklerine dair bir kanıtın bulunmadığını savunmuştur.¹⁰⁹

Şekil 2.1. Bölgelere göre kaynaklar ve ayrılıkçı hareketler (1949-2002)¹¹⁰

ÜLKE	BÖLGE	SÜRE	KAYNAK
Angola	Cabinda	1975-Halen	Petrol
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	Katanga / Shaba	1960-1965	Bakır
Endonezya	Batı Papua	1969-Halen	Bakır, Altın
Endonezya	Aceh (Açe)	1975-Halen	Doğal Gaz
Fas	Batı Sahra	1975-1988	Fosfat, Petrol
Nijerya	Biafra	1967-1970	Petrol
Papua Yeni Gine	Bougainville	1988-Halen	Bakır, Altın
Sudan	Güney Sudan	1983-2005	Petrol

Kaynak gelirleri isyancıların devlet yönetimini ele geçirme isteklerini artırmakla birlikte bunu başarabilmelerini garantilememektedir. Aksine, emek-yoğun yöntemlerle çıkartılan ve girişimciler ya da kalifiye olmayan küçük işçi grupları tarafından kolaylıkla elde edilebilir olan yağmalanabilir kaynaklar, özellikle yoksul bölgelerde yerel ekonomiye katkı sağladıkları için ayrılıkçı hareketleri kışkırtıcı etki göstermeyecektir. Ancak bunlar, aksi takdirde teslim olmaya zorlanacak güçsüz savaşçılara savaşı devam ettirme imkânı tanıyarak ayrılıkçı olmayan çatışmaların süresini uzatacaktır.¹¹¹ Yazara göre, hükümet merkezli olarak çıkartılıp daha çok devlete ve büyük şirketlere fayda sağlayan petrol, doğal

¹⁰⁸ Basedau and Wegenast, 2009, 42.

¹⁰⁹ Ross, 2004a, 62.

¹¹⁰ Ross, 2003, 27.

¹¹¹ Ballentine and Nietzsche, 2005, 5.

gaz ve çıkartılması zor olan madenler gibi yağmalanabilir olmayan doğal kaynaklar ise yerel ekonomiye görece daha az katkı sağladıklarından ayrılıkçı savaşların yaşanması ihtimalini artıracaktır.¹¹²

Ross, kaynakların dağıtımı konusundaki şikâyetler ayrılıkçı iç savaşların patlak vermesinde etkili olsalar da ayrılıkçı olmayan iç savaşların her türlü şikâyetle bağlantılı olmadığını savunmuş, böylece yağmalanabilirlik ile birlikte şikâyet mekanizmasının da iç savaşların ortaya çıkmasında etkisiz olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Ross, diğer araştırmacıların bulgularından yola çıkarak kaynak gelirlerine yüksek oranda bağımlı olan ülkelerin; yavaş ekonomik büyüme, yüksek yoksulluk ve yolsuzluk oranları ile otoriter yönetim gibi “kaynak laneti” olarak adlandırdığı birtakım sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını ifade etmiştir.¹¹³ Kaynak bağımlılığının diğer alanlara yatırımları azaltarak yoksulluğu artırdığı ve yoksulluk arttıkça iç savaş riskinin de artış gösterdiği konusunda Collier ve Hoeffler ile Fearon ve Laitin’in görüşlerini paylaşan yazar,¹¹⁴ büyük ihracat gelirlerine sahip olan devletlerin, halklarını daha hafif vergilendirmelerinin hizmetleri azaltarak demokrasinin zarar görmesine yol açtığını ve kaynak zengini ülkelerde eğitim düzeyinin düşük olması bunun bir sonucu olup düşük eğitim düzeyinin isyan hareketlerine katılımları artırıcı etkiye sahip olduğunu ileri sürmüştür.¹¹⁵ Ross’a göre kaynak zengini ülkelerde eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, yoksulluğun azaltılması gibi konularda daha iyi politikalar izlenmesi bu riski azaltacaktır.¹¹⁶

Kaynaklarla çatışmalar arasındaki görünmeyen birtakım bağlantılar da mevcuttur. Bunlardan ilki, kaynakların işgalin kârını artırırken maliyetini azaltacaklarından yabancı güçleri iç savaşı desteklemeye teşvik ederek bu güçlerin çatışmaya müdahil olmasına sebebiyet verebilmesidir.¹¹⁷ Bir diğer bağlantı kaynakların gelecekteki işletilme haklarının dış güçlere satılması olup bu satış, çatışmanın zayıf tarafına ihtiyaç duyduğu silahları alabilmesi için gelir

¹¹² Mc Kay, J. (2012). Natural Resources: Curse or Cure for Africa? *The Brenthurst Foundation Discussion Paper*, (5), 1-20, 8.

¹¹³ Ross, 2003, 19-20.

¹¹⁴ Ballentine and Nietzsche, 2005, 5.

¹¹⁵ Murshed and Tadjeddin, 2008, 5-7.

¹¹⁶ Ross, 2003, 19.

¹¹⁷ Humphreys, Sachs and Stiglitz, 2007, 14.

sağlarken yenilginin eşiğindeki hükümete ise son bir atakta bulunma fırsatı sunacaktır. Sonuncu bağlantı ise, kaynak zengini bölgedeki ayrılıkçı isyanlar karşısında hükümetin, kaynakları korumak için bölge halkına karşı sert müdahalelerde bulunması olup kaynakların zenginliği, bölge halkına karşı yapılan hükümet baskısının yoğunluğuna etkide bulunacaktır.¹¹⁸

Kaynakların iç savaşlarla bağlantısı konusunda “kaynak laneti” kavramını ortaya atarak ayrılıkçı iç savaşlarda stratejik kaynakların rolünün göz ardı edilemeyeceğini savunan Ross, ayrılıkçı hareketlere dış güçlerin verdikleri desteklerde, zaferin ardından söz konusu kaynakların çıkartılması ve işletilmesi konusunda elde edilecek tavizlerin cesaretlendirici olduğunu ortaya koyarak ayrılıkçı hareketlerin stratejik kaynaklarla bağlantılı olduğu tezini desteklemiştir.

2.2.4. Le Billon’un yaklaşımı

Stratejik kaynaklarla ayrılıkçı hareketlerin bağlantısına dair diğer önemli çalışmalar 2000,¹¹⁹ 2001,¹²⁰ 2004¹²¹ ve 2005¹²² yıllarında Phillipe Le Billon tarafından ortaya konulmuştur. Le Billon, kaynaklara sahip olmanın tek başına çatışmaların çıkması için yeterli bir gerekçe oluşturmasa da birtakım toplumsal süreçlerin sonucunda kaynakların çatışmalarla bağlantısının ortaya çıktığını savunmuştur. Le Billon’a göre kaynak zengini ülkelerde yatırımların ihracat geliri sağlayan kaynaklara yoğunlaşmasından dolayı daha üretken sektörlerle gereken ilginin gösterilmemesi bu ülkelerin genellikle kaynağa sahip olmayan ülkelere daha az gelişmelerine yol açmaktadır.¹²³

¹¹⁸ Ross, 2004a, 60-63.

¹¹⁹ Le Billon, P., Macrae, J., Leader, N. and East, R. (2000). The Political Economy of War: What Relief Agencies Need to Know. *Humanitarian Practice Network Paper*, (33), 1-42.

¹²⁰ Le Billon, P. (2001). The Political Ecology of War: Natural Resources and Armed Conflicts. *Political Geography*, 20(5), 561-584.

¹²¹ İnternet: Le Billon, P. (2004). The Geopolitical Economy of ‘Resource Wars’. *Geopolitics*, 9(1), 1-28. Web: is.muni.cz/el/1423/.../2004LEBILLON.pdf adresinden 3 Nisan 2014’te alınmıştır.

¹²² İnternet: Le Billon, P. (2005). Fueling War: Natural Resources and Armed Conflicts. *Adelphi Paper*, (357), 1-98. Web: ibis.geog.ubc.ca/~lebillon/.../adelphi357.pdf adresinden 3 Nisan 2014 tarihinde alınmıştır.

¹²³ İnternet: Le Billon, P. (2000). The Political Economy of Resource Wars. J. Cilliers and C. Dietrich (Eds.). *Angola’s War Economy: The Role of Oil and Diamonds*. Pretoria, South Africa.

Bu durum sınırlı bir ekonomik kalkınmayı ve toplum içerisinde ekonomik eşitsizliği ortaya çıkartarak geri kalmış grupların kaynak denetimini ele geçirme dürtülerini artırmaktadır. Kaynak denetimini ele geçirme isteği ise belirli grupların kaynak zengini bölgelerde ayrılıkçı hareketler başlatmasını mümkün kılabilir. ¹²⁴ Bu bakımdan Fearon ve Laitin ile Ross'un tezlerine yakın bir yaklaşım sergileyen yazar, savaşların, ekonominin kötüye gittiği, ekonomik ve politik bakımdan kötü yönetimler ile yolsuzluk ve kayırmacılığın bulunduğu ülkelerde patlak verdiğini vurgulamıştır.

Bununla birlikte iç savaşların ortaya çıkması yalnızca ülke içi sebeplerden kaynaklı olmayıp küresel ekonomideki gelişmeler ve devlet gücünün zayıflamasıyla da bağlantılıdır. Küreselleşmenin toplumların entegrasyonuna yol açmanın yanında toplumsal gruplar arasında ayrımları da doğurduğunu ifade eden Le Billon küreselleşmenin getirdiği ekonomik eşitsizliklerin alternatif ekonomik ve politik eylemleri teşvik ettiğini ve iç savaşlar ve ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırladığını belirtmiştir. ¹²⁵

Le Billon, birincil ihraç ürünlerinin yüksek oranda vergilendirilebilir olmasının bu kaynakları ele geçirmek konusunda hem yönetici elitler, hem de isyancılar açısından teşvik edici olduğunu, ¹²⁶ bu nedenle kaynaklara ulaşılabilirliğin silahlı gruplara yağma yoluyla askerî ekipman elde etme fırsatı verirken kaynak zengini bölgenin kontrolünü ele geçirmenin ödülünü artırmak suretiyle hırs ile motive edilmiş iç savaşların ortaya çıkma riskini artırdığını ileri sürmüştür. ¹²⁷

Bu iddiası doğrultusunda 1990'lı yıllarda yaşanan iç savaşlarda rol oynayan ve ilerleyen yıllarda yaşanabilecek iç savaşlarda rol oynaması muhtemel olan kaynakları incelemiştir.

Institute for Security Studies, 1-370, 23. Web: <http://www.issafrica.org/pubs/books/angola.html> adresinden 3 Nisan 2014 tarihinde alınmıştır.

¹²⁴ Ross, 2004b, 344.

¹²⁵ Le Billon, Macrae, Leader and East, 2000, 3-5.

¹²⁶ Ross, 2006, 280.

¹²⁷ Le Billon, 2001, 565.

Şekil 2.2. Savaşlarda rol oynayan ve rol oynaması muhtemel kaynaklar¹²⁸

Ülke	Kaynaklar	Muhtemel Kaynaklar
Angola	Petrol, Elmas, Kereste, Fildişi	Petrol, Uranyum
Batı Sahra	Fosfat	
Cezayir	Petrol	
Çad	Petrol	Petrol, Uranyum
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	Bakır, Kobalt, Elmas, Altın	Petrol, Uranyum, Mineraller
Kongo Cumhuriyeti	Petrol	
Sierra Leone	Elmas, Boksit	Elmas
Sudan	Petrol	Petrol, Altın

Le Billon kaynakları; yönetim merkezine yakın ve merkezden uzakta olanlar ile bir bölgede yoğunlaşanlar ve dağınık olanlar olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Yönetim merkezine yakın olan kaynakların hükümet tarafından, merkezden uzakta bulunan kaynakların ise isyancı gruplar tarafından yönetilmeleri daha kolay olmaktadır. Kaynakların merkeze yakın ve belirli bir bölgede yoğun olmaları, şiddete başvuran isyancı güçleri devlet yönetimini ele geçirmeye teşvik ederek darbe girişimlerine yol açacak, belirli bir bölgede yoğunlaşmış olmasına rağmen merkezden uzakta bulunan kaynaklar ise ayrılıkçı hareketleri teşvik edecektir.¹²⁹ Merkeze yakın ve dağınık kaynaklar isyanları, merkezden uzak ve dağınık kaynaklar ise savaş ağırlığını teşvik edecektir.¹³⁰

Collier ve Hoeffler'in ortaya attığı petrol bölgelerinde ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkması ihtimalinin daha fazla olduğu görüşüne katılan Le Billon, yağmalanabilir kaynakların küçük ve vasıfsız gruplarca çıkartılıp taşınabilmeleri dolayısıyla ayrılıkçı olmayan isyanlarla bağlantılı olduğunu savunmuştur. Bununla birlikte petrol gibi yağmalanamayan kaynakların çıkartılıp işletilmelerinin uzmanlık gerektireceği için merkezî hükümetin girişimleriyle gerçekleşeceği ve merkezî hükümetin bu kaynaklardan elde edilen gelirleri yerel halkla paylaşmaya istekli olmayabileceği gerekçeleriyle ayrılıkçı türde isyanları teşvik ettiğini öne

¹²⁸ Le Billon, 2000, 24.

¹²⁹ Varisco, 2010, 48.

¹³⁰ Ross, 2004b, 350.

sürmüştür.¹³¹ Buna göre ayrılıkçı hareketler; kaynakların yoğun olduğu, bunların yerli halk tarafından benimsendiği ve yabancı yatırımı gerektirdiği durumlarda, yerel halkın bu yatırımları ancak egemen bir statüye kavuşmaları hâlinde çekeceklerini bilmeleri üzerine artacaktır.¹³²

Kaynakların fiziksel olarak yoğun olmadığı ve dış yatırımları gerektirmediği durumlarda bölge halkı bağımsızlık talep etmek yerine bir savaş ağasını desteklemeye yönelebilmekte, bölgeden ticarî çıkar elde etmek isteyen iç ve dış güçler ise yerel kimlikleri ideolojize etmek suretiyle ayrılıkçı hareketleri destekleyebilmektedirler.¹³³ Bu destek kimi zaman ayrılıkçı grupların yerine işbirlikçi hükümetlere verilmekte ve bölgede çıkarları olan devletlerin kriz dönemlerinde kaynak zengini bölgelere askerî işgal kuvvetleri göndermeleri suretiyle de verilebilmektedir.¹³⁴ Barışın ve istikrarın sağlanması söylemleriyle gerçekleştirilen bu işgaller sırasında kaynak zengini bölgenin denetimi ve ticaretin devamı sağlanırken dış destek elde edemedikleri durumlarda ayrılıkçı grupların savaşları sürdürebilmeleri ise yağmalanabilir kaynaklar aracılığıyla söz konusu olabilmektedir. Yağmalanabilir kaynaklar bilhassa Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra süper güçlerin desteğinden mahrum kalan isyancı grupların isyanlarını sürdürebilmelerine katkı sağlamıştır.¹³⁵

Yaptığı analizlerde Le Billon iç savaşların ortaya çıkmalarına neden olarak yoksulluk, dışlanma ve devlet yönetiminin zayıflığı gösterilse de bu savaşların arkasında yatan esas sebepler politik ve ekonomik gücü ele geçirmek olduğunu savunarak çatışma ve ayrılıkçı hareketlerin kaynaklarla bağlantılı olduğu görüşüne destek vermiştir.

İç savaşlarda kaynakların rolünü değerlendiren ve araştırmaları temel alınan bahsi geçen yazarların tamamı, kaynakların doğrudan ya da dolaylı olarak ayrılığa yol açabilen iç savaşlarla bağlantılı olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu araştırmacıların tezlerine gerek söz konusu yazarlarca gerekse başka araştırmacılar tarafından birtakım eklemeler ya da eleştiriler yapılmış olmakla birlikte incelenen iç savaş örneklerinin sonucunda varılan genel kanı, kaynakların

¹³¹ Ballentine and Nitzschke, 2005, 6.

¹³² Ross, 2004b, 343-344.

¹³³ Lujala, Gleditsch and Gilmore, 2005, 541.

¹³⁴ Le Billon, 2005, 11.

¹³⁵ Ross, 2003, 349.

bu savaşların başlaması, süresi ve desteklenmesinde çeşitli şekillerde etkili olmuş olduğu yönündedir.

2.3. Afrika'da Stratejik Kaynaklar ve Ayrılıkçı Hareketler

Doğal kaynaklar çoğunlukla Afrika'daki savaşların ve isyanların ardındaki esas nedenleri oluşturmaktadır. Kaynakların çoğu modern toplumu ayakta tutmak için gerekmele birlikte yalnızca ulusal güvenlik için hayatî görülen kaynaklar askerî gücün kullanılmasına neden olabilmektedirler.¹³⁶ Kıta ülkelerinin tecrübe ettiği savaşlar ve isyanlarda rol oynamış olan petrol ve madenlerin yanı sıra potansiyel bir çatışma unsuru olması bakımından su da göz önünde bulundurulması gereken kaynaklar arasında yer almaktadır.

2.3.1. Afrika'da sömürgecilik ve kaynakların kullanımı

Bir devletin ekonomik, siyasî, stratejik veya askerî sebeplerle ya da prestij kaygısıyla daha güçsüz devletler üzerinde doğrudan denetim kurması ve bu devletlerin kaynaklarını kendi gücünü ve refahını artıracak biçimde kullanması anlamına gelen sömürgecilik, eski çağlardan beri var olmakla birlikte XV. yüzyılın sonlarında denizcilikte yaşanan gelişmelerin etkisiyle yeni kıtaların bulunmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır.¹³⁷

Yeni deniz yollarının keşfedilmesine ek olarak Aydınlanma Çağı'nın, Rönesans ve Reform hareketlerinin etkisiyle bilimsel ve teknolojik alanlarda yaşanan gelişmeler modern sömürgecilik olarak adlandırılan dönemi başlatmıştır. Avrupalı devletlerin XV. ve XVI. yüzyıllarda dünyanın birçok yerini keşif, fetih, ilhak ve iskân etmeleri sonucu¹³⁸ Amerika kıtaları ve Asya'da sömürge paylaşımının yapılmış olması, Avrupalı devletleri, sömürgeleştirilmemiş tek kara parçası olan

¹³⁶ Klare, 2005, 48.

¹³⁷ Çaycı, A. (1995). *Büyük Sahra'da Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 71.

¹³⁸ Sönmezoğlu, F., Arıboğan, D. Ü. ve Ayman, D. (Ed.). (2010). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları, 597.

Afrika kıtasına yönelmiş, böylece XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Afrika kıtası da sömürgeciliğe açılmıştır.

Sömürgeciliğin politik motivasyonu Avrupa devletleri arasında XVIII. yüzyılda uluslararası sistemde baskın olma konusunda yaşanan rekabetle ilgilidir. Bu devletler arasında, sömürge topraklarına sahip olmanın devletin prestijini artıracığına dair bir inanış bulunmaktaydı.¹³⁹ Büyük bir devlet hâline gelmenin sağladığı psikolojik tatminin yanı sıra sömürgeler, devletlere savaş zamanında ihtiyaç duydukları insan gücünü de sağlamaktaydılar. Ticaret yollarının üzerinde bulunan stratejik noktaların güvenliğinin sağlanması da sömürgeciliğin arkasındaki sebeplerden biri olmuştur. Sömürgeciliğin en önemli nedenini ise ekonomik gerekçeler oluşturmuştur. Sömürgecilik, sömürgeci devletlere pazar ve hammadde sağlamış, dolayısıyla kaynaklar, refah, ticaret ve ucuz işgücü Avrupalıları kaynak zengini bölgelere yayılmaya teşvik etmiştir.¹⁴⁰

Afrika'nın sömürgeleştirilmesi ilk olarak XV. yüzyılda Portekizliler ve XVI. yüzyılda İspanyolların kıtanın kıyı kesimlerine gelmeleri, daha sonra onları Hollandalılar, İngilizler, Fransızlar, Belçikalılar ve Almanların takip etmesiyle gerçekleşmiştir. XVIII. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyılın başlarına kadar olan dönemde Afrika'daki sömürge yönetimlerinin sınırları belirlenmiştir. Koloni yönetiminin resmîleşmesi ise 1884- 1885 Berlin Konferansı'nda Avrupalı güçlerin Afrika'yı paylaşmaları ve birbirlerinin bu kıtadaki egemenlik alanlarını tanımları ile gerçekleşmiştir.¹⁴¹ Konferans, Avrupalı devletlerin Afrika'daki etki alanlarının belirlenerek bu devletler arasında ileride çıkabilecek çatışmaların önlenmesini hedeflemiştir.¹⁴²

Portekizliler Fas ile adım attıkları kıtada daha sonra Mozambik ve Angola'yı ele geçirmişler, İspanyollar, Portekizlilerden Fas'ı almış, ancak daha içeri kısımlarda büyük topraklar ele geçirememişlerdir. İspanya ve Portekiz'in güç kaybetmelerinden sonra dünyanın öteki bölgelerindeki sömürgelerde olduğu gibi Afrika'da da sömürgecilik Avrupalı diğer büyük devletlerin liderliğine geçmiştir. Bu devletlerin en önemlileri İngiltere ve Fransa olmuş ve Afrika topraklarının büyük bir

¹³⁹ Çaycı, 1995, 72.

¹⁴⁰ Luraghi, R. (2000). *Sömürgecilik Tarihi*. (Çev. H. İnal). (İkinci Baskı). İstanbul: E Yayınları. 16.

¹⁴¹ Armaoğlu, F. (2005). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)*. (On Beşinci Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi, 84.

¹⁴² Luraghi, 2000, 236.

kısmını bu iki devlet sömürgeleştirmiştir. Fransa Gambiya'daki deniz üsleri ile girdiği Afrika kıtasında batı-doğu güzergâhında ilerlemiş ve Mağrip ülkeleri ile Batı Afrika'nın tamamına yakınına sömürgeleştirmiştir.¹⁴³ İngiltere ise batıda bazı topraklara sahip olmakla birlikte, Hollanda ile giriştiği sömürge hâkimiyeti mücadelesinde Hollanda'ya galip gelerek aldığı Güney Afrika üzerinden kuzeye doğru ilerleyerek devam ettiği sömürgecilik faaliyetlerinin sonucunda Afrika'da güneyden kuzeye doğru bir şerit halinde İngiliz sömürge bölgeleri oluşturmuştur.

Almanya ve İtalya gibi ulusal birliklerini geç sağlayabilen devletlerin Afrika'daki sömürge toprakları diğer Avrupalı devletlere kıyasla küçük olmuştur. Almanya; Togo, Kamerun, Namibya ve Tanganyika gibi sömürgelere sahip olurken Birinci Dünya Savaşı'nda aldığı yenilginin ardından bu sömürgelerini Milletler Cemiyeti'nin gözetimi altında İngiltere ve Fransa'nın vesayet yönetimlerine bırakmak zorunda kalmıştır. İtalya ise Birinci Dünya Savaşı sırasında Libya'yı, İkinci Dünya Savaşı'nın öncesinde ise Etiyopya'yı işgal girişimlerinde bulunmuşsa da kısa süre içerisinde bu topraklardan çıkartılmış ve Afrika'da uzun süreli sömürgeler elde etmekte başarılı olamamıştır. Belçika, Kongo topraklarında hâkimiyet kurarak bu toprağı uzun süre sömürgeleştirmiştir.

Afrika'nın sömürgeleştirilmesinde üç neden öne sürülmüştür. Bunlardan ilki, XIX. yüzyılın ortalarına kadar içleri keşfedilememiş olan kıtanın Avrupalılar için bir merak unsuru oluşturması olmuştur.¹⁴⁴ Avrupalılar, haklarında bilgilerinin olmadığı Afrikalıları kendilerinden farklı görerek onları “medenileştirmeyi” görev saymışlar ve bunu “beyaz adamın yükü” olarak tanımlamışlardır.¹⁴⁵ Bu durum Afrika'nın sömürgeleştirilmesinde meşruiyet sağlayıcı nedenlerden birini oluşturmuştur. İkinci neden Avrupalıların Hıristiyanlığı yayma misyonudur.¹⁴⁶ Üçüncü ve en önemli neden ise emperyalizmle bağlantılı olarak Avrupalıların geniş topraklarda hak iddialarında bulunmalarındır.¹⁴⁷ Bu üç neden birbirleriyle bağlantılı olmuştur. Hükümetler, kâşiflere Afrika'ya yapacakları gezilerde destek sağlarken kâşifler de elde ettikleri bulguları hükümetlerine sunmuşlardır. Bu işbirliğinin sonucunda

¹⁴³ Ataöv, T. (1975). *Afrika Ulusal Kurtuluş Hareketleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 22.

¹⁴⁴ Luraghi, 2000, 217.

¹⁴⁵ Ferro, M. (2011). *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Kadar 13-20. Yüzyıl*. (Çev. M. Cedden). (İkinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi, 140.

¹⁴⁶ Çaycı, 1995, 72.

¹⁴⁷ Khapoya, V. B. (2012). *The African Experience*. (Fourth Edition). California: Pearson, 101.

hükümetler hak iddia edecekleri bölgeler hakkında bilgi edinmişler ve izleyecekleri sömürü politikalarını buna göre belirlemişlerdir. Bundan sonra Afrika'nın iç kesimlerine girilmesi ile Afrika'da İkinci Dünya Savaşı'nın ertesine kadar devam edecek olan yoğun bir sömürgecilik dönemi başlamış ve kıtanın kaynakları Avrupalı devletlerce çıkartılıp kullanılmaya başlanmıştır. Sömürgecilik dönemi boyunca Avrupalı devletler Afrika ülkelerinin kaynakları üzerinde bütünüyle hak sahibi olmuşlar ve bu kaynakların çıkartma ve işletme haklarını ellerinde bulundurmışlardır.

XV. ve XVI. yüzyıllarda Portekiz, İspanyol ve Hollanda sömürgecilikleri yalnızca sömürgedeki kaynakların anavatana getirilmesi ile sınırlı tutulmuş ve sömürge halklarının ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaktan uzak olmuştur. İngiltere ve Fransa gibi daha uzun süre sömürgelere sahip olan devletler ise sömürgeleriyle ekonomik, siyasal ve kültürel bakımlardan sıkı ilişkiler inşa etmişlerdir. Bu devletler de sömürgelerdeki kaynakları anavatana taşımışlar, ancak bunu yaparken kendi çıkarlarını göz önünde bulundurarak olsa da sömürgelere de birtakım yatırımlarda bulunmuşlardır.¹⁴⁸ Sömürgeci dönem boyunca kaynakların yönetim ve ticaretleri sömürgeci devletlerin tekelinde kalmış ve bu devletlerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiştir.¹⁴⁹

Dekolonizasyon süreciyle birlikte Afrika'da yeni devletlerin ortaya çıkması yeni işbirliklerini ve ticarî ilişkileri doğurmuştur. Sömürge döneminde sömürgeci devletlerin, Soğuk Savaş döneminde ise ABD ve SSCB'nin denetiminde olan Afrika'daki kaynak zengini devletlerle bu dönemlerde bağımsız ilişkiler geliştiremeyen devletler, dekolonizasyon sürecinin ardından bu Afrika devletlerini tanımış ve onlarla ticarete başlamışlardır. Bu yeni devletlerle en fazla ticaret yapanlar yine eski sömürgeci devletler olmakla birlikte Çin, Hindistan, Brezilya, Türkiye gibi yükselmekte olan güçler de kıta ülkeleri ile yeni işbirlikleri oluşturmuşlardır.

Sömürgecilik döneminde Avrupalı devletlerin ellerinde bulundurdukları kaynakların, dekolonizasyon sürecinin ardından yeni kurulan Afrika devletlerince millîleştirilmesi ya da başka devletlere bu kaynaklar üzerinde imtiyazların

¹⁴⁸ Best, A., Hanhimaki, J. M. ve Maiolo, J. A. (2008). *Uluslararası Siyasi Tarih 20. Yüzyıl*. (Çev. T. Ulaş). İstanbul: Yayın Evi Yayınları, 369.

¹⁴⁹ Ataöv, 1975, 25.

tanınması girişimleri eski sömürgeci devletlerin zaman zaman kıtaya doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etmeleriyle sonuçlanmış ve bu durum günümüze değin fazla bir değişiklik göstermeden devam etmiştir.

Afrika ülkelerinde petrolün ve değerli madenlerin varlığı bu kıtayı özellikle enerji ihtiyacı fazla olan devletler için önemli hâle getirmektedir. Libya, Sudan, Angola, Nijerya ve Gabon'da bulunan petrol bu ülkelere birçok uluslararası şirketin akın etmesine yol açarken bu şirketlerin bağlı oldukları devletler arasında kaynaklar üzerinde rekabetlerin yaşanmasına yol açmaktadır. Kaynakların güvenliğinin sağlanması kaynaklara sahip olan hükümetlerin yaptıkları anlaşmaların, verdikleri tavizlerin takip edilmesine ve ülkelerin içlerinde yaşanan istikrarsızlıklara kimi zaman müdahalede bulunulmasına yol açmaktadır.

Rakip devletler arasında Afrika'daki kaynakların denetimi konusunda yaşanan rekabetler paylaşım yarışlarına dönüşmüş durumdadır. Bu rekabetler özellikle Çin ve ABD, Çin ve Hindistan, Rusya ve ABD ile Çin ve Avrupa ülkeleri arasında yaşanmaktadır. Çinli şirketlerin Afrika kıtasında giderek artan varlıkları diğer devletleri endişeye sevk etmektedir. Bu endişenin en güncel somut örneği Sudan petroleri üzerinde ve petrol boru hatlarının inşasında Çinli şirketlerin sahip oldukları üstünlüğün ABD ve Avrupa ülkelerinin Güney Sudan'daki ayrılıkçı hareketleri desteklemelerinin sebeplerinden birini oluşturmasında görülmüş ve Afrika kıtasındaki üstünlük mücadelesinin kıtadaki isyan ve darbelere verilen destekte başlıca role sahip olduğunu göstermiştir. Bu durum, kıta ülkelerinde yaşanan ve kaynak zengini bölgelerde yoğunlaşan ayrılıkçı hareketlerin söz konusu ülkenin kaynaklarıyla ilişkisi bulunan yabancı devletlerin desteğinden bağımsız olarak incelenmesinin mümkün olmayacağını göstermektedir.

2.3.2. Afrika'da stratejik kaynaklar

Dünyadaki en önemli ihracat ürünlerinin başında yer alan petrol, Afrika kıtasında da kıta ülkeleri içerisindeki çatışmaları teşvik eden en önemli kaynaklardan biri konumundadır. Dünyadaki petrol rezervlerinin büyük bir kısmı Ortadoğu bölgesinde bulunmakla birlikte yakın dönemde Afrika kıtasında

keşfedilen petrol yatakları bu kıtanın önemini artırmıştır. Kuzey Afrika'da Libya ve Cezayir'de, Sahra-altı Afrika'da ise Nijerya, Angola, Sudan ve Gabon'da yoğunlaşan bu petrol yatakları büyük petrol şirketlerini kıtaya çekmiş ve Afrika ülkelerini yabancı yatırımcılar arasında rekabet sahaları hâline getirmiştir. Exxon, Mobil, Shell, Total ve Lukoil gibi petrol şirketleri, bağlı buldukları hükümetlerin desteklerini alarak Afrika'da yeni petrol rezervleri arama çalışmaları yapmaktadırlar.¹⁵⁰

Petrol kaynaklarının ve petrol ticaretinin denetimi Afrika ülkeleri üzerinde bu kaynaktan faydalanmak isteyen devletler arasında bir rekabeti doğurduğu gibi Afrika ülkelerinin kendi içlerinde de kaynakların getirilerine sahip olmak isteyen gruplar arasında çatışmalara yol açabilmektedir. Kaynaklar üzerindeki denetim mücadelesi bu ülkelerin içlerinde kimi zaman petrol zengini bölgenin ayrılık taleplerine yol açabilmekte ve bu ayrılıkçı hareketler belirli bir ülkenin bu petroler üzerinde sahip olduğu ayrıcalığa son vermek isteyen rakip ülkeler tarafından desteklenebilmektedir. Afrika'da son yıllarda Sudan ve Nijerya'da yaşanan ayrılıkçı iç savaşların bu ülkelerdeki petrol bölgelerinde yoğunlaşması, petrolün üzerinde yaşanan rekabetin ulaştığı boyutu göstermektedir.

Şekil 2.3. Sahra-altı Afrika ülkelerinin petrol rezervleri (milyar varil)¹⁵¹

Ülke	2000	2010
Nijerya	29 000	37 200
Angola	6 000	13 500
Çad	900	1 500
Kongo Brazzaville	1 700	1 900
Ekvator Ginesi	800	1 700
Gabon	2 400	3 700
Sudan	600	6 700
Diğer	700	2 300

¹⁵⁰ İnternet: The Dark Side of Natural Resources. *Global Policy Forum*. Web: <http://www.globalpolicy.org/dark-side-of-natural-resources.html> adresinden 4 Nisan 2014'te alınmıştır.

¹⁵¹ İnternet: Katsouris, C. (2010). Africa's Oil and Gas Potential. Energy Intelligence. *Chatham House*. Web: <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Africa/161111katsouris.pdf> adresinden 5 Nisan 2014'te alınmıştır.

Afrika kıtası madenler bakımından da oldukça zengindir. Kıta; dünyadaki kobalt üretiminin %57'sini, elmas üretiminin %47'sini, manganezin %49'unu, fosfatın %31'ini, altının %21'ini, boksitin %9'unu tek başına sağlamakta, platin üretiminde Güney Afrika Cumhuriyeti dünya ihtiyacının %80'ini karşılarken boksit üretiminde Gine dünyadaki en büyük kaynakları, bakır üretiminde Demokratik Kongo Cumhuriyeti dünyadaki ikinci büyük kaynakları, kobalt üretiminde Zambiya dünyadaki üçüncü büyük kaynakları bünyesinde barındırmaktadır.¹⁵² Kıtada bunların dışında çinko, demir cevheri, fosfat, gümüş, kalay, kömür, kurşun ve nikel gibi madenler bulunmaktadır.

Kıta üzerinde yaşanan rekabetin başlıca sebeplerinden birini oluşturan madenler birçok iç savaşın ve dış müdahalenin gerekçesini oluşturmuşlardır. Büyük madencilik ve kaynak şirketleri kaynakların yoğunlaştığı bölgelerde egemen duruma gelebilmek amacıyla kaynak sahibi ülke rejimlerini ya da söz konusu ülkede kaynakları denetleyen grupları desteklemekte ve bu vesileyle kaynaklar üzerinde söz sahibi olmak istemektedirler. Kaynak kıtlığı arttıkça hükümetlerin askerî ve istihbarî anlamda dâhil oldukları çatışmalar da artış göstermektedir. Afrika'da çatışmalara yol açan madenlerin başında elmas, altın, uranyum, bakır, kobalt ve koltan gelmektedir.¹⁵³ Madenler, kimi zaman isyancılara finansman sağlamakta, kimi zamansa kaynaklara sahip olmak için bu bölgelere askerî müdahalelerde bulunulmasına gerekçe oluşturmaktadır.¹⁵⁴

Doğal kaynak gelirleri Angola, Liberya ve Sierra Leone gibi ülkelerde kanlı iç savaşların yaşanmasına yol açmıştır. 1990'lı yıllarda Angola'da isyancı gruplar elmasları kara borsada satmak suretiyle uzun ve kanlı bir iç savaşı finanse etmeyi başarmışlardır. Daha sonra Sierra Leone, Liberya, Fildişi Sahili ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde de elmasla bağlantılı çatışmalar yaşanmıştır. Kongo'nun elmasın yanı sıra altın, bakır ve diğer mineralleri bu ülkede yaşanan çatışmaları

¹⁵² İnternet: Custers, R. (Temmuz, 2008). Afrika'nın Yeraltı Zenginlikleri (Çev. İ. Özkan). *Timeturk*. Web: http://www.timeturk.com/tr/2008/07/10/afrika-nin-yeralti-zenginlikleri.html#.U5I5nHJ_tPI adresinden 5 Nisan 2014'te alınmıştır.

¹⁵³ İnternet: The Dark Side of Natural Resources. *Global Policy Forum*. Web: <http://www.globalpolicy.org/dark-side-of-natural-resources.html> adresinden 4 Nisan 2014'te alınmıştır.

¹⁵⁴ İnternet: The Dark Side of Natural Resources. *Global Policy Forum*. Web: <http://www.globalpolicy.org/dark-side-of-natural-resources.html> adresinden 4 Nisan 2014'te alınmıştır.

tetiklemiştir.¹⁵⁵ Benzer biçimde Orta Afrika Cumhuriyeti'nin sahip olduğu altın, elmas ve uranyum yatakları bu devleti bir iç savaşa sürüklemiştir.¹⁵⁶

Su, yenilenebilir kaynaklar arasında yer almasına rağmen son yıllarda bu kaynak konusunda yaşanan kıtlık suyun çatışmalara sebebiyet verme riskini doğurmaktadır. Bu risk özellikle sınıraşan sular konusunda söz konusudur. Ortadoğu ve Afrika gibi suyun toplumsal güvenliği sembolize ettiği bölgelerde bu kaynak bölgesel ilişkileri belirleyen en önemli unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Tarımsal üretimde, sanayide ve insan yaşamının sürdürülmesinde hayati rolü bulunan suyun paylaşımı konusunda yaşanan anlaşmazlıklar, güvenlik ve istikrarı tehdit etme potansiyeline sahiptir. Petrol ve madenler gibi doğal kaynaklar ekonomik açıdan önem taşır ve çatışmalara sebebiyet verirken su, kıtadaki canlı yaşamının devamı için hayati önem taşımakta ve hassas bir kaynak konumunda bulunmaktadır.

Afrika'da bulunan 80 nehir ve göl havzası en az iki ülkenin sınırları içerisinde yer almakta ve bu ülkeler arasında suyun paylaşımını sorun haline getirmektedir.¹⁵⁷ Kıtadaki sınıraşan su sorunlarının en bilinen örneğini Nil Nehri oluşturmaktadır. Dünyanın en uzun nehri olan Nil'in geçtiği ülkeler arasında bu suyun paylaşımının Mısır ve Sudan'ın lehine olacak şekilde düzenlenmiş olması zaman zaman Nil Nehri Sularının Paylaşımı Anlaşması'nın revize edilmesini gündeme getirmekte ve suyun geçtiği ülkeleri karşı karşıya getirmektedir. Nil üzerindeki su paylaşımının Mısır tarafının talep ettiği şekilde mavi ve yeşil su ayrımının göz önünde bulundurulması, yağışların büyük kısmının Mısır'ın dışındaki kıyıdaş ülkelere düştüğü ve havza ülkelerine düşen yıllık 7000 milyar m³ yağışın yalnızca 53 milyar m³'ünün Mısır tarafından kullanıldığı yönündeki Mısır iddialarının göz önünde bulundurulması suların yukarı ve aşağı kıyıdaş olan ülkeler açısından dağılımını değiştirebilecektir.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Human Rights Watch. (2005). *The Curse of Gold: Democratic Republic of Congo*. New York: Human Rights Watch, 14.

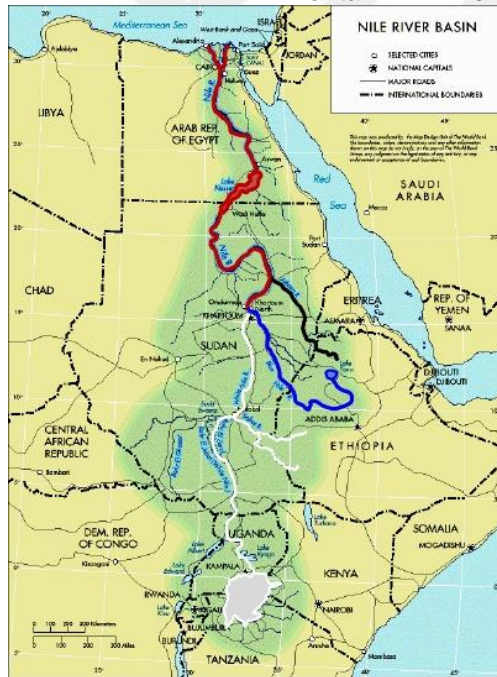
¹⁵⁶ İnternet: Orta Afrika'da Katliamın Nedeni Madenler. (2014, Şubat). *Yeni Mesaj*. Web: <http://www.yenimesaj.com.tr/?haber,13004767/orta-afrika-da-katliamin-nedeni-madenler> adresinden 4 Nisan 2014'te alınmıştır.

¹⁵⁷ Yıldız, D. (2014). Afrika'nın Ekonomik Su Sıkıntısı. *Hidropolitik Akademi Rapor*, (1), 12.

¹⁵⁸ İnternet: Yıldız, D. (Nisan, 2014). Afrika'nın Suyu Yeşil mi, Mavi mi? *Hidropolitik Akademi*. Web: <http://www.hidropolitikakademi.org/tr/afrikanin-suyu-yesil-mi-mavi-mi.html> adresinden 25 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.

Dünyanın en büyük nehirleri arasında yer alan Kongo, Nil, Zambezi ve Nijer Nehirleri ile dünyanın en büyük ikinci gölü konumunda bulunan Viktorya Gölü Afrika kıtasında yer alırken dünyanın en büyük çölü olup Afrika'da bulunan Sahra Çölü'nün fosil su yataklarına sahip olduğu bilinmektedir.¹⁵⁹ Nil Nehri üzerindeki paylaşım sorunlarının yanı sıra kıtada Zambezi Nehri'nin kollarından biri olan Chobe Nehri sularının paylaşımı konusunda Botswana, Mozambik, Zambiya ve Zimbabwe arasında; Senegal Nehri'nin paylaşımı konusunda ise Moritanya ve Senegal arasında ihtilaflar yaşanmaktadır. Sınıraşan suların yanı sıra denize çıkışların sağlanması ve göllerin kullanımı da zaman zaman Afrika ülkeleri arasında sorunların yaşanmasına yol açabilmektedir. İlerleyen yıllarda iklim değişikliklerinin etkisiyle Orta Afrika'da mevsimsel yağış miktarının artmasının beklenmesi kıtada baraj yapımının önemini artıracak ve sınıraşan su kaynakları üzerinde yeni paylaşım sorunlarını ortaya çıkarabilecektir.¹⁶⁰

Harita 2.1. Nil havzası nehirleri¹⁶¹

The River(s)

Contribution to Nile flows			
		Annual (average)	Flood period (average)
Eastern Nile Basins (from Ethiopia)	Blue Nile	59%	68%
	Tekezze/Atbara	14%	5%
	Baro-Akobo/Sobat	13%	22%
	Total Ethiopia	86%	96%
Equatorial Nile Basin	White Nile	14%	5%

¹⁵⁹ Yıldız, 2014, 12.

¹⁶⁰ Ersoy Yıldırım ile yapılan görüşme. (2014, 23 Temmuz). Hidropolitik Akademi, Ankara.

¹⁶¹ İnternet: Yıldız, D. (Mart, 2014). Nil'in Dokunulmazlığı Kalktı, Hidropolitik Değişti. *Hidropolitik Akademi*. Web: <http://www.hidropolitikakademi.org/tr/nilin-dokunulmazligi-kalkti-hidropolitik-degisti.html/2#prettyPhoto> adresinden 25 Temmuz 2014'te alınmıştır.

2.3.3. Afrika'daki ayrılıkçı hareketlerin nedenleri

Afrika'daki ayrılık hareketlerinin ekonomik, siyasal ve toplumsal pek çok sebebi bulunmakla birlikte bu ayrılık hareketlerinde başlıca sebepler olarak;

- Devlet içerisinde yerel kültürlerin baskı altında tutulması ya da zayıflatılması ve belirli bölgelerdeki grupların ayrımcılığa maruz bırakılması,
- Self-determinasyonun, devlet içerisinde otoritenin merkezîleşmesine ve ayrılmak isteyen bölgede denetimin zayıflamasına yol açması,
- En büyük ya da en güçlü etnik veya dinî gruba mensup kimselerin devlet yönetimini ellerinde bulundurmaları, buna karşılık diğer grupların yönetimde aynı oranda yer almalarına izin verilmemesi,
- Yerel yöneticiler, askerler ve elitlerin en iyi mevkilere kendi gruplarından kimseleri getirmeleri,
- Devlet kurumlarının zayıflığı,
- Dekolonizasyon sürecinde bir bölge halkının başka bir politik birliğe dahil olmayı seçtiği bir örneğin bulunması,
- Devletin yönetim şeklinde değişiklik gerçekleşmesi veya demokratik yönetimle tanışılması,
- Komşu bölgelerdeki bir halkın ayrılık sonucu bağımsızlık kazanmasının domino etkisi yaratması,
- Bölge elitlerinin soruna yaklaşımı,
- Bölgede çıkarları olan dış güçlerin ayrılık hareketlerine destek vermeleri,
- Kalabalık bölgelerden farklı etnik gruplara mensup kimselerin göçleri sonucu toprak üzerinde yaşanan çatışmaların etkisi,
- Bölge halkında, bölgenin devlete dâhil olmasının kaynak gelirlerinin kötüye kullanılmasına yol açtığı yönünde bir inancın oluşması,
- Ekonomik ve tarihsel bağların etkisiyle bir başka devletin parçası olma arzusu,
- Ayrılmak isteyen bölgenin anavatanla tarihsel olarak kültürel farklılığa sahip bulunması¹⁶² sayılmaktadır.

¹⁶² Trzcinski, K. (2004). The Significance of Geographic Location for the Success of Territorial Secession: African Example. *Miscellanea Geographica*, (11), 208-209.

2.3.3.1. Ekonomik nedenler

Bir bölge ya da grubun, mevcut devletten ayrılması hâlinde daha fazla ekonomik fayda sağlayıp sağlamayacağı ayrılıkçı hareketleri etkileyen en önemli faktörlerden birini oluşturmaktadır. Afrika ülkelerinin çoğunda büyük ölçekli ihraç ürünlerine sahip bölgelerden elde edilen gelirlerin nasıl dağıtılacağı hükümet tarafından üretim veya ihtiyaçlardan ziyade politik kararlarla belirlenmektedir. Bu durum, ihraç ürünlerine sahip olmayan bölgelerin hükümetin kararıyla ortak fondan daha fazla pay alırken ihracat ürünlerine sahip bölgelerin daha az pay almalarına yol açabilmektedir.¹⁶³

Bir ülkede yolsuzlukların, adaletsiz kaynak dağıtımının, ekonomik bozulmanın ve işsizliğin artması söz konusu ülkeyi isyanların yaşanması konusunda daha hassas hale getirebilmektedir. Bu durum özellikle ekonomik sıkıntıların çaresizliğe sürüklediği gençlerin isyana katılmayı uygun bir seçenek olarak değerlendirmelerine yol açması bakımından çatışmalarda etkili olmaktadır. Ayrıca kaynakların kolaylıkla ele geçirilebilmeleri çatışmaların finanse edilebilmelerinin yanı sıra kaynakların yoğunlaştığı bölge halklarının bu kaynakları kendilerinin denetlemek istemelerine yol açacağından çatışmaların ortaya çıkması riskini artırabilmektedir.

Zengin kaynaklara sahip olan Afrika ülkeleri, bu kaynakların nasıl paylaşılacağı konusunda yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı çatışmalara daha meyillidirler. Tarımsal ve ormansal ürünler farklı bölgelere dağılmış olduklarından organize iç savaşları zorlaştırırlarken madenler ve petrol gibi belirli bölgelerde yoğunlaşan kaynaklar iç savaşların çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Angola'nın Cabinda, Nijerya'nın Delta ve Sudan'ın güney bölgelerinin petrol üreten ve Sierra Leone'nin ise Kono ve Koidu bölgelerinin elmas çıkartılan bölgeler olmaları çatışmaların çıkmasında ekonomik nedenlerin önemini göstermektedir.¹⁶⁴

¹⁶³ Bamfo, N. (2012). The Menace of Secession in Africa and Why Governments Should Care: The Disparate Cases of Katanga, Biafra, South Sudan and Azawad. *Global Journal of Human Social Science Sociology Economics and Political Science*, 12(10), 36-48, 42.

¹⁶⁴ Bamfo, 2012, 42.

Sömürgecilik Afrika ülkelerinde hassas ekonomiler, güçsüz devlet kurumları, aynı etnik ve dinî grupları farklı ülkelerin sınırlarında bırakan yapay sınırlar bırakmıştır. Hassas ekonomiler Afrika ülkelerinin belirli ithalat ürünlerine ve eski sömürgecilerinden gelen yardımlara ekonomik anlamda bağımlı kalmalarına neden olmuştur. Bu ülkeler kendi ülkelerinden çıkartılarak eski sömürgeci devletlere götürülen ve buralarda işlenen ürünleri, bu devletlerden ithal etmek durumunda kalmışlardır. Önemli olmayan ya da az miktarda kaynağa sahip bölgeler ihmal edilmiş, bu durum bölgeler arasında gelişmişlik düzeyi bakımından farklılıklar doğurmuştur.¹⁶⁵ Soğuk Savaş'ın sona ermesi süper güçlerin Afrika'daki stratejik bakımdan önemli devletler ve isyancı gruplara finansal, askerî ve ideolojik destek vermelerini de sona erdirerek Afrika ülkelerinde ekonomik sıkıntıların yaşanmasına yol açmıştır.¹⁶⁶

2.3.3.2. Siyasal nedenler

Bir devlet içerisinde çeşitli sebeplerle politik hayattan dışlanan grupların karar alma süreçlerinde yer alabilmek adına mücadele vermeleri, ancak belediklerini alamamaları ayrılıkçı istekleri ortaya çıkarabilmektedir. Bir devletin askerî kuvvetlerinden bağımsız gruplar ya da askerî güçlerin desteğini alan elit grupların söz konusu devletin hükümetini devirmek amacıyla başlattıkları isyanlar ve darbeler Afrika'da en çok yaşanan siyasal çatışmalar durumundadır. Bunlar hükümetin kendi etnik gruplarına ya da bölgelerine karşı izlediği politiklardan memnun olmayan kentli gruplar tarafından başlatılan bu isyanlarda isyancılar kendi etnik gruplarını örgütlemekte, silahlanmakta ve çoğu zaman komşu devletlerden ve kimi zaman diğer dış güçlerden destek almaktadırlar.¹⁶⁷ Bu isyanda öne sürülen şikâyetler, politika karar alma süreçlerine dâhil edilmemek, belirli grup ya da bölgelerin hükümette yeterli oranda temsil edilmemesi, bölgelerin kalkınma fonlarından mahrum bırakılması, belirli etnik grupların özel sektörde

¹⁶⁵ Paglia, P. (2008). Ethnicity and Tribalism: Are These the Root Causes of the Sudanese Civil Conflicts? African Conflicts and the Role of Ethnicity: A Case Study of Sudan. *Africa Economic Analysis*, 1-37, 21.

¹⁶⁶ Paglia, 2008, 29.

¹⁶⁷ Bujra, A. (2002). African Conflicts: Their Causes and Their Political and Social Environment. *Development Policy Management Forum Occasional Paper*, (4), 6.

engellemelerle karşı karşıya bırakılması ve bunlara ait toprakların başka etnik gruplara verilmesi gibi sebeplerden kaynaklanabilmektedir. Bu şikâyetlerin başka etnik gruplarca da paylaşılması durumunda isyancı örgüt bu gruplarla ittifak oluşturabilirken isyanın süresi ve başarılı olma şansı şikâyetlerin derinliği, liderlerin kalitesi, destekçilerin sadakati, devletin gücü ve komşu devletlerin yardımlarının büyüklüğü gibi değişkenlere göre farklılık gösterebilmektedir.¹⁶⁸ Darbelerde ise, yönetici elitler arasında yaşanan rekabetlerin ya da dış güçlerin desteğini alarak belirli etnik veya dinî gruplar lehine iktidara gelmeyi hedefleyen grupların çatışmaları söz konusu olmaktadır.

Sömürgeci dönemde aynı ülke içerisinde farklı bölgelerin farklı şekillerde yönetilmeleri söz konusu olmuş, ancak bağımsızlıktan sonra bölgeler arasındaki farklılıklar göz önünde bulundurulmaksızın tüm bölgeler aynı yönetim altında toplanmıştır. Bürokrasi etkili yönetimi zorlaştırırken ekonomiyi de zayıflatmıştır.¹⁶⁹ Güçlü ve etkili devlet kurumlarının olmayışı uzun süreli otokratik yönetimlerin oluşmasına yol açmıştır. Berlin Konferansı'nın Afrika'yı Avrupalı devletler arasında nüfuz alanlarına bölmesi de kıtada yapay sınırların oluşturulmasına ve ulus devletlerin oluşturulamamasına neden olmuştur.

Sömürgecilik döneminde sömürgeci güçlerin iktidara yönetici elit grupları getirmeleri de Afrika ülkelerinde yaşanan sorunlardan birini oluşturmuştur. Bu yönetici elit grupların toplumdaki diğer gruplara karşı ayrımcı politikalar uygulamaları bu yönetimlerin meşruluğunun sorgulanmasına ve yönetim kademeleri ile kaynaklar üzerinde rekabetlerin yaşanmasına yol açmıştır. Afrika ülkelerinde merkezîleşme gücün ve kaynakların tek bir merkezde ve yönetici elitin mensubu bulunduğu etnik grubun elinde toplanmasına neden olarak merkezî hükümetlerin ulus devlet inşa sürecini görmezlikten gelmelerine neden olmuştur.¹⁷⁰

Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanmakta olan rekabet bu iki devletin Afrika devletlerinde kendilerine yakın grupları ve isyan hareketlerini askeri ve ekonomik anlamda desteklemelerine yol açmıştır. Bu devletler, karşı tarafı desteklemesi mümkün olabilecek iktidarlara karşı darbe

¹⁶⁸ Bujra, 2002, 6-7.

¹⁶⁹ Paglia, 2008, 21.

¹⁷⁰ Paglia, 2008, 23-25.

girişimlerini desteklemiştir.¹⁷¹ ABD ve Sovyetler Birliği'nin yanı sıra kıtada çıkarları bulunan İngiltere ve Fransa gibi devletler de Afrika'daki elit gruplar ve onların destekçilerinin sempatisini kazanmak, politik, diplomatik ve stratejik ittifaklar oluşturmak ve maden kaynaklarına sahip olmak konularında birbirleriyle rekabet etmişlerdir.¹⁷² Bu rekabetler hükümetlerin desteklenmesi, hükümetlerin devrilmesi, siyasî partilerin desteklenmesi, muhalefet ya da isyan hareketlerinin teşvik edilmesi gibi çeşitli biçimler almışlardır. Bu türden destekler Afrika ülkelerinin siyasal hayatlarının şekillenmesinde ve isyanların nasıl sonuçlanacağını belirlenmesinde oldukça etkili olmuşlardır.

2.3.3.3. Etnik ve kültürel nedenler

Toplumu oluşturan diğer grupların yönetici grup tarafından etnisite, ırk, din, kültürel ve ekonomik bakımlardan baskılara maruz bırakılması toplumsal ayrışmaları derinleştirerek ayrılıkçı hareketleri teşvik edebilmektedir. Toplumdaki baskın grubun kendi dilini, kültürünü, dinî inancını diğer gruplara dayatması, eğitim ve kültür hayatını kendi kültürünü yayacak şekilde düzenlemesi, ibadet özgürlüğüne kısıtlamalar getirmesinin yanı sıra etnik veya dinî kökeni ya da ırkı farklı olan grupları toplumsal hayatta ayrımcılığa maruz bırakması bu grupların örgütlenerek baskın gruba karşı mücadele başlatmalarına sebebiyet verebilmektedir. Baskı altında tutulan değerler küçük grupların farklı kimlikler geliştirmelerinde semboller haline gelirken ayrılma isteklerini meşrulaştırıcı bir işleve de sahip olmaktadır.

Etnik ve kültürel bakımdan oldukça zengin olan Afrika kıtasında sömürge sonrası dönemde oluşturulan yapay sınırlar, aynı etnik veya dinsel gruba mensup kabileleri farklı ülkelerin sınırlarında bırakabildiği gibi, oldukça farklı etnik ve dinsel gruplardan oluşan yepyeni devletler de ortaya çıkarmıştır. Bu durum Afrika'da ulus-devletlerin gelişmesine engel olurken aralarında anlaşmazlıkların bulunduğu farklı etnik ve dinsel grupların kimi zaman tarihsel düşmanlıklarını iç savaşlara dönüştürebilmelerine sebebiyet vermiştir.

¹⁷¹ Paglia, 2008, 26.

¹⁷² Klare, 2005, 192.

İç savaşlar toplumsal kutuplaşmaların etkisiyle belirli gruplara karşı soykırımlara varan suçların işlenmesine yol açmış, ülkeler arasında mülteci akınlarını ortaya çıkarmıştır. Bu durum Afrika devletlerin ve halklarının birbirlerinin sınırları içerisinde yaşanmakta olan iç savaşlara destek vermek suretiyle müdahale etmelerine yol açabilmektedir. İşleyen kurumları olmayan Afrika devletleri sömürgeciliğin miras bıraktığı ekonomik ve toplumsal dengesizlikleri düzeltememişlerdir.¹⁷³ Ekonomik geri kalmışlık, yoksulluk, siyasî istikrarsızlıklar etnik grupların mobilize olmalarına yol açarak isyanlara giden süreci başlatmışlardır.

Ortaya çıkış sebepleri politik, ekonomik ya da kültürel ve toplumsal sebeplerden hangisi olursa olsun Afrika'daki ayrılıkçı iç savaşların ne şekilde sonuçlanacağını belirleyen belli başlı bazı unsurlar bulunmakta olup bunlar;

- Güçlü devletlerin çıkarları,
- Merkezî hükümetin ayrılıkçı hareket karşısındaki tavrı,
- Ayrılan bölgenin stratejik önemi,
- Dış güçlerin taraflara destekleri,
- Uluslararası toplumun, özellikle de Birleşmiş Milletler'in ayrılığı tanınması,
- Ayrılan bölgenin anavatan bakımından ekonomik önemidir.¹⁷⁴

Sömürgeciliğin tarihsel mirasının ve sömürge sonrası çizilen yapay sınırların hassaslığının Afrika kıtasında yer altı kaynaklarının keşfiyle birleşmesi kıta ülkeleri açısından ayrılıkçı hareketlere yol açacak temelleri atmıştır. Bu durum, Sudan'daki ayrılıkçı hareketlerin, petrol paylaşımı konusundaki rekabet ve Nil'in kullanımı konusundaki anlaşmazlıkların etkisiyle bölge devletleri ve bölge dışı aktörlerce desteklenmesini kolaylaştırmış ve ülkeyi bölünmeye götüren iç koşulları oluşturmuştur.

¹⁷³ Paglia, 2008, 19.

¹⁷⁴ Trzcinski, 2004, 209.

3. SUDAN'DA AYRILIKÇI HAREKETLER

3.1. Güney Sudan'da Ayrılıkçı Hareketler

Sudan, henüz bağımsızlığını elde etmeden iç savaş yaşamaya başlamıştır. Ülkenin güneyinde 1955 yılında başlayan ve 1972 yılına kadar devam eden ilk iç savaş yarım milyon insanın; 1983'te başlayıp 2005 yılına kadar devam eden ikinci savaş ise iki milyon insanın hayatını kaybetmesine, dört buçuk milyon kişinin de kaybolması ya da yer değiştirmesine neden olmuştur.¹⁷⁵ Bu iç savaşın tarihsel kökleri ülkeyi 1898 yılından 1956 yılına kadar Mısır ile birlikte yöneten İngiltere'nin ülkede oluşturduğu düzene kadar uzanmakta olup güney bölgesinde petrol yataklarının varlığının keşfedilmesiyle yoğunlaşmıştır. İlk iç savaş ayrılıkçılar tarafından çıkartılmışken ikincisi Sudanlı milliyetçiler tarafından çıkartılmıştır.¹⁷⁶ Sudan'ın ilk iç savaşı otonomi için çıkarken ikinci iç savaşta bu nedene petrol faktörü de eklenmiştir. İki tarafın da petrolün denetimini elinde tutmak istemesi iç savaşı yoğunlaştırmıştır.

3.1.1. Sorunun Kökenleri

Afrika'nın kuzeydoğusunda bulunan Sudan Afrika kıtasının sömürgeleştirilmesinden önce Büyük Sahra ve Libya'nın güneyinde, batıda Atlas Okyanusu'ndan doğuda bugünkü Etiyopya'nın batı sınırlarına kadar olan bölgeyi kapsayan geniş bir coğrafya idi. Bu dönemde Batı, Doğu ve Orta Sudan olmak üzere üç bölüme ayrılan bu topraklar XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşan sömürgecilik hareketleriyle birlikte Batılı sömürgeci devletler tarafından paylaşılmıştır. Bugünkü Sudan, tarihsel Sudan'ın İngiliz sömürge imparatorluğunun payına düşen doğu bölgesini oluşturmakta olup sınırları Osmanlı-Mısır yönetimi döneminde belirlenmiştir.

¹⁷⁵ Daoud, D. M. (2012). *Factors of Secession: The Case of South Sudan*. Unpublished Master Thesis, University of Saskatchewan, Canada, 14.

¹⁷⁶ Daly, M. W. (1993). Broken Bridge and Empty Basket: The Political and Economic Background of the Sudanese Civil War. A. A. Sikainga. and M. W. Daly. (Eds.). *Civil War in the Sudan*. London and New York, British Academy Press, 1-27, 2.

Sudan'ın Nil tarafından boydan boya geçilmesi ve Afrika'nın içlerine girişi sağlayan bir konumda bulunması bu toprağın her zaman önemli görülmesini sağlamıştır.¹⁷⁷ 1517 yılında Mısır'ın Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesinin ardından Osmanlı kuvvetleri tarafından Mısır'ın devamı olarak görülen Sudan'a da keşif harekâtları düzenlenmiştir. Portekiz'i bölgeden uzaklaştırarak Baharat Yolu'nun denetimini ele geçirmek isteyen Osmanlı Devleti'nin 1527 yılında Sevakin ve Masava limanlarını ele geçirmesiyle Sudan'da Osmanlı hâkimiyetinin temelleri atılmışsa da¹⁷⁸ bu ülkenin tamamıyla ele geçirilmesi Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. 1820-1822 yılları arasında bölgedeki Func Krallığı'na son veren Mehmet Ali Paşa, daha sonra Kordofan ve Darfur'u da ele geçirerek tüm bu bölgeyi Mısır Sudanı olarak adlandırmıştır. Bundan sonra 1882 yılına kadar Osmanlı-Mısır yönetiminde kalan Sudan, Mehmet Ali Paşa'nın oluşturduğu görece yenilikçi sosyo-ekonomik yapının ve Mehmet Ali Paşa'nın 1848 yılında ölümünün ardından da hıdivlerin izlediği ayrımcı politikaların halkta oluşturduğu rahatsızlık üzerine İslamî bir başkaldırı olarak ortaya çıkan Mehdi Hareketi'nin sonunda 1885 yılında Mehdi Devleti'nin yönetimine girmiştir.¹⁷⁹

Kendisini adaletin sağlanması için Tanrı tarafından gönderilmiş olan mehdi olarak ilan eden ve bir İslam devleti kurma gayesiyle Osmanlı yönetimine karşı cihat çağrısında bulunan Sudanlı Muhammed Ahmed ibn es-Seyyid Abdullah'ın hareketi, 1882'de İngilizlerin Mısır'ı ilhak etmelerinin de etkisiyle kısa zamanda Sudan'a yayılmıştır. 1885 yılında bölgede Mehdi Devleti adıyla yeni bir devlet kurulması ve 1890'dan itibaren diğer Avrupa devletlerinin de Doğu Afrika ile ilgilenmeye başlamaları üzerine telaşlanan İngiltere, Nil'in bütünlüğünü sağlamak amacıyla almak istediği Sudan'a girmek için aradığı fırsatı bulmuş¹⁸⁰ ve Mısır hıdivi adına Sudan'ı yeniden Mısır'a bağlamak bahanesiyle bu toprakları işgal etme

¹⁷⁷ İnternet: Kavas, A. (Ocak, 2008). Sudan Cumhuriyeti (Cumhuriyetü's-Sudan). *Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*, Web: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/770/sudan_cumhuriyeti_cumhuriyetus-s%C3%BBd%C3%A2n, adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.

¹⁷⁸ İnternet: Fadl, H. Y. (Nisan, 2007). Sudan Özelinde Türk-Afrika İlişkilerinin Bazı Yönleri. (Çev. H. Dikici Bilgin). *Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi Afrika Enstitüsü (TASAM Afrika)*, s. 286-287. Web: http://tasam.org/tr-TR/Icerik/4098/sudan_ozelinde_turk-afrika_iliskilerinin_bazi_yonleri, adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.

¹⁷⁹ Voll, J. O. and Potts Voll, S. (1985). *The Sudan: Unity and Diversity in a Multicultural State*. Colorado: Westview Press, 39.

¹⁸⁰ Ataöv, 1975, 81.

kararı almıştır. Böylece Sudan 1889 yılında İngiliz-Mısır ortak yönetimine dâhil edilmiştir.

Mehmet Ali Paşa'yı Sudan'a getiren sebep altın, köle ve büyüyen ordusu için iyi savaşçılar olmakla bilinen Nubalılar arasından asker bulma ümidi iken İngilizler Sudan'ın güneyini Nil'in güvenliğini sağlamak için ellerinde bulundurmışlardır. İngiliz- Mısır ortak yönetimi Sudan'ı bölge koşullarıyla ilişkisiz sebeplerden ötürü omuzlanmış bir yük olarak görmüştür.¹⁸¹

Afrika kıtasının, Arap- Müslüman nüfus ile yerli Afrikalı nüfusun bir arada bulunduğu kuzeydoğu bölgesinde yer alan Sudan'ın toplumsal çeşitliliği, ülkenin İngiliz-Mısır ortak yönetimine girmesinin ardından kıtaya Avrupalılar ve Hıristiyan misyonerlerin de gelmesiyle artmıştır. İngilizler, sömürgeci dönemin öncesinde farklı etnik grupların bir arada yaşadığı ve birbiriyle kaynaşmış olduğu Sudan'da yönetimi kolaylaştırmak amacıyla "böl-yönet" politikası izlemişler ve bu topraklarda işbirliğini ve anlayışı zorlaştıracak hukuksal ayrımlar oluşturmuşlardır.¹⁸²

İngilizlerin güney politikası bu bölgenin işgal edilmesinden önce belirlenmiştir. Az miktarda doğal kaynağa sahip olan ve yapılan masraftan daha azını sağlayan bu bölge Mehdi taraftarı tutsakların, ikinci sınıf yöneticilerin ve katı öğretmenlerin gönderildiği bir yer olmuştur.¹⁸³ İngilizler önceliği Kuzey ve Güney Sudanlılarının birbirlerinden farklı kimlikler geliştirmelerine vermiş ve bu doğrultuda her iki bölgede kültürel, toplumsal, ekonomik ve siyasal bakımlardan farklı uygulamalara gitmiştir.

İngiliz yönetimi öncesinde Osmanlı Devleti'nin, Sudan'daki Müslümanlara hitap edebilmek için ortak değer olarak İslâmiyetten yararlanmış olması,¹⁸⁴ bu devletin esas olarak, XVII. yüzyıldan itibaren Arap yarımadasından yapılan göçlerin ve Kuzeyden ve Arap yarımadasından gelen Müslüman tüccarların etkisiyle ve Hacca giderken buradan geçen Batı Afrikalı Müslümanların İslam'ı yaymaya çalışmalarının sonucu olarak İslamlaşmış olan Kuzey Sudan¹⁸⁵ ile

¹⁸¹ Daly, 1993, 4-5.

¹⁸² Daoud, 2012, 23.

¹⁸³ Daly, 1993, 5.

¹⁸⁴ Esposito and Voll, 2012, 126.

¹⁸⁵ İnternet: Kavas, A. (Ocak, 2008). Sudan Cumhuriyeti (Cumhuriyetü's-Sudan). *Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*, Web: <http://www.tasam.org/tr>

ilgilenmesine yol açmıştır. Bu durum, kuzeyde İslamiyet'in etkisinin hızla yayılmasına, güney bölgesinin ise Hıristiyanlığın ve yerel dinlerin etkisinde kalmayı sürdürmesine sebep olmuştur.

İngilizlerin Mısır'ı işgal etmelerinin ardından Mısır'da yaygınlaşmaya başlayan milliyetçi hareketlerin Sudan'ın kuzeyindeki Arapların arasında taraftar toplayabileceğini düşünerek güney Sudan topraklarını kapalı bölge ilan etmeleri¹⁸⁶ ve buralara Arapların girmelerini yasaklamaları da bu bölgenin İslamî etkilere kapalı kalmasına sebebiyet vermiştir. İngilizler, kuzeylilerin güneye girmelerini yasaklayan ve 1930 yılındaki resmîleştirilen bu Güney Politikası'nı,¹⁸⁷ Güneylilerin modern dünyaya ayak uydurmaya henüz hazır olmadıklarını öne sürerek meşrulaştırmak istemişler¹⁸⁸ ve güneyin üç eyaletine ayrı bölgeler olarak muamelede bulunmuşlardır. Güney politikasının ilan edildiği bildiri ile güneylilerin kuzeylilerden ayrı kabul edilerek bölgenin İngiliz Doğu Afrika ile bütünleşmeye hazırlanması kararlaştırılmıştır.¹⁸⁹

İngiliz koloni yönetimi, yerel kabile liderlerinin otoritesini devam ettirerek feodal bir düzen oluşturmuş ve bunları İngiliz çıkarlarını koruyacak unsurlara dönüştürmüştür. Kuzey bölgelerde belirli kabileler aracılığıyla dolaylı bir yönetim uygulanırken¹⁹⁰ Sudan'ın güneyinde Afrika kökenli halkın Araplardan her bakımdan ayrılması yönünde kışkırtıcı politikalar izlenmiş ve güneyli halk katılım mekanizmalarına dâhil edilmemiştir.

Güney Sudan bir yönetim oluşturulmaksızın yalnızca İngiltere'nin kendisine bağlılığı sağlamak amacıyla faaliyetlerini teşvik ettiği Hıristiyan misyonerlerin ve birkaç Arap tüccarın faaliyetlerine açılarak hayatın tüm alanlarından ayrı tutulmuştur.¹⁹¹ Kaynakların etkili kontrolü için bir ulaşım ve iletişim ağı oluşturan İngilizler zaman içerisinde bu Arap tüccarların yerini alarak güneyin kuzeyle olan son iletişim noktasını da koparmışlardır.¹⁹² "Kapalı bölge" uygulaması sonucu

TR/Icerik/770/sudan_cumhuriyeti_cumhuriyetus-s%C3%BBd%C3%A2n, adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.

¹⁸⁶ Ataöv, 1975, 84.

¹⁸⁷ Sidahmed, A. S. (1997). *Politics and Islam in Contemporary Sudan*. Great Britain: Curzon Press, 15.

¹⁸⁸ Fadlalla, M. H. (2004). *Short History of Sudan*. Lincoln: iUniverse, 31.

¹⁸⁹ Fadlalla, 2004, 32.

¹⁹⁰ Sidahmed, 1997, 14.

¹⁹¹ Sidahmed, 1997, 15.

¹⁹² Fadlalla, 2004, 32.

kuzey ve güney bölgelerindeki halkların farklı diller kullanmaya zorlanmaları¹⁹³ ve Güney Sudan'da yaygın olan kölelik ırklar arasında ayrımcılığı ve toplumsal bölünmeleri derinleştirmiştir.¹⁹⁴ Böylece Araplar ve Afrikalılar arasında ortak bir Sudanlı kimliğinin oluşumu engellenirken, bu ayrışma güneyin geri kalmasında etkili olmuş, kuzeyde ise Araplaşma ve kültürel gelişme artış göstermiştir. Sudan'da kuzey ile güney bölgeleri arasındaki ayrışmanın temelleri bu şekilde atılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Sudan'ın kuzey bölgelerindeki Arap ve Müslüman nüfus arasında ortaya çıkan milliyetçilik akımının etkisiyle dolaylı yönetimin ve Sudan halkının Arap ve Müslümanların liderliğinde birleşmesini önleyen bir bölme hareketi olarak görülen güney politikasının sona erdirilmesi talepleri ortaya çıkmıştır.¹⁹⁵ Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Mısırlıların yerine Sudan yönetimine eğitilmiş kuzeyliler getirilmeye başlanmıştır. Ancak 1924 yılında bu eğitilmiş kesim tarafından Sudan'ın Sudanlılara ait olduğu söylemiyle¹⁹⁶ çıkartılan bir isyan Sudan hükümetinin bu kararını değiştirmesine yol açmıştır.¹⁹⁷ 1930'lu yıllarda eğitilmiş Sudanlılar Genel Vali'nin yetkilerinin kısıtlanmasını ve Sudanlıların alınan kararlarda söz sahibi olmasını talep etmeye başlamışlardır. Ancak yönetimdeki herhangi bir değişim Kondominyum Anlaşması'nda değişimi gerektireceğinden ne İngilizler ne de Mısırlılar böyle bir değişime rıza göstermişlerdir. Ayrıca, İngilizler kendilerinin Sudan'daki rollerini, Sudanlıların Mısır'ın baskısından korunması şeklinde tanımlamaktaydılar. Sudanlı milliyetçiler ise, ülkenin kuzeyinin Mısır'a, güneyinin ise Uganda ve Kenya'ya dâhil edilmesinden korkmaktaydılar.¹⁹⁸

1940'lı yıllarda Sudan'da milliyetçilik yeniden ivme kazanmış ve Sudan politikasının başlıca sorunu Sudan'ın İkinci Dünya Savaşı'nın ardından İngiliz rehberliği ve Mehdicilerin yönetiminde bağımsız mı olması yoksa bu ikisinden bağımsız olarak Mısır'la mı birleşmesi gerektiği konusu olmuştur.¹⁹⁹ 1947 yılında İngiltere tarafından Juba'da gerçekleştirilen ve Kuzeyli, Güneyli ve İngiliz

¹⁹³ Daoud, 2012, 24.

¹⁹⁴ Sidahmed, 1997, 15.

¹⁹⁵ Fadlalla, 2004, 35.

¹⁹⁶ Sidahmed, 1997, 34.

¹⁹⁷ Sidahmed, 1997, 16.

¹⁹⁸ Fadlalla, 2004, 35.

¹⁹⁹ Daly, 1993, 10.

temsilcilerinin hazır bulunduğu Sudan Yönetim Konferansı'nın sonunda Sudan'ın tek bir ülke olarak yönetilmesi gerektiğine karar verilmiştir.²⁰⁰

Mısır'da 1952 yılında yaşanan devrimin ardından General Necip Sudan'ın self-determinasyon hakkının tanınmasının daha avantajlı olacağını fark etmiş ve Kuzey Sudanlı partiler ile Sudan'ın ileride self-determinasyon hakkına kavuşmasını öngören bir özyönetim anlaşması imzalamıştır. Şubat 1953'te İngiltere ve Mısır arasında bir anlaşma imzalanarak Sudanlıların üç yıllık bir geçiş döneminden sonra kendi geleceklerine karar vermeleri kabul edilmiştir. Önce bir serbest seçimin yapılması, daha sonra ise Sudan Parlamentosu tarafından Sudan'ın ya tam bağımsız olması, ya Mısır ile birleşmesi, ya da İngiliz Milletler Topluluğu'na bağlı kalması kararlarından birisinin alınması kararlaştırılmıştır. Milliyetçiler ve dinî liderler, Sudan'ın bağımsızlık ya da Mısır ile birleşme seçeneklerinden hangisine karar verecekleri konusunda fikir ayrılığı yaşamaktadırlarsa da²⁰¹ Kasım ayında yapılan seçimlerde Sudan halkı İngiliz yönetiminin sona ermesini savunan Ulusal Birlikçi Parti yönünde oy kullanmış ve bağımsızlığın ilk adımını atmıştır.

İngilizler, iyi örgütlenmiş tek grup olan kuzeyli Araplarla bunların bağımsızlığı konusunda anlaşmaya varırlarken başta güneyliler olmak üzere diğer gruplar ise organize olmadıklarından bu sürecin dışında tutulmuşlardır.²⁰² 1954 yılında Güneyliler bir konferans tertipleyerek kendilerine federal bir yönetime bağlı olarak özerklik verilmesi ya da self-determinasyon hakkı tanınmasını talep etmişlerdir.²⁰³ Kuzeyliler bu isteklere karşı güvence vermişler, ancak İngilizlerin çıkmasının ardından güneye kuzeyli yöneticiler, eğitimciler ve askerler yerleştirmeye başlamışlardır. Bu durum Güneyliler arasında hoşnutsuzluk ve endişe doğurarak Sudan ordusuna mensup Güneyli askerlerin, kendilerinin silahsızlandırılıp kuzeye gönderileceklerinden korkarak Ağustos 1955 yılında Torit'te ayaklanmalarına yol açmıştır.²⁰⁴ Bu olayın Mısır'ın da yardımıyla sert bir şekilde bastırılması isyancıların kaçmalarına ve örgütlenerek Sudan Halkı Özgürlük Ordusu'nu oluşturmalarına yol açmıştır. Bu askerler Uganda'ya kaçarak

²⁰⁰ Fadlalla, 2004, 37.

²⁰¹ Fadlalla, 2004, 36.

²⁰² Daoud, 2012, 25.

²⁰³ Woodward, P. (1990). *Sudan 1898-1989: The Unstable State*. Colorado: Lynne Rienner Publishers, 73.

²⁰⁴ Daoud, 2012, 26.

burada ilk isyancı örgüt olan Anya Nya'nın temellerini atmışlardır. Böylece Sudan'da kuzey ve güney arasındaki çatışma ülkenin bağımsızlığını kazanmasından önce başlamış ve İngiltere'nin 1956 yılında Sudan'a bağımsızlığını vermesinin ardından Sudan bu isyanı bastırmakta tek kalmıştır.

3.1.2. Sorunun gelişimi

Bağımsızlığını elde ettiği dönemde Sudan Anayasası'nda üç problemlilik konu bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Mısır ile ilişkilerin nasıl olacağı, ikincisi, güneyin anayasal statüsü, üçüncüsü ise devlet kurumlarının yapılandırılması hususundaydı. Anayasa ayrıca devletin dinî konumunu ve farklı bölgeler arasında güç dağılımı konusunu belirsiz bırakmaktaydı.²⁰⁵

Bağımsızlığını çatışma olmaksızın kazanmış olmasına rağmen Sudan sömürgeci dönemden birçok sorun devralmıştır. Bu sorunların başında ülkeyi yıllarca iç savaşa sürükleyecek olan güney sorunu gelmektedir. İngiltere'nin koloni yönetimi, iktidarın belirli grupların elinde kalmasını sağlayarak sosyo-ekonomik eşitsizliklerin temellerini atmıştır. Dinî liderler ve kabile liderleri gibi geleneksel elitler hem takipçilerinin sadakatinden hem de koloni düzeni yatırımlarının getirdiği yeni fırsatlardan faydalanırken²⁰⁶ iktidarı elinde bulunduran grup bu konumu, kendi dil ve kültürünü yaymak ve ekonomik fırsatları elinde bulundurmak için kullanmıştır. Politik temsilin yetersizliği de ayrılıkçı grupların gözünde yönetimin meşruiyetini şüpheli hâle getirmiştir.²⁰⁷

115'ten fazla farklı dil ya da lehçe konuşan 56 etnik grup ile 597 civarında alt grubu bünyesinde barındırmakta olan Sudan'da nüfusun %39'luk kısmı dinsel ve kabilesel bağlılıklar bakımından homojen olmayan Arap nüfustan oluşmakta iken Afrika kökenlilerin toplam nüfusa oranı %52, Bejalarinki %6, yabancılarıinki %2 ve diğer gruplarıinki %1 idi. Arap ve Müslüman olmayan güneyli nüfusu temsil eden Dinkalar, Nuerler ve diğer küçük Nilotik gruplar²⁰⁸ toplam nüfusun %10'unu,

²⁰⁵ Daoud, 2012, 26-27.

²⁰⁶ Sidahmed, 1997, 18.

²⁰⁷ Daoud, 2012, 5.

²⁰⁸ Daoud, 2012, 21.

güneydeki nüfusun ise %40'ını oluşturmakta idi.²⁰⁹ Müslümanlar ülke nüfusunun %70'ini oluştururken, yerel dinlere inananların oranı %25 ve Hıristiyanların oranı ise %5 civarındaydı.²¹⁰ Bu etnik ve dinsel çeşitliliğe rağmen başta yönetim olmak üzere toplumsal hayatın birçok alanında Kuzey bölgelerde yoğunlaşmış bulunan Arap kökenli Müslüman nüfusun üstünlüğü bulunmaktaydı. Hartum ve kuzey bölgesi toplam nüfusun beşte birlik kısmını barındırmakla birlikte politik güç bu bölgede yoğunlaşmıştı.²¹¹ Bu durum güneyli nüfusun şikâyetlerinin temel sebebini oluşturmuş ve federal bir yönetimin kuzeyin baskısından korunmak için en uygun seçenek olarak görülmesine sebebiyet vermiştir.²¹²

Şekil 3.1. Sudan'daki başlıca etnik gruplar (2008)²¹³

Araplar / Araplaşmış Gruplar	21 000 000	%55
Dinka	3 000 000-güney	%8
Nuba	2 100 000-Kordofan	%6
Nuer	1 400 000-güney	%4
Fur	1 000 000-batı	%2.7
Azande	660 000-batı	%1.8
Shilluk	600 000-orta güney	%1.6
Bari- Zaghava	480 000-güney	%1.3
Nubianlar	200 000	%0.5
Diğer Topluluklar	6 300 000	%17

Güney Sorunu, kalıcı bir anayasanın hazırlanmasının önünde engel oluşturduğu gibi Sudan'ın parlamenter sistem ile diktatörlük arasında değişen siyasal istikrarsızlığının başlıca sebebi olmuştur.²¹⁴

1956 yılındaki bağımsızlığından 1958 yılına kadar Sudan, güneydeki sorunu çözmekte yetersiz kalan zayıf bir hükümet tarafından yönetilmiştir. 1958 yılında General Abbud bir darbe ile yönetimi ele geçirerek bu koalisyona son vermiştir.

²⁰⁹ Fadlalla, 2004, 155.

²¹⁰ Daoud, 2012, 23.

²¹¹ Daoud, 2012, 20-21.

²¹² Daly, 1993, 29.

²¹³ Paglia, 2008, 13.

²¹⁴ Daly, 1993, 30.

“1958-1964 yılları arasında devam eden askerî rejim, hem doğu hem de batı ile işbirliği yapılan bağımsız bir dış politika izlemeye çalışmıştır. Abbud, merkezîleşmiş bir ekonomik plan izlemekle kalmamış yönetimi de merkezîleştirmiştir. Katı toplumsal ve ekonomik politikalar uygulayan ve politik katılımı sınırlandıran katı bir lider olan Abbud, Araplaştırma ve İslâmlaştırmayı politikasının merkezine yerleştirmiştir. Kiliselere ve politik örgütlenmelere karşı baskıcı tutumu kuzeyde muhalefeti artırırken güneyde de iç savaşı tetiklemiştir.”²¹⁵

Anya Nya ile mücadele etmek için Sudan'ın kaynaklarını ziyan eden Abbud'a karşı şehirli sınıflar, ticarî birlikler ve politik ve dinî gruplar arasında hoşnutsuzlukların ortaya çıkmasıyla Komünistler ve radikal solcular Birleşik Ulusal Cephe (United National Front)'yi kurmuşlar ve ordunun da yardımıyla 24 Ekim 1964 tarihinde askerî rejimi devirmişlerdir. Komünistlerin ve radikal grupların üstünlüğünden rahatsız olan muhafazakâr grup kırsal dindar kesimi örgütleyerek yeni bir politik oluşuma giderek solcuları mağlup etmiştir.

1965 yılı seçimlerinde Ümmet Partisi ile Demokratik Birlik Partisi bir koalisyon hükümeti oluşturmuşlardır. Yeni hükümet güneylilerin Sudan politik hayatına dâhil olmalarına ve Güney Cephesi adıyla yeni bir siyasî partinin kurulmasına izin vermiştir. Partinin lideri Clement Mboro içişleri bakanlığına getirilmiş ve 1965 yılı Mart ayında hükümet temsilcileri, başlıca siyasî partiler, Sudan Afrika Ulusal Birliği (SANU), Güneyli politikacılardan oluşan Güney Cephesi ve yabancı gözlemcilerin bir araya geldiği bir yuvarlak masa toplantısı tertiplenmiştir.²¹⁶ Bununla birlikte güneyliler iki gruba bölünmüştür. Sudan'daki SANU self-determinasyondan vazgeçerek federal bir yönetime razı olurken ülke dışındaki SANU ayrılmak üzerinde ısrar etmiştir.²¹⁷ Bu durum bir uzlaşmanın sağlanamamasına ve Anya Nya'nın da bölünerek kendi içerisinde mücadeleye başlamasına neden olmuştur.

Sudan, 1967 Arap-İsrail Savaşı sırasında Arap ülkelerinin yanında yer alarak İsrail'e savaş ilan etmiş ve 1972 yılında yeniden kurmasına kadar ABD ile

²¹⁵ Daoud, 2012, 30.

²¹⁶ Daoud, 2012, 31.

²¹⁷ Daly, 1993, 15.

ilişkilerini koparmıştır.²¹⁸ Bu şekilde izlenecek politikaların Arap-İslam kimliği temelinde şekilleneceğinin işaretlerini vermiştir.

1968 yılında seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte Sudan'da seçim söylemlerinin Arap- İslam kimliği üzerinde yoğunlaşması güneyde öfkenin yükselmesine ve iç savaşın yeniden alevlenmesine yol açmıştır. Arap ülkeleri Sudan'ı desteklerken İsrail, Uganda ve Etiyopya Anya Nya'ya destek vermişlerdir. Böylece yönetimin verdiği sözlere rağmen güneylilerle güç paylaşımı konusunda uzlaşmak niyetinde olmadığı görülmüş, bu durum İslam hukukunun uygulamaya konulmasıyla daha belirgin hâle gelmiştir. Yolsuzluk iddiaları ve kaynak savurganlığının toplumun huzursuzluğunu arttırması üzerine 1969 yılında, ordu içerisindeki solcular Cafer Numeyri liderliğinde kansız bir darbeye yönetimi ele geçirmişlerdir.²¹⁹

Bir sosyalist olarak Numeyri, İslamî yönetime son vermiş ve güneyin otonomisi konusunda ümit verici bir yaklaşım sergilemiştir. Sosyalist söylemi Numeyri'nin Sovyetler'den destek bulmasını sağlarken bazı sosyalistler onu yeterli bulmayarak bir darbe teşebbüsünde bulunmuşlardır. Bundan sonra darbe girişiminde rolleri bulunduğu gerekçesiyle Komünistlere karşı sert bir tavır takınmaya başlayan Numeyri'nin Sovyetlerle ilişkileri bozulmuş ve desteksiz kalan lider güney sorununun barışçı bir şekilde çözülmesinin kendisine meşruiyet sağlayacağını umarak bu soruna odaklanmıştır.²²⁰ Numeyri ayrıca komşu ülkelerle ilişkileri düzeltmek için girişimlerde bulunmuştur. 1971 yılında Etiyopya ve Uganda ile yapılan anlaşma ile isyancılara verilen desteğin kesilmesini sağlamıştır. Uganda bu anlaşma üzerine İsrailileri topraklarından çıkartarak Anya Nya'nın desteğinin kesilmesini sağlamıştır. Bunun üzerine Anya Nya uzlaşmaya yanaşmak zorunda kalmıştır.²²¹ 1971 yılında güneylilerin lideri Joseph Lagu, Güney Sudan Kurtuluş Hareketi (SSLM)'ni oluşturmuş ve sürgündekiler de dâhil olmak üzere güneylilerin desteğini sağlamıştır. Bundan sonra Güney Sudan Özgürlük Hareketi politik bir altyapı oluştursa da esas güç Anya Nya'da kalmıştır.

1972 yılının Mart ayında Numeyri ile Joseph Lagu arasında imzalanan ve daha sonra anayasaya dâhil edilen Addis Ababa Anlaşması ile yeni toplumsal,

²¹⁸ Voll and Potts Voll, 1985, 142.

²¹⁹ Daoud, 2012, 32.

²²⁰ Daly, 1993, 30.

²²¹ Daoud, 2012, 33.

politik ve ekonomik politikalar oluşturulmuştur. Numeyri'nin 9 Haziran 1969 tarihinde Güney Sudan'a bölgesel otonomi verildiğini açıklaması Addis Ababa Anlaşması'nın temelini oluşturmuştur.²²² Daha sonra Güney Sudan'ın anayasası haline gelen ve 9 bölüm ve 34 maddeden oluşan anlaşma; Ekvatorya, Bahr el-Gazal ve Yukarı Nil bölgeleri ile bunlara kültürel ve coğrafi olarak bağlı olan ve referandumla karar verilecek diğer yerlerden oluşacak bir güney bölgesinin seçilmiş bir Güney Bölgesel Meclisi'nin önereceği bir başkanın yönetimi altında özerk olmasını ve Güney bölgesinin ulusal hükümette temsil edilmesini garanti etmiş ve kurulacak bir Yüksek İcra Konseyi'nin savunma, dış ilişkiler, para birimi, sosyal planlama, bölgeler arası ilişkiler gibi alanlar hariç tutulmak üzere tüm alanlarda yetkili olmasını öngörmüştür.²²³ Toplumdaki ayrımcı uygulamaların kaldırılması kabul edilirken Anya Nya birlikleri de ulusal orduya dâhil olmayı kabul etmişlerdir. Anlaşma, Arapçayı Sudan'ın resmî dili, İngilizceyi ise güneyin yönetim ve eğitim dili olarak kabul ederken ayrıca din özgürlüğü, kişi özgürlüğü ve vatandaşlar arasında eşitliği de garanti etmiştir.²²⁴ Böylece Sudan'ın birinci iç savaşı sona ermiştir.

Numeyri 1977 yılında yeniden seçildikten sonra da ilk zamanlarda güney ile uzlaşma yönünde bir politika izlemeye devam etmiştir. Ancak bazı kuzeyli gruplar anlaşmayı Sudan'ın İslâmî niteliğine zarar verici ve güneyi ayrılmaya teşvik edici bularak Numeyri'ye karşı çıkmışlardır. Kendisini tehdit altında hisseden Numeyri buna karşılık dinî muhaliflere hükümette önemli roller vermiş ve bunlardan bazılarını danışman olarak atamıştır. Bundan sonra bu kişiler Numeyri'nin kararlarını etkilemeye başlamışlardır. Bunların başında, Sudan'daki Müslüman Kardeşler temsilcilerinden olan Hasan Turabi gelmektedir.

1978 yılında güneydeki Bentiu bölgesinde petrolün bulunmasından sonra Turabi, güney bölgesinin sınırlarını keşfedilen petrol yataklarını kuzeyde bırakacak şekilde yeniden çizecek bir tasarı ortaya atmıştır. Numeyri bu teklifi başta reddetmiş ve Addis Ababa Anlaşması'ndaki sınırlara bağlı kalmışsa da 1980 yılında Güney Bölgesel Meclisi'ne Turabi'ninkine benzer bir öneride bulunmuştur. Meclisin bu öneriyi reddetmesi üzerine ise 1983 yılında meclisi dağıtarak güneyde,

²²² Daly, 1993, 31.

²²³ Fadlalla, 2004, 142.

²²⁴ Daoud, 2012, 34.

öncekinden daha küçük üç eyaletten oluşan ve daha az yetkiye sahip Unity (Birlik) adıyla yeni bir eyalet oluşturmuştur. Aynı yıl Numeysi'nin şerh hukuku yeniden uygulamaya koyması ve güney bölgesinin yeniden üç ayrı eyalete ayrılması kimlik temelli tartışmaları artırmıştır.²²⁵ Bu durum güneylilerin John Garang de Mabior'un komuta ettiği ve laikliğe vurgu yapan Sudan Halk Kurtuluş Ordusu (SPLA)'nın önderliğinde yeniden silahlı mücadeleye başlamalarına yol açmıştır²²⁶ ve Dinka ve Nuer etnik gruplarının başlattığı ayaklanmanın Güney Darfur, Güney Kordofan ve Güney el-Evsat eyaletlerine sıçramasıyla Sudan'da ikinci iç savaş dönemi başlamıştır.²²⁷

3.1.3. Siyasal istikrarsızlıklar ve çözüm çabaları

Sudan'ın ikinci iç savaşında güneyli liderler tüm Sudan'ı özgürleştirme söylemini kullanmışlar, bu nedenle harekete Sudan Halk Kurtuluş Ordusu (SPLA) adını vermişlerdir.²²⁸ Hareketin liderliğini Sudan ulusal ordusundan isyana katılmak üzere ayrılmış olan John Garang yapmıştır. Garang SPLA'nın politik kanadı olan Sudan Halk Kurtuluş Hareketi (SPLM)'ni oluşturmuş ve söz konusu hareketin hedefinin Güney'i ayırmak değil, ulusal kurtuluş olduğunu belirterek bu hedefe ulaşmak yolunda ideolojik ve örgütsel bir temel oluşturmaya çalışmıştır.²²⁹ Garang, yeni Sudan'ın laiklik ve Afrika vatandaşlığı üzerinde kurulması gerektiğini savunmuştur. Yeni Sudan ayrıca farklı etnik unsurları temsil etmeli ve vatandaşları arasında toplumsal, ekonomik ve politik eşitlik sağlamalıydı. Ayrılık SPLM/A'nın gündeminde bulunmamaktaydı.²³⁰

1985 yılında geniş çaplı bir hareket Numeysi'yi devirmiş, yapılan genel seçimlerde Ümmet Partisi, Demokratik Birlik Partisi ve Ulusal İslâmî Cephe bir koalisyon oluşturmuşlardır. Yeni devlet başkanı Sadık el-Mehdi ve John Garang arasında izlenecek toplumsal politikalar konusunda yaşanan anlaşmazlık üzerine

²²⁵ Daoud, 2012, 35-36.

²²⁶ Daly, 1993, 84.

²²⁷ Tartter, J. R. (1992). National Security. H. Chapin Metz (Ed.). *Sudan: A Country Study*. (Fourth Edition). Washington: Library of Congress, 231.

²²⁸ Daoud, 2012, 36.

²²⁹ Esposito and Voll, 2012, 136.

²³⁰ Daoud, 2012, 37.

Etiyopya'nın girişimiyle tarafları uzlaştırmak için 31 Temmuz 1986 tarihinde Addis Ababa'da bir toplantı tertip edilmiştir. Tarafların İslâmî hukukun konumu konusunda anlaşamamaları süreci tehlikeye sokmuştur. Garang, 1983 yılında kabul edilen şeriatın kaldırılmasını isterken Mehdi şeriatın, Müslümanların çoğunlukta olduğu yerlerde Müslüman olmayan grupların haklarının göz önünde bulundurulacak şekilde sınırlandırılacağını vurgulamıştır. Garang ise din temelli herhangi bir yapının dinî ayrımcılık ve eşitsizliğe sebep olacağını söyleyerek buna karşı çıkmıştır.²³¹

1987 yılında Sadık el-Mehdi olağanüstü hâl ilan ederek Libya ve Irak'tan silah almaya başlamıştır. 1987 yılının Eylül ayında SPLM/A ile Güneyli diğer muhalifler Nairobi'de bir araya gelerek kuzeye karşı ortak mücadele etme kararı almışlar, bu kapsamda kendi özerkliklerini garanti altına alacak bir anayasa konferansının toplanmasını kararlaştırmışlardır.²³² 1988 yılının Kasım ayında Demokratik Birlikçi Parti (DUP) ile SPLM/A arasında şeriatın uygulanmasının dondurulması, olağanüstü halin kaldırılması ve ateşkesin ilan edilmesini içeren bir anlaşma imzalanmıştır. Başlangıçta anlaşmaya karşı çıkan Sadık el-Mehdi, 1989 yılının Mart ayında SPLM/A ile görüşmelere başlamıştır. Mayıs ayında bir aylığına bir ateşkes imzalanmış ve olağanüstü hâl kaldırılmıştır. Bir ay sonra hükümet İslâmî hukukun uygulanmasını askıya almış ve Mısır ve Libya ile yapılan tüm askerî anlaşmaları iptal etmiştir. Bu durum diğer partilerin tepkisini çekmiş ve ülke içerisinde istikrarsızlığı artırarak 30 Haziran 1989 tarihinde Addis Ababa'da barış görüşmelerinin başlamasından üç gün önce Ömer el- Beşir'in bir askerî darbe ile yönetimi ele geçirmesine uygun ortamı sağlamıştır.

Yeni hükümet cihat gibi yeni radikal İslâmî ilkelere bağlılığını ilân etmiş,²³³ güneydeki isyana karşı cihada girişecek gruplar için eğitim kuruluşları oluşturmuştur. El Beşir kendisini Ulusal Kurtuluş İçin Devrim Komuta Konseyi (Revolutionary Command Council for National Salvation- RCCNS)'nin başkanı ilân etmiş ve siyasî partiler ile ticarî birlikleri yasaklamıştır. Beşir, Devrim Komuta Konseyi'nin ülkeyi geçiş dönemi boyunca yöneteceğini belirtmiş ve bu yönetim

²³¹ Daoud, 2012, 38.

²³² İnat, K. (2010). Sudan: Neo-Kolonyalizmin Kıskaçında Bölünme Sancısı. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konular İkinci Cilt*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 9.

²³³ Daoud, 2012, 39.

1993 yılında konseyin dağıtılıp sivil yönetime dönüldüğünün ilan edilmesine kadar devam etmiştir.²³⁴

Beşir gösterileri ve muhalif gazeteleri yasaklayan ve hükümete gazeteciler ve siyasî eylemcileri tutuklama yetkisi veren olağanüstü hâl ilân etmiştir. Bir yandan İslamlaştırma politikası uygulayan Beşir yönetimi öte yandan Güney sorununu görüşmek üzere 1990 yılında Güney Sudan Ulusal Komitesi'ni kurarak uzlaşmaya istekli güneylilerle anlaşma yoluna gitmeye ve böylelikle güneyli hareketi bölmeye girişmiştir. Beşir'in beklediği bölünme Dinka kabilesine mensup John Garang'ın Nuer ve Shilluk kabileleri üzerinde baskı oluşturduğu şikâyetleri dolayısıyla güneyli kabileler arasında ortaya çıkan anlaşmazlığın sonunda 1991 yılı içerisinde gerçekleşmiştir.²³⁵ Böylece Garang önderliğindeki Torit Grubu ve Riek Machar önderliğindeki Nasir Grubu arasında günümüzde de devam edecek olan rekabetin temelleri atılmıştır.

1991 yılında Turabi, Beşir'e güney hariç tüm bölgelerde şeriatın uygulanmasını içeren bir ceza kanununu uygulamaya koymayı kabul ettirmiştir.²³⁶ Hartum yönetimi SPLM/A'ya karşı askerî başarılar kazanırken Nijerya'nın girişimleriyle isyancılarla 1992 yılında Abuja'da görüşmeler gerçekleştirmiş, ancak güneyin özerkliğinin artırılması ve bu bölgenin İslamlaştırma politikasının dışında tutulması konusundaki tekliflerin SPLM/A tarafından yetersiz bulunması dolayısıyla görüşmeler bir sonuca ulaşmamıştır. 1994 yılında Hükümetlerarası Kuraklık ve Kalkınma Otoritesi (Intergovernmental Authority on Drought and Development-IGADD)'nin girişimiyle tertiplenen görüşmelerde ve Hartum Hükümeti ile SPLM/A arasında yapılan doğrudan görüşmelerde de bir sonuca varılamamıştır. SPLM/A temsilcileri muhalefet temsilcileriyle ayrı anlaşmalar imzalamışlardır. 1995 yılında SPLM/A ile muhalefet temsilcileri Eritre'nin başkenti Asmara'da bir toplantı gerçekleştirerek Güney Sudan'ın geleceğine uluslararası gözlemcilerin hazır bulunduğu bir referandum ile karar verilmesi, iç savaşın sona erdirilmesi, ülkede din ve düşünce özgürlüğünün sağlanması konularında anlaşmışlardır.²³⁷

²³⁴ Daoud, 2012, 40.

²³⁵ İnat, 2010, 10.

²³⁶ Daoud, 2012, 40.

²³⁷ İnat, 2010, 10-11.

1996 yılında Beşir'in tek aday olduğu başkanlık seçimleri yapılmış ve Beşir başkan seçilmiştir. Siyasî partilere yeniden izin verilmesiyle birlikte Beşir ve Turabi birlikte Ulusal Kongre Partisi (NCP)'ni kurmuşlardır. 1996 yılının Temmuz ayında muhalefet temsilcileri Hartum hükümetine karşı SPLM/A ile birlikte hareket etme kararı almışlardır. Bu amaçla Ulusal Savunma İttifakı (National Defence Alliance-NDA) adıyla bir silahlı birlik oluşturmuşlardır. Öte yandan SPLM/A'dan koparak önce SPLA-Nasir ve sonra SPLA-United çatısı altında, Garang'ın liderliğindeki SPLA- Torit grubuna karşı mücadeleye başlayan ve Güney Sudan'ın Bağımsızlığı Hareketi (Movement for the Independence of Southern Sudan- MISS)'ni oluşturan Riek Machar önderliğindeki grup ise Hartum hükümeti ile bir barış anlaşması imzalamıştır.

21 Nisan 1997 tarihinde 7 ayrılıkçı grup ile hükümet arasında, güney eyaletlerinin merkezî hükümetle iyi ilişkiler kurmaları karşılığında önce özel bir statü elde edip dört senenin ardından kendi geleceklerini belirleme konusunda referanduma gitme hakkı elde etmelerini içeren bir barış anlaşması imzalanmıştır. 28 Nisan 1997 tarihinde ise anlaşmayı imzalayan gruplar Birleşik Demokratik Kurtuluş Cephesi (United Democratic Salvation Front- UDSF) adı altında birleşerek SPLM/A ve NDA'yı da anlaşmaya dâhil olmaya çağırmışlardır. Böylece SPLM/A'nın Sudan muhalefeti ile ve SPLM/A içerisindeki muhalif grupların ise Hartum hükümeti ile anlaşmaya gittiği bu ortamda, SPLM/A ile Hartum hükümeti arasında barış sağlanamazken Sudan'ın siyasal ve toplumsal geleceğinin tarafların kendi içlerindeki rekabet ve iktidar mücadelesinden ayrı olarak şekillenemeyeceği bir kez daha görülmüştür.

Hartum Hükümeti ile SPLM/A arasında IGADD'nin yerine kurulmuş olan Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (Intergovernmental Authority on Development- IGAD)'nin girişimiyle 1998 yılının Mayıs ayında Nairobi'de ve Ağustos ayında ise Addis Ababa'da gerçekleştirilen görüşmelerin sonunda sınırlı bir ateşkes anlaşması imzalanmışsa da kapsamlı bir çözüme ulaşılması mümkün olmamıştır. 1999 yılında güneyli ayrılıkçılar arasındaki bölünme sona ererken Beşir ile Turabi'nin ilişkilerinin bozulması üzerine Turabi'nin iktidardan uzaklaştırılmasının

siyasal hayatta İslamiyet'in rolünü azaltacağını uman Ümmet Partisi'nin temsilcileri de Hartum hükümeti ile anlaşarak NDA'dan ayrılmışlardır.²³⁸

1990'lı yılların sonlarında SPLM/A'nın diğer isyancı örgütlenmelerle işbirliğine giderek gücünü artırması ile iç savaşın güney bölgesinin sınırlarını aşarak kuzeydoğuda Eritre sınırına ulaşması komşu ülkelerde bölgesel istikrarın bozulması endişesi uyandırarak çözüm çabalarının yoğunlaştırılmasına neden olmuştur. 2001 yılının Haziran ayında Hartum hükümeti güney sorununun çözülmesi için Libya-Mısır Barış İnsiyatifi çerçevesinde sunulan önerileri kabul ettiğini ilan etmiştir. Sudan'ın toprak bütünlüğünü savunan bu insiyatifi barış karşıtı bir görüntü vermek istemediği için kabul etmek zorunda kalan SPLM/A 2002 yılında Amerikalı barış elçisi John Danforth'un sorunu çözmek amacıyla Sudan'a gerçekleştirdiği ziyarette²³⁹ güneyin self-determinasyon hakkına sahip olacağı bir referandumun yapılması, tüm partileri içeren bir geçici hükümetin kurulması ve Hartum hükümetinin petrol üretimini savaşı finanse etmek için kullanmayı durdurması konularında hassasiyetini vurgulamıştır.²⁴⁰

Uluslararası baskıların ve ABD'nin girişimlerinin etkisiyle IGAD'ın liderliğinde 20 Temmuz 2002 tarihinde Kenya Machakos'ta iç savaşı sona erdirecek bir çerçeve anlaşma imzalanmıştır.²⁴¹ Anlaşma ile altı yıllık bir geçiş döneminin ardından güneyde self-determinasyon konusunda bir referandumun yapılması, bu süreç boyunca güneyde bireysel özgürlüklerin garanti altına alınacağı federal bir yönetimin oluşturulması ve bu bölgede şerî hukuk kurallarının uygulanmaması kararlaştırılmıştır.

25 Eylül 2003 tarihinde Naivasha'da imzalanan Güvenlik Düzenlemeleri Anlaşması (Agreement on Security Arrangements- ASA) ile Sudan ordusunun her iki tarafın güçlerinden oluşması, tarafların uluslararası gözlemciler tarafından denetlenecek bir ateşkes imzalamaları, merkezî hükümete bağlı birliklerin Güney

²³⁸ İnat, 2010, 12-14.

²³⁹ Daoud, 2012, 42.

²⁴⁰ İnat, 2010, 16.

²⁴¹ Arpa, E. (2013). *Afrika Satrancında Sudan: (Hatıralar / İzlenimler)*. Ankara: Meneviş Yayınları, 122.

Sudan sınırlarından kuzeye, SPLA birliklerinin ise kuzeydeki bölgelerden çekilmeleri kararlaştırılmıştır.²⁴²

On beş ay süren müzakerelerin ardından 7 Ocak 2004 tarihinde Naivasha'da Kaynak Paylaşımı Anlaşması (Agreement on Wealth Sharing- AWS) Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Sudan'ın kaynaklarının bölgeler arasında vatandaşlar arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın eşit olarak paylaşılması, yeniden yapılanmaya ihtiyacı olan bölgelerin sosyal ve ekonomik standartlarının yükseltilmesi ve geçiş dönemi süresince güneyin ekonomik kapasitesinin geliştirilmesi konusunda uluslararası örgütlerle işbirliği içerisinde yardımların gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.²⁴³

Anlaşma, toprakların paylaşılması konusunda bir Ulusal Toprak Komisyonu ile Güney Sudan Toprak Komisyonu'nun kurulmasını, petrol kaynaklarının paylaşımı konusunda ise Ulusal Petrol Komisyonu'nun oluşturulmasını öngörmüştür. Ayrıca Güney Sudan'daki petrol bölgelerinden elde edilen gelirlerin kuzey ile güney arasında yarı yarıya paylaşılırken petrol bölgesine de gelirin %2'lik kısmının ayrılması ve Güney Sudan'da toplanacak vergi gelirlerinin yarısının Güney Sudan hükümetine bırakılması kararları alınmıştır.²⁴⁴ Bununla birlikte ihtilafli bölgeler olan Abyei, Güney Mavi Nil ve Nuba Dağları bölgeleri anlaşmaya dâhil edilmemiştir.

26 Mayıs 2004 tarihinde yine Naivasha'da taraflar arasında yetkilerin nasıl paylaşılacağı konusunda Güç Paylaşımı Anlaşması (Protocol on Power Sharing- PPS) ve Abyei Anlaşması imzalanmıştır. Güç Paylaşımı Anlaşması, ülkenin adil ve etkili yönetimi için merkezîleşmenin azalması konusunda tüm grupların uzlaştığını belirtmiştir.²⁴⁵

Anlaşmada hukukun üstünlüğüne, demokrasiye ve insan haklarına saygı vurgulanmış yasama organı olan Ulusal Meclis'te hükümet içerisindeki yasama, yürütme ve yargı kuruluşlarının Beşir'in liderliğindeki Ulusal Kongre Partisi (NCP)'nin %52'lik, SPLM/A'nın %28'lik, kuzeydeki diğer siyasî partilerin %14'lük ve güneydeki siyasî oluşumların ise %6'lık bir temsil oranına sahip olmaları

²⁴² İnat, 2010, 20-21.

²⁴³ İnat, 2010, 24.

²⁴⁴ İnat, 2010, 25.

²⁴⁵ Daoud, 2012, 47.

kararlaştırılmıştır. Ayrıca, güneyde bir Güney Sudan hükümetinin kurulmasını ve bu hükümetin başkanının Sudan devlet başkan yardımcısı olmasını, merkezi hükümet ve SPLM tarafından kabul edilecek yeni bir anayasanın hazırlanmasını, kuzey eyaletlerinin parlamentolarında NCP'nin, güney eyaletlerinin parlamentolarında SPLM'nin çoğunluğa sahip olmasını öngörmüştür.²⁴⁶

Abyei Anlaşması ile ise iki bölge arasında sorun oluşturan Abyei bölgesinin geçiş dönemi boyunca özel bir statüye bağlı olarak yönetilmesi ve bölge halkının hem kuzeydeki Batı Kordofan'ın hem de güneydeki Bahr el-Gazel'in vatandaşı olarak sayılmaları kabul edilmiştir. Benzer bir anlaşma Güney Kordofan ve Mavi Nil bölgeleri için de yapılmıştır.

9 Ocak 2005 tarihinde; Temmuz 2002 Machakos Anlaşması, Eylül 2003 Güvenlik Düzenlemeleri Anlaşması, Ocak 2004 Kaynakların Paylaşılması Anlaşması ile her biri Mayıs 2004 tarihinde imzalanan Güç Paylaşımı Anlaşması, Abyei Sorununun Çözülmesi Anlaşması ve Güney Kordofan ve Mavi Nil Eyaletleri Sorunlarının Çözülmesi Anlaşması'nı tamamlayıcı nitelikte nihai bir barış anlaşması imzalanmıştır.

Kapsamlı Barış Anlaşması (CPA) olarak bilinen ve Güney Sudan halkına altı yıl sonra kendi geleceklerini belirlemek için referanduma gitme hakkı veren ve o zamana kadar burada özerk bir yönetim oluşturulmasını kabul eden bu anlaşma ile 2 milyondan fazla kişinin ölmesi, 5 milyon kişinin ise yaşadığı yerlerden ayrılmak zorunda kalmasına yol açan İkinci Sudan İç Savaşı 22 yılın ardından sona erdirilmiştir.²⁴⁷

Kapsamlı Barış Anlaşması (CPA)'nın ilk kısmı 9 Temmuz 2005'e kadar güneylilerin kendi bölgesel ilişkilerini yönetecekleri ve ulusal hükümette eşit olarak yer alacakları altı yıllık bir geçiş dönemini öngörmekteydi. Güney yönetimi Güney Sudan Hükümeti olarak adlandırılmış ve kendi bayrağına, anayasasına, bütçesine

²⁴⁶ İnat, 2010, 28-29.

²⁴⁷ İnternet: Önal, C. (Nisan, 2012). İkinci Kuzey-Güney Savaşı Kapıda. *Zaman*. Web: http://www.zaman.com.tr/dunya_ikinci-kuzey-guney-sudan-savasi-kapida_1272805.html adresinden 28 Eylül 2014'te alınmıştır.

ve ordusuna sahip olma hakkı elde etmiştir. CPA'nın imzalanmasından sonra Geçici Ulusal Anayasa (INC) hazırlanmıştır.²⁴⁸

CPA'nın ilk belgesi olan Machakos Protokolü'nde çok kültürlü, çok etnikli, çok dilli, çok dinli bir ülke olduğu kabul edilen Sudan'da her iki Sudan'ın da toplumlarının din ve geleneklerine uygun yeni yasal düzenlemelere gitmeleri kararlaştırılmıştır. Kuzey Sudan'da şeriat tek kanunî kaynak olarak kabul edilirken CPA ve INC Müslüman olmayan haklarını korumuşlardır. İngilizce ve Arapça resmî diller olarak kabul edilmekle birlikte diğer dillere de özgürlük tanınmıştır. Ayrıca tüm Sudanlıların kanunlar önünde eşitliği kabul edilmiştir.²⁴⁹ CPA Güney Sudan'a dünyanın her yerinde konsolos bulundurma yetkisi vermiştir.²⁵⁰

Anlaşma, iktidarı Sudan'ın geneli için %66'lık bir oranla kuzeye, %34'lük bir oranla güneye, Güney Kordofan ve Mavi Nil eyaletleri ile Abyei bölgelerinde ise %55'lik bir oranla kuzeye ve %45'lik bir oranla güneye vermiştir.²⁵¹ Güneyde tamamen laik bir yönetime geçilmesinin ve kuzeyde ise şeriatın yalnızca Müslümanlara uygulanmasının kabul edildiği anlaşma doğrultusunda 9 Temmuz 2005 tarihinde SPLM/A'nın Lideri John Garang, cumhurbaşkanı yardımcılığı ve Güney Sudan'daki özerk yönetiminin başkanlığına atanmıştır. Barışın sağlanması üzerine Birleşmiş Milletler Sudan'a uygulamakta olduğu yaptırımları kaldırmıştır.

CPA ile Addis Ababa Anlaşması arasında otonominin derecesinin daha önce görülmemiş biçimde genişletilmesiyle bağlantılı olarak başlıca üç noktada farklılık bulunmaktadır. Addis Ababa Antlaşması güneylilerin kaynaklar üzerindeki haklarını kabul etmezken CPA kaynak ve özellikle petrol gelirlerinin yarı yarıya bölüşülmesini içermektedir. Addis Ababa Antlaşması güneylilere Hartum'da sınırlı temsil hakkı verirken CPA orantılı bir temsil hakkı tanımıştır. Ayrıca Addis Ababa Antlaşması güneyin ordusunu dağıtılması konusunda baskı yaparken CPA bu ordunun varlığını sürdürmesine izin vermiştir.²⁵²

Garang'ın 1 Ağustos 2005 tarihinde şüpheli bir helikopter kazası esnasında ölmesi, başkentteki Güney Sudanlılarla Arapları çatışma içerisine sokmuş ve

²⁴⁸ Republic of the Sudan. (2005). *The Interim National Constitution of the Republic of the Sudan*. 1-122.

²⁴⁹ Daoud, 2012, 46-47.

²⁵⁰ Daoud, 2012, 77.

²⁵¹ İnat, 2010, 36.

²⁵² Daoud, 2012, 45.

barışa rağmen Güney Sudan'daki milislere ait kamplar muhafaza edilmeye devam etmiştir.²⁵³ Garang'ın yerine yardımcısı Salva Kiir Mayardit gelmesi ile 2005 yılının Eylül ayında Hartum'da gücü paylaşan yeni bir hükümet oluşturulurken Ekim ayında ise Güney Sudan'da özerk bir hükümet oluşturulmuştur.

Kapsamlı Barış Anlaşması'nın imzalanmasından 2011 yılında bağımsızlığını kazanılmasına kadar geçen sürede Abyei sorunu başta olmak üzere ihtilafli bölgelerde sıkıntılar yaşanmışsa da ortak bir hükümetin kurulması, ortak askerî birlik oluşturulması gibi önemli konularda uzun süreli ciddi bir sıkıntı yaşanmamıştır.²⁵⁴

Ateşkes hükümlerine uyulmasını sağlamak amacıyla BM Güvenlik Konseyi 24 Mart 2005 tarihli ve 1590 sayılı kararla BM Sudan Misyonu (United Nations Mission in Sudan-UNMIS) adıyla bir barışı koruma misyonu oluşturmuştur. Altı yıllık geçiş döneminin sona erdiği 2011 yılının Ocak ayında Güney Sudan'da beklenen referandum yapılmıştır. Referandumun sonunda Güney Sudanlılar %99'luk bir oranla Sudan'dan ayrılarak bağımsız olmak yönünde oy kullanmışlardır.²⁵⁵ 2011 yılının Temmuz ayında güney bölgesi Güney Sudan Devleti olarak resmen Sudan'dan ayrılmış ve yeni bir devlet olarak uluslararası sistemde yerini almıştır.

3.2. Darfur Sorunu

Bölünmesinden sonraki Sudan'ın on beş eyaletinden biri olan Darfur bölgesi etnik bakımdan heterojen bir bölge olup Sudan'da ayrılıkçı hareketlerin patlak verdiği bir diğer bölgeyi oluşturmaktadır. Sorunun ortaya çıkmasında bölgenin bağımsızlık sonrasında hükümet tarafından ihmal edilerek ekonomik ve toplumsal açıdan geri bırakılması, sömürge döneminin uygulamaları, kuraklık gibi çevresel etkenlerin yol açtığı sıkıntılar, Çad'da yaşanan iç savaşlar ve Çad ile Sudan'ın yaşadığı çatışmaların etkisi, Güney Sudan'daki bağımsızlık hareketleri ve hükümet ve dış güçlerin kışkırttığı etnik çatışmalar etkili olmuşsa da burada yer altı

²⁵³ Arpa, 2013, 123.

²⁵⁴ İnat, 2010, 38.

²⁵⁵ İnternet: South Sudan Profile. (2013, March). *BBC News Africa*. Web: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-14069082>, adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

kaynaklarının mevcudiyetinin keşfedilmesi yaşanan insan hakları ihlallerinin de etkisiyle bölgeye olan ilgiyi artırarak sorunun uluslararası bir boyut kazanmasına yol açmıştır.

3.2.1. Sorunun kökenleri

Sudan'ın batısında bulunan ve Çad, Libya ve Orta Afrika Cumhuriyeti ile komşu olan Darfur, bölünmeden önceki Sudan'ın beşte biri genişliğinde ve yaklaşık 7 milyonluk bir nüfusa sahip olan bir bölgedir. Adını bölgenin en büyük kabilesi olup buradaki nüfusun yaklaşık %23'ünü oluşturmakta olan Fur Kabilesi'nden alan Darfur'da halkın tamamına yakını Sünni Müslüman olup²⁵⁶ 100'ün üzerinde farklı etnik gruba mensuptur.²⁵⁷

Toplumun etnik köken, dil ve din konularında kesin olarak ayrılmamış olduğu Darfur'un kuzey bölgelerinde hayvancılıkla uğraşan göçebe Arap kabileler ile tarımla uğraşan Arap olmayan Zagave kabilesi, orta bölümünde Arap olmayan ve tarımla uğraşan Fur, Masalit kabileleri ve diğer etnik gruplar, güney bölümünde Bakara olarak adlandırılan Arapça konuşan ve daha ziyade hayvancılıkla uğraşan Araplar ile Arap olmayan Zurkalar yer almaktadır.²⁵⁸ Ancak bu ayırım kesin olmadığı için bir kabilenin geçim kaynağının ya da yaşadığı bölgenin değişmesi onun tanımını da değiştirebilmektedir.²⁵⁹ Kuzeydeki hayvancılıkla uğraşan kabileler su ve otlak sıkıntısı yaşadıklarında hayvanlarını Darfur'un en fazla yağış alan kısmı olan güney bölgesine götürmektedirler. Bu durum, özellikle kuraklığın yaşandığı senelerde kuzeyden gelen kabileler ile güneydekiler arasında kaynak paylaşımından doğan çatışmalara yol açmaktadır.

²⁵⁶ İnternet: Demircioğlu, B. (Ağustos, 2004). Darfur Meselesi ve Sudan Gerçeği. *Altınoluk İnternet Arşivi*. Web: <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d222s052m1>, adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.

²⁵⁷ İnternet: Tribal Composition. *Embassy of the Republic of the Sudan*. Web: http://www.sudanembassy.org/index.php?option=com_content&id=114&Itemid=217 adresinden 20 Ekim 2014'te alınmıştır.

²⁵⁸ Dalar, M. (2013). Tarihsel ve Siyasal Boyutuyla Darfur: Çatışma, İnsani Kriz, Uluslararası Müdahale ve Barış Şansı. *Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi (IMPR) Rapor*, 4.

²⁵⁹ Dalar, 2013, 131.

XV. yüzyıldan itibaren İslamiyet'in etkisine giren Darfur, 1882 yılında İngilizler tarafından Mısır aracılığıyla Sudan vilayetine eklenmiş ve Darfurlular Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ne destek vererek İngilizlere karşı savaşmıştır. Osmanlı Devleti'nin savaşta yenilerek bölgeden çekilmesi üzerine 1898'den beri Ali Dinar'ın yönetiminde olan Darfur Prensiği bağımsız kalmış, ancak bağımsızlığı için İngilizlerle 1917 yılında yaptığı savaşta yenilgiye uğrayarak 1922 yılında İngiliz-Mısır Sudanı'na bağlanmıştır.²⁶⁰ Daha sonra Darfur'un batı sınırı, İngiliz ve Fransızların hâkimiyet alanlarının sınır bölgesi olarak belirlenmiştir.²⁶¹

İngiliz-Mısır ortak yönetimi altına sokulduktan sonra Darfur'da işgale karşı Mehdi taraftarlarının direnişlerinin önlenmesi için İngilizler yerli yönetimleri güçlendirme politikası izlemişler ve toplumu etnik kimlikler merkezinde ayırarak milliyetçilik duygusunu kabilesel bağlılıklara dönüştürmek amacıyla bilinçli bir ayrıştırma politikası uygulamışlardır. İngilizler kabile şeflerini yönetimde etkin hale getirerek toprakları kabilelere göre bölmüşler ve kabilelere etnik kimlik kazandırmışlardır.²⁶² Darfur topraklarında özel mülkiyetin oluşturulması kabileler arasında toprak, su ve güç paylaşımı konusunda çok sayıda çatışmanın yaşanmasına neden olmuştur. İngiliz hâkimiyeti döneminde göçler vesilesiyle farklı etnik unsurlar bölgeye yerleşmiş, bu durum etnik mücadelelerin yoğunlaşmasına sebebiyet vermiştir.²⁶³

İngiltere açısından çok stratejik olmadığından 1950'li yıllara kadar ihmal edilen Darfur İngilizlerin 1956 yılında Sudan'a bağımsızlığını vermeleri ile Sudan'ın bir parçası olarak bağımsız olmuştur. Bundan sonra Sudan'ın güneyindeki isyanların etkisiyle merkezî hükümet tarafından da uzun süre ihmal edilen Darfur'da yerel kabileler arasında su ve otlakların paylaşımı konusunda yaşanan anlaşmazlıklar burada yer altı kaynaklarının da bulunmasıyla bu bölgeyi kısa süre içerisinde yeni çatışmaların merkezi haline getirmiştir.

²⁶⁰ Arpa, 2013, 127.

²⁶¹ Kavas, A. (2007). Osmanlı-Darfur Münasebetleri. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (16), 120.

²⁶² Dalar, M. (2010). Darfur Sorunu: Sorunun Kökenleri, Çatışma ve Uluslararası Hukuk. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konular İkinci Cilt*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 268.

²⁶³ Arpa, 2013, 128.

1956 yılında Sudan'ın sınırlarının çizilmesi ile Çad havzasının bir parçası olan Darfur'un Sudan sınırlarında kalması, bu bölgedeki kabilelerden bazılarının bölünerek Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti gibi farklı ülkelerin sınırları içerisine dağılmalarına yol açmıştır. Kuraklık ve çatışma dönemlerinde Darfur'daki kabileler Sudan'daki diğer bölgelere, kimi zaman da Çad ve Orta Afrika'daki akrabalarının yanına göç etmektedirler. Darfur olaylarının başlamasından sonra bu göçler yoğunlaşmıştır. Bu durum Sudan'ın özellikle Çad ile arasında ciddi sıkıntılar oluşturmuştur. Sömürge dönemi sınırlarının yol açtığı bu sıkıntılara, her iki tarafın da diğerinde bulunan muhalif hareketleri desteklemeleri de eklenmiştir.²⁶⁴

Sudan'ın kaynaklarının iç savaşlar nedeniyle yıllar boyunca silahlanmaya ayrılması ülkenin genelinde olduğu gibi Darfur'da da kalkınmayı engellemiştir. Oldukça geniş sınırlara sahip olan ülkenin her tarafına hizmet ulaştırılabilmesinin, ulaşım yolları az olan bu uzun yıllar sömürülmüş ülke açısından zor olmasından dolayı²⁶⁵ daha öncelikli görülen Nil havzasına yatırımlar yapılırken Darfur ihmal edilmiştir. Bu durum, Darfur hakkında hükümetin kendilerini Araplardan ayırdığı ve kasıtlı olarak geri bıraktığı düşüncesini ortaya çıkarmıştır.

Sudan'da 1970'li yıllarda petrolün bulunması üzerine Darfurlular da elde edilen gelirden pay istemişlerse de durumlarında bir gelişme olmamıştır. İhmal, 1983-1984 yılları arasında yaşanan kuraklıkla birleşince kıtlık yaşanmaya başlamış ve bölgedeki kabileler arasında göçlerle birlikte çatışmalar ortaya çıkmıştır. Sömürge döneminden önce Darfur'da kabileler arasında yaşanan anlaşmazlıklar kabile liderleri ve yerel hukuk kuralları aracılığı çoğunlukla şiddet olaylarına yol açmaksızın ile çözüme kavuşturulurken²⁶⁶ sömürge döneminde, çatışmaları çözücü yerel uzlaştırıcı mekanizmalar ortadan kaldırılmıştır.²⁶⁷ Kabile liderlerinin başında bulunduğu ve kabileler arasında arabuluculuk yapan yerel

²⁶⁴ İnternet: Sudan Çad'la Diplomatik İlişkileri Yeniden Tesis Etmeyi Kabul Etti. (2008, Temmuz). *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi (USAK) Gündem*. Web: <http://www.usakgundem.com/haber/22137/sudan-%C3%A7ad-la-diplomatik-iliskileri-yeniden-tesis-etmeyi-kabul-etti.html> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

²⁶⁵ İnternet: Kavas, A. (Aralık, 2009). Darfur'daki En Büyük Dram Açlık, Yoksulluk ve Geri Kalmışlık. *Anlayış Dergisi*. Web: <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=79&makaleid=2437>, adresinden 19 Haziran 2013'te alınmıştır.

²⁶⁶ İnternet: Sikainga, A. (February, 2009). The World's Worst Humanitarian Crisis: Understanding the Darfur Conflict. *Origins Current Events in Historical Perspective*. Web: <http://origins.osu.edu/article/worlds-worst-humanitarian-crisis-understanding-darfur-conflict/page/0/2> adresinden 19 Haziran 2013'te alınmıştır.

²⁶⁷ Öztürk, H. (2011). Darfur'da Yaşanan İç Savaşı Anlamak. *Avrasya Etüdları Afrika Özel Sayısı*, (40), 123-144. 134.

yönetimler ise 1974 yılında Numeyri tarafından feshedilirken daha sonra yeniden kurulan bu yönetimlerin hükümetlerin müdahalelerine maruz kalmalarından ötürü halk nezdinde itibar görmemesi anlaşmazlıkların çözümünü zorlaştırmıştır.²⁶⁸

Bölgenin özgün siyasî koşullarının Avrupa tarzı devlet yapılanması ile çatışmasının oluşturduğu gerilimin, kuraklıkların etkisiyle ekilebilir arazilerin ve meraların azalması ve kuzeydeki kabilelerin yılın belirli dönemlerinde su ve otlak bulma ümidiyle güney bölgelere göç etmeleri sırasında yaşanan kabileler arası anlaşmazlıklar ile birleşmesi Darfur'da patlak veren çatışmaların temellerini oluşturmuştur.²⁶⁹

Kuraklığın yol açtığı sıkıntılar dolayısıyla başlayan mücadele 1988 yılından itibaren yoğunlaşmış ve 1990'lı yıllarda bölgede zengin petrol ve potasyum yataklarının bulunduğu keşfedilmesinden sonra buradaki Arap kökenliler ve Afrika kökenliler, Batılı devletler tarafından ırk üzerinden birbirlerine karşı kışkırtılmaya başlamışlardır. Nitekim ırklar üzerinden yapılan kışkırtmaların etkisini göstermesiyle 1998 yılında Batı Darfur'da Arap göçebelerin güney taraflarına göç etmeleri sırasında, altıdan fazla Afrika kökenli Masalit köyü ile bir Arap köyü yakılmış ve Masalitlerden 5 bin kişi göç etmek zorunda kalmış, ertesi yıl ise 125 Masalit köyü yakılırken yüzlerce Masalit öldürülmüştür. Bunun üzerine Masalit ve Zagave kabilelerinin hükümetin bölgedeki baskısına karşı bölgeyi birlikte savunmaya karar vermeleri ile 2001'den itibaren küçük çaplı çatışmalar başlamıştır.²⁷⁰

Hayalkırıklığı ve öfke esas olarak 2003 baharında, Darfurlu isyancıların Güney Sudanlıların elde ettikleri haklardan ilham alarak benzer haklara kavuşabilmek amacı²⁷¹ ve daha fazla politik, ekonomik ve sosyal hak ve güvenlik talepleriyle Sudan Kurtuluş (Sudan Liberation Army- SLA) Ordusu ve 2001 yılında kurulan Adalet ve Eşitlik Hareketi (Justice and Equality Movement- JEM)'nin liderliğinde örgütlenerek Darfur'daki hükümet binalarına ve askeri garnizonlara saldırması ile patlak vermiştir.

Darfurlu isyancılar, bölgedeki ayrımcılık ve yoksunluğa karşı silahlı mücadeleye başvuracaklarını ilan ettiklerinde John Garang liderliğindeki Sudan

²⁶⁸ Hasan Öztürk'le yapılan görüşme. (2015, 19 Mart). Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Ankara.

²⁶⁹ Öztürk, 2011, 133-135.

²⁷⁰ Dalar, 2013, 12.

²⁷¹ Arpa, 2013, 130.

Halk Özgürlük Ordusu'nu izlemişlerdir. Ancak Darfurlular hükümetle Sudan Halk Özgürlük Hareketi arasında yapılan görüşmelerin ve Darfur da Kapsamlı Barış Anlaşması'nın dışında tutulmuş ve bölgenin durumu belirsizliğini korumuştur²⁷² Bunun üzerine Darfur'da sorunu çözüme kavuşturmak amacıyla yerli oluşumlar şekillenmeye başlamış ve günümüze kadar devam eden sorun ortaya çıkmıştır.

3.2.2. Sorunun gelişimi ve çözüm çabaları

Darfur'daki iç savaşın seyri dört dönemde incelenmektedir. Bunların ilki, krizin başladığı 2003 yılından 2004 yılının sonuna kadar devam eden, karşılıklı şiddetin yaşandığı ve sayısı 100 bin ile 400 bin arasında değişen insanın hayatını kaybettiği aşamadır.²⁷³ Sudan hükümeti Darfur'da patlak veren isyanı ülkenin bütünlüğünü tehdit eden bir olay olarak görmüş ve bu bölgenin Sudan'ın geri kalanından dağlık bir sınırla coğrafi olarak ayrılması dolayısıyla bu isyanın Güney Sudan'da olduğu gibi ayrılıkçı istekler ortaya çıkaracağından endişe etmiştir. Bu nedenle İsrail, Güney Sudan Kurtuluş Hareketi ve Eritre'yi sorumlu tuttuğu bu ayaklanmaya çok sert karşılık vermiştir.

Bu dönemde Sudan'da iç savaşın yaşanmakta olması ve ordu içerisindeki Darfurlu askerlerin kendi insanlarına karşı savaşmak istememeleri dolayısıyla²⁷⁴ Sudan hükümeti, kontrolü sağlamak ve güneydeki ayrılıkçıların Darfurluları etkilemelerini önlemek üzere Cancevid adı verilen ve Darfurlu Fur, Masalit ve Zagave kabilelerinin elinde bulunan toprakları kontrol etmek isteyen yerel Arap militanları aracılığıyla isyana cevap vermiştir.²⁷⁵ Bunun üzerine Darfur'da yerleşik yaşayan Masalit ve Arave isimli kabilelerin içinde örgütlenen direnişçi gruplar da Cancevidlere karşı savaşmaya başlamışlardır.

²⁷² Özmen, E. (2008). Sudan'ın Darfur Bölgesi Sorunu. *Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 184-212, 197.

²⁷³ Özkan, M. and Akgün, B. (2010). Turkey's Darfur Policy: Convergences and Differentiations from the Muslim World. *Insight Turkey*, 12(4), 147-165, 149.

²⁷⁴ İnat, 2010, 271.

²⁷⁵ İnternet: Kavas, A. (Haziran, 2007). Darfur'da Petrol Uğruna Öldürülen İnsanlık. *Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*. Web: http://tasam.org/tr-TR/Icerik/592/darfurda_petroldugruna_öldürülen_insanlik adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

Darfur'da hükümete karşı mücadele eden örgütlü iki büyük gruptan biri olan Sudan Kurtuluş Hareketi, Hartum hükümetinin Arap olmayan unsurlara karşı uyguladığı ayrımcı politikalara karşı çıkmış, Darfur'un kaynakları sömürülürken insanların geri bırakıldığını öne sürerek mücadeleye girişmiştir. Mücadelesinin Araplara karşı olmadığını dile getiren hareket demokratik birleşik bir Sudan devleti oluşturmayı hedeflediğini vurgulamıştır.²⁷⁶

Öteki örgütlü isyan hareketi olan Adalet ve Eşitlik Hareketi ise Sudan Kurtuluş Hareketi'nin hedeflerine benzer hedeflerle yola çıkmakla birlikte İslamî kökenlere sahip bir hareket olmuştur. Ülke genelinde iktidarın belirli grupların elinde bulunmasından yakınan Adalet ve Eşitlik Hareketi Turabi ile sıkı ilişkilere sahip olmakla bilinmektedir.²⁷⁷ Sudan Kurtuluş Hareketi ve Adalet ve Eşitlik Hareketi 2006 yılında Batı Sudan Devrimci İttifakı'nı oluşturmuşlardır. Diğer küçük isyancı gruplar ise 2010 yılında Bağımsızlık ve Adalet Hareketi (Liberation and Justice Movement-LJM) adı altında birleşmişlerdir.²⁷⁸

2004 yılının Ocak ayında hükümet güçlerinin Darfur'daki isyancılara müdahalesi sırasında yüz binden fazla kişi Çad'a sığınmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde Cancevidlerin eylemleri sonucunda yüzbinlerce insan hayatını kaybederken yaklaşık olarak 2 milyon kişi ise yerlerinden edilmiş ve mülteci kamplarında yaşamak zorunda kalmıştır.²⁷⁹ Birleşmiş Milletler, Cancevid gruplarını, Darfur'daki Arap olmayan unsurlara soykırım uygulamakla suçlamış, ancak bölgeye uluslararası ilgi sınırlı kalmıştır. Darfur'daki etnik kıyım iddiaları karşısında BM'in yaptırım kararı alma girişimleri Sudan yönetimiyle iyi ilişkileri bulunan Çin'in veto engeline takılmıştır.

8 Nisan 2004 tarihinde Çad Cumhurbaşkanı İdris Debi'nin girişimleriyle N'Djamena'da taraflar arasında bir ateşkes imzalanmıştır. Ancak çatışmalar bundan sonra da devam etmiştir. 2004 yılının Haziran ayında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1547 sayılı kararı ile Sudan hükümeti ile güneyli ayrılıkçılar arasında devam eden barış sürecini gözlemlemek üzere bölgeye gönderilen BM

²⁷⁶ İnat, 2010, 274.

²⁷⁷ İnternet: Justice and Equality Movement. (2012, January). *Sudan Tribune*. Web: <http://www.sudantribune.com/spip.php?mot284> adresinden 13 Ağustos 2014'te alınmıştır.

²⁷⁸ Dalar, 2013, 9.

²⁷⁹ Oruç, Ş. (2008). Sudan Ülke Raporu. *İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi Raporları*, (224), 4.

Sudan İleri Misyonu (UNAMIS)'na 30 Haziran tarih ve 1556 sayılı karar ile Darfur'daki insan hakları ihlallerini gözlemlene görevi verilmiştir.²⁸⁰

2005 yılının başları ile Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Ömer el-Beşir hakkında tutuklama kararını çıkarttığı 14 Temmuz 2008 tarihine kadar olan ikinci aşama Darfur'daki çatışmaların azaldığı ve soykırım iddialarının ve ABD merkezli sivil toplum kuruluşlarının Darfur'u Kurtar (Save Darfur) koalisyonunu oluşturmalarının da etkisiyle bölgeye uluslararası dikkatin çekildiği dönem olmuştur. Bu dönemin başları, Darfur'da çatışmaların ve ölümlerin en yoğun olduğu dönem olmasına rağmen, bu dönemde dünya kamuoyunun ilgisi Irak Savaşı'na yoğunlaşmış olduğundan bölgeye uluslararası ilgi sınırlı kalmıştır.²⁸¹

Güneyli ayrılıkçılarla hükümet arasında 2005 yılının Ocak ayında imzalanan Kapsamlı Barış Anlaşması'nın ardından Birleşmiş Milletler bir süre için Darfur'daki olayları soykırım olarak adlandırmaktan vazgeçmiş, Mart ayında ise Darfur'daki olayları Uluslararası Adalet Divanı'na taşıma kararı almıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 24 Mart 2005 tarih ve 1590 sayılı kararı ile barış sürecini izlemek üzere bölgeye gönderilen Birleşmiş Milletler Sudan Misyonu (UNMIS)'na, Afrika Birliği Sudan Misyonu (AMIS) ile işbirliği halinde Darfur'daki çatışmalara barışçı bir çözüm bulunmasını takip etme görevi verilmiştir.²⁸²

2006 yılının Mayıs ayında Darfur'daki ana isyancı grup olan Sudan Kurtuluş Hareketi ile hükümet arasında Abuja Antlaşması olarak bilinen bir barış anlaşması imzalanmışsa da daha küçük isyancı grupların antlaşmayı kabul etmemeleri üzerine çatışmalar devam etmiştir. Darfur'da halkın kendi geleceğini belirleyeceği bir demokratikleşme sürecinin başlatılmasını öngören Abuja Anlaşması, bir Geçici Darfur Bölgesel Yönetimi oluşturarak Minni Minnawi'yi bu yönetimin başına getirmiş, fakat bu görevi 2010 yılına kadar sürdüren Minnawi, bu tarihte antlaşmanın uygulamada başarısız olduğunu ve hareketinin antlaşmadan çekildiğini bildirerek mücadeleye geri dönmüştür.²⁸³

²⁸⁰ İnternet: UNMIS: United Nations Mission in the Sudan. *United Nations*. Web: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unmis/background.shtml> adresinden 26 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.

²⁸¹ Özkan and Akgün, 2010, 149-150.

²⁸² Vereinte Nationen Sicherheitsrat (2005). *Resolution 1590*, 3.

²⁸³ Dalar, 2013, 28.

Sudan hükümeti, uluslararası toplumdan büyük tepki gören ve yaşanan katliamların en büyük sorumlusu olarak kabul edilen Cancevidleri desteklediği yönündeki iddiaları kabul etmemiş ve bölgeye yardım ve gözlem amacıyla dahi olsa dış müdahalelerin gerçekleştirilmesine uzun süre karşı çıkmıştır. Ağustos 2006'da Sudan Hükümeti, Darfur'a bir barış gücü yollanarak sorunun çözülmesi önerisini, bunun Sudan'ın egemenliğine zarar vereceğini belirterek reddetmiş, Ekim ayında ülkedeki üst düzey BM yetkililerini sınır dışı etmiştir. Afrika Birliği kuvvetlerinin de yalnızca yardım amacıyla Darfur'a girmelerine izin vermiş ve Eylül 2006'da Afrika Birliği Darfur'daki barış gücünün görev süresini altı aylığına uzatmıştır.²⁸⁴ Ancak Amerikan ambargosu ve uluslararası baskılar karşısında bu tutumunu daha fazla sürdürememiş²⁸⁵ ve 2007 yılının Nisan ayında, Darfur'daki Afrika Birliği Barış Gücü'nü desteklemesi için sınırlı bir Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nü topraklarına kabul edeceğini duyurmuştur.²⁸⁶ Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi, 31 Temmuz 2007 tarihli ve 1769 sayılı kararla BM ve Afrika Birliği ortak görev gücü (African Union-United Nations Mission in Darfur) UNAMID'in bölgeye gönderilmesine karar vermiştir. Ancak bu misyon da sivillerin korunmasında ve Darfur'daki şiddetin durdurulmasında etkili olamamıştır. BM'nin bölgeye gelmesinden sonra hükümet, güneylilerin bölgeye sızmalarını engellemek için Cancevid kuvvetleri ile bazı kabileleri güçlendirmiştir.

2008 yılının Mart ayında, Sudan ile Sudan'ın Darfur'daki çatışmalardan sorumlu tuttuğu Çad arasında görüşmeler gerçekleşmiş ve Sudan ve Çad Devlet Başkanları, ülkeleri arasındaki düşmanlığı beş yıllığına durduracak bir anlaşmaya imza atmışlardır.²⁸⁷ Ancak aynı yılın Mayıs ayında Darfur'un isyancı güçlerinin Sudan'ın Omdurman şehrine düzenledikleri baskından Çad'ı sorumlu tutan Sudan Hükümeti Çad'la diplomatik ilişkileri kesmiştir.

2008 yılının Temmuz ayında Uluslararası Ceza Mahkemesi, Darfur'daki insan hakları ihlalleri, soykırım ve savaş suçlarını sebep göstererek Sudan Devlet

²⁸⁴ İnternet: Darfur Barış Gücüne Uzatma. (2006, Eylül). *BBC Turkish*. Web: http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/09/060921_darfurpeace.shtml adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

²⁸⁵ Oruç, 2008, 4.

²⁸⁶ İnternet: Sudan Darfur'da BM Birliklerinin Varlığını Kabul Etti. (2007, Nisan). *Hürriyet*. Web: <http://www.hurriyet.com.tr/sondakika/6232844.asp> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

²⁸⁷ İnternet: Çad ve Sudan Liderleri Masada. (2008, Mart). *BBC Turkish*. Web: http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/03/080313_sudan_chad.shtml adresinden 13 Ağustos 2014'te alınmıştır.

Başkanı Ömer el-Beşir'i suçlu bulmuş, 2009 yılının Mart ayında da Beşir'in tutuklanması kararını çıkartmıştır. Sudan bu kararı kabul etmemiştir.²⁸⁸ Tutuklama kararının ardından Ömer el-Beşir Darfur'da görev yapan üç yerel kuruluş ile ülke genelindeki on üç uluslararası kuruluşun görevlilerini, bunların farklı amaçlara hizmet ettiklerini söyleyerek ülkeden çıkartmıştır.²⁸⁹

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kararından sonra 2009 yılının başlarında Katar'ın girişimleriyle başlayan Doha süreciyle birlikte Darfur'a uluslararası ilginin yoğunlaştığı üçüncü döneme girilmiştir. 2009 yılının Nisan ayında Darfur'daki beş yerel isyancı grup görüşmeler için Doha'ya gelerek Afrika Birliği-BM müzakerecileri ile ortak bir noktaya varmak ve Darfur barış sürecini kaldığı yerden devam ettirmek üzere görüşmeler gerçekleştirmişlerdir.²⁹⁰ 2009 yılının Ağustos ayında bölgedeki BM askeri komutanlığı Darfur Savaşı'nın sona erdiğini duyurmuş, aynı yılın Aralık ayında güneyin bağımsızlığı konusunda gidilecek referandumun koşulları hakkında uzlaşmışlardır. 2010 yılının Şubat ve Mart aylarında Darfur'un ana isyancı grubu Adalet ve Eşitlik Hareketi, hükümetle bir çerçeve anlaşması imzalamış, ancak daha küçük isyancı gruplarla uzlaşılmamış olduğu için barış tehlikeye düşmüştür.

Seçimlerin gerçekleştiği 2010 yılının Nisan ayından günümüze kadar gelen süreç dördüncü aşamayı oluşturmuştur.²⁹¹ Taraflar 2011 yılında Darfur'da Barış İçin Doha Belgesi'ni imzalamışlar, ancak diğer isyancı örgütler bu belgeyi kabul etmediklerinden çatışmalar devam etmiştir.²⁹²

2011 yılında Sudan'ın bölünmesinden sonra, kuzeydeki Afrika kökenlilerin Güney Sudan'a yerleşmeleri Darfur'daki Afrika kökenli kabilelerin zor durumda kalmalarına yol açmıştır. Gerilimin tırmanması sırasında Arap kökenli Sudanlı kabileler ve kimi zaman da Cancevid milisleri ile karşı karşıya gelen bu insanlar, bölgeden göç etmeye karşı çıkmışlardır.

²⁸⁸ İnternet: Sudan Profile. (2013, March). *BBC News Africa*, Web: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-14095300>, adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

²⁸⁹ İnternet: Darfur Conflict. (2014, July). *Thomson Reuters Foundation*, Web: <http://www.trust.org/spotlight/Darfur-conflict> adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

²⁹⁰ Özkan and Akgün, 2010, 150.

²⁹¹ Özkan and Akgün, 2010, 150.

²⁹² İnternet: Darfur Conflict Timeline. (2013, March). *Enough*, Web: <http://www.enoughproject.org/blogs/darfur-conflict-timeline> adresinden 13 Haziran 2013'te alınmıştır.

10 Şubat 2013 tarihinde Adalet ve Eşitlik Hareketi ile hükümet arasında ateşkes sağlanmıştır. 7-8 Nisan 2013 tarihleri arasında Doha'da Darfur'un İmar ve Kalkınması İçin Uluslararası Donörler Konferansı toplanmış ve bölgenin kalkınması için 3.7 milyar dolarlık bir yardımın yapılması kararı alınarak bu yardımın bölgedeki ekonomik sıkıntıların çözümü için bir adım olması ümit edilmiştir. Bununla birlikte Darfur'da kalıcı bir barışın sağlanması mümkün olmamıştır. Çözüme ulaşılamamış olması dolayısıyla Birleşmiş Milletler UNAMID'in bölgedeki görev süresinin 31 Temmuz 2014 tarihine kadar uzatıldığını duyurmuştur.²⁹³

Çatışmalar boyunca birçoğu açlık, hastalık ve savaşın yol açtığı diğer olumsuz koşulların etkisiyle olmakla birlikte 200 bin ile 400 bin arasında kişinin hayatını kaybettiği ve 2.7 milyon kişinin evlerinden ayrılmak zorunda kaldığı²⁹⁴ Darfur'daki olaylar, Batı dünyasında Arap azınlığın Afrika kökenli yerlileri etnik sebeplerle katletmesi olarak gösterilmiştir. Ancak daha önceki dönemlerde de şahit olunan kabileler arası anlaşmazlıkların kuraklıkların etkisiyle kaynak paylaşım sorunlarıyla bağlantılı olması sorunun kökeninde etnik düşmanlığın olduğu iddiasının gerçekliğine şüphe düşürdüğü gibi, Darfur halkının ortak İslami kimlikte bulunduğu ve burada Sadık el-Mehdi ve Hasan Turabi gibi dini söylemleri ön plana çıkaran liderler büyük destek sağlamış oldukları da²⁹⁵ göz önünde bulundurulduğunda, sorunun dinî bir niteliğinin olması da mümkün gözükmemektedir.

Olayların esas sebebinin etnik farklılıkların ortaya çıkardığı düşmanlık olduğu yönündeki Batılı iddiaları, sorunun çevresel faktörler ve kaynak paylaşımları ile bağlantısının görmezlikten gelinmesine yol açarak yanıltıcı olmaktadır.²⁹⁶ Soykırım iddialarının gündeme getirilmesi ve insan hakları söylemleriyle bölgeye dikkatlerin çekilmesindeki önemli etkenlerden birisi, ABD'nin 2003 yılında başlayan Irak işgalinin başarısızlığa uğraması sonucu uluslararası

²⁹³ İnternet: Darfur Peace Process Chronolgy. (2013, September). *Human Security Baseline Assessment for Sudan and South Sudan*. 6. Web: <http://www.smallarmssurveysudan.org/facts-figures/sudan/darfur/darfur-peace-process-chronology.html> adresinden 16 Ağustos 2014'te alınmıştır.

²⁹⁴ Özkan and Akgün, 2010, 147.

²⁹⁵ Arpa, 2013, 137.

²⁹⁶ Mamdani. M. (2010). Saviours and Survivors: Darfur, Politics and the War on Terror. *African Sociological Review*, 14(2), 110-113, 112.

kamuoyunun ilgisinin Irak'taki durumdan Darfur'a çekilmek istenmesi olurken²⁹⁷ çatışmaların petrolün tespit edildiği bölgelerde patlak vermesi olayların arkasındaki esas motive edici unsurun bu kaynaklar olduğu yönündeki görüşleri ispatlar niteliktedir.²⁹⁸

Darfur'daki sorunun henüz çözümünün sağlanamamış olması bu bölge için de ayrılıkçı isteklerin gündeme gelmesine de yol açmıştır. Güney Sudan'ın 2011 yılında ayrılmayı seçmesinin her iki bölgede yaşanan sıkıntıların benzer olmasının da etkisiyle Darfur için bir örnek teşkil etmesi mümkün görünmektedir. Her ne kadar ortaya çıkmaları bakımından ayrılıkçı olmasalar da Darfur'daki isyancı gruplar zaman içerisinde ayrılık taleplerini dile getirmeye başlamışlardır. Güney Sudan'daki Afrika kökenli Hıristiyan nüfusun merkezî hükümetin Araplaştırma ve İslamlaştırma politikalarından duydukları rahatsızlığın bir benzeri Müslüman olmalarına rağmen Afrika kökenli olan Darfurlular tarafından da yaşanmaktadır. Güney Sudan'da bölünme ile birlikte petrol kaynakları üzerinde yaşanan denetim yarışı Darfur'daki bölünme senaryolarının arkasında yatan nedenin de bölge kaynaklarının kontrol edilmesi olabileceğini göstermektedir.

²⁹⁷ Mehmet Özkan ile yapılan görüşme. (2014, 13 Ekim). Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Ankara.

²⁹⁸ Özmen, 2008, 206.

4. SUDAN'DAKİ AYRILIKÇI HAREKETLERDE KAYNAKLARIN ROLÜ

4.1. Sudan'ın Petrol ve Su Kaynakları

Dünyadaki petrol rezervlerinin tükenmeye doğru gittiği bir dönemde Afrika kıtası dikkatleri üzerinde toplarken petrol tüketicisi ülkeler arasında yaşanan, kıtanın petrol yataklarına egemen olma mücadelesi, Afrika ülkelerinin siyasal ve toplumsal hayatlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Kaynaklar üzerindeki imtiyaz rekabeti, Afrika'nın en zengin petrol rezervlerine sahip ülkelerden biri olduğu tahmin edilen Sudan'ı da etkilemiş ve petrol imtiyazlarının çoğuna Asyalı petrol şirketlerinin sahip olmasından diğer devletlerin duyduğu rahatsızlığa, Nil Nehri üzerinde yapılması planlanan projeler ile ilgili rekabetin de eklenmesi Sudan'daki ayrılık hareketlerinin desteklenmesinde rol oynamıştır.

4.1.1. Sudan'ın petrol kaynakları

Sudan'da petrol arama ve sondaj çalışmaları ilk kez 1950'li yıllarda İtalyan Agip Şirketi'ne Kızıldeniz kıyılarında arama ruhsatı verilmesiyle başlamıştır. Bunu, 1968 yılında %50'lik hissesi Amerikalı Teksas Grubu'na, %25'lik hissesi Kuveyt Emiri Şeyh Ahmed el-Caber el-Sabah'a ve geri kalan %25'lik hissesi de Sudanlı iş adamlarına ait olan Digna Petrol Konsorsiyumu'na ve 1974 yılında da Ball & Collins Petrol ve Gaz Limited Şirketi, Sudan Kaynak Geliştirme Şirketi, Amerikalı American Pacific International, Teksas Adope ve Chevron Şirketleri'ne verilen ruhsatlar izlemiştir.²⁹⁹

Sudan'ın ekonomik geleceği 1978 yılında Bahr el-Gazal ve Kordofan bölgelerinde petrolün bulunmasıyla değişmiştir.³⁰⁰ Ülkede geniş petrol yataklarının

²⁹⁹ İnternet: Petrol. *Antalya For Investment & Services Co.* Web: <http://sudanturk.com/default.asp?page=sayfalama&tkid=8&id=50> adresinden 5 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁰⁰ Fadlalla, 2004, 118.

varlığının tespit edilmesinden sonra Fransa, İsveç, Çin, Malezya ve Sudan şirketleri buradaki kaynakları işletmeye başlarken Avustralyalı ve Kanadalı şirketler de petrol çalışmalarında aktif olarak yer almışlardır. Amerikalı Chevron Şirketi; Darfur ve Kordofan sınırında petrol bulmasından kısa süre sonra Bentiu yakınlarındaki Batı Yukarı Nil'de bugün 1. Blok olarak adlandırılan bölgede büyük petrol yatakları keşfetmiş ve Unity ve Heglig petrol bölgelerini keşfettiği Muglad havzasında geliştirme çalışmalarına başlamıştır. 1983 yılında başlayan Sudan İkinci İç Savaşı'yla birlikte dış ülkelere verilen ticarî izinler kaldırılmış, Avustralya, İsveç ve Kanadalı şirketler de güvenlik sıkıntıları ve yaşanan insan hakları ihlallerinin ortaya çıkardığı kamuoyu tepkileri nedeniyle Sudan'dan kendiliklerinden çekilmişlerdir. 1984 yılında iç savaşın etkisiyle ülkedeki petrol arama ve çıkarma faaliyetleri kesintiye uğramış ve 1990'lı yıllara kadar petrol arama ve çıkarma faaliyetleri istenilen düzeye ulaşamayarak sınırlı kalmaya devam etmiştir. Bu dönemde ABD de ülkedeki faaliyetlerini askıya alırken 1992 yılında Ömer el-Beşir, Chevron Şirketi'nin imtiyazlarının Sudanlı iş adamlarının sahip olduğu Concorp Şirketi tarafından satın alındığını açıklamıştır.³⁰¹

1996 yılında Sudan'ın Heglig ve Unitiy sahalarında petrol üretimine başlayan Kanadalı petrol şirketi Arakis, söz konusu petrol sahalarının Kızıldeniz'e uzaklığından dolayı nakliye masraflarını düşürmek amacıyla bir petrol boru hattı inşası için, 1997 yılında Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC), Malezyalı Petronas Şirketi ve Sudan'ın ulusal petrol şirketi Sudapet ile birleşmiş ve bu şirketler Büyük Nil Petrol İşletim Şirketi (GNPOC)'ni oluşturmuşlardır. GNPOC'nin girişimiyle 1998 yılında başlayan petrol boru hattı inşası, malî sıkıntı içerisindeki Arakis firmasının Kanadalı Talisman Energy şirketi tarafından satın alınmasından sonra 1999 yılında tamamlanabilmiştir.³⁰² Talisman'ın uluslararası insan hakları örgütlerinden gelen baskılar neticesinde 2003 yılında GNPOC içerisindeki hisselerini Hindistan Petrol ve Gaz Şirketi ONGC Videsh'e (OVL) satmasının ardından Sudan petrol piyasasında Asyalı devletlerin lehine bir ağırlık ortaya çıkmıştır.³⁰³

³⁰¹ İnternet: History of Oil in South Sudan. *Fortune of Africa*. Web: <http://fortuneofafrica.com/southsudan/history-of-oil-in-south-sudan/> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁰² Adem, İ. (2005). Sudan Cumhuriyeti Ülke Raporu. *Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Raporları*, 5.

³⁰³ İnternet: Suliman, K. M. and Badawi, A. A. A. (2010). Collaborative Research Project on the Impact of China-Africa Relations: An Assessment of the Impact of China's Investment in

1990'lı yıllardan itibaren Fransız Total FinaElf Şirketi Sudan'da petrol rafinerileri inşa etmeye başlamış,³⁰⁴ 1998-1999 yıllarında Güney Sudan'ın Muglad havzasında beş bölgede petrol üretim ve işletim faaliyetlerine başlayan Büyük Nil Petrol İşletim Şirketi (GNPOC)'nin³⁰⁵ buradaki petrol alanlarından Kızıldeniz'e petrol taşımak için 1999 yılında Bentiu-Sevakin arasında yaklaşık olarak 1 600 kilometre uzunluğundaki Büyük Nil Petrol Boru Hattı'nı inşa etmesi ile birlikte ise Sudan'da petrol ihracatı başlamıştır. Bu şirketin yoğun arama çalışmalarının sonucunda Sudan'da yeni petrol yataklarının varlığı keşfedilmiştir. Toplamda 5 milyar varil olduğu tahmin edilen bu rezervlerin 3.5 milyar varili Güney Sudan'da, 1.5 milyar varili ise Kuzey Sudan'da bulunmakta ve bu petroler her iki ülkenin de sınırlarında bulunan Muglad ve Melut havzalarında yoğunlaşmaktadır.³⁰⁶ Ülkede ayrıca zengin doğal gaz yataklarının varlığı da tespit edilmiştir.

Sudan'ın petrol yatakları bloklarla ifade edilmektedir. 1., 2. ve 4. Bloklar, 1996 yılında Arakis Şirketi tarafından belirlenen ve günümüzde GNPOC tarafından işletilen Heglig ve Unity petrol bölgelerini kapsamaktadır. Bu bölgelerin 600 milyon ila 1.2 milyar varil petrole sahip bulunduğu tahmin edilmektedir.³⁰⁷ 1997 yılında İsveçli Lundin Şirketi 5A Bloku'nda imtiyaz elde etmiş ve iki sene sonra burada petrol keşfetmiştir.³⁰⁸ Ocak 2001'de Çin Ulusal Petrol Şirketi, Petronas, Sudapet, Körfez Petrol Şirketi ve El-Thani Şirketi'nin bir araya gelmesiyle Petrodar adlı yeni bir ortaklık oluşturulmuştur.³⁰⁹ Bu ortaklık Sudan'ın güneydoğu bölgesinde bulunan 3D, 3E ve 7E bölgelerinde petrol arama, çıkarma ve işletme faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bugün Petrodar'ın hisselerinin %8'i Sudapet'e ait %6'lık hissesi Çinli Sinopec Petrokimya Şirketi'ne ve %5'lik hissesi ise Mısırlı Tri-Ocean Enerji

Sudan. *Africa Portal*, 9. Web: <http://www.africaportal.org/dspace/articles/assessment-impact-china%E2%80%99s-investments-sudan> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁰⁴ Oruç, 2008, 5.

³⁰⁵ İnternet: Brief History. *Greater Nile Petroleum Operating Company*. Web: <http://gnpoc.com/history.asp?glink=GL001&plink=PL005> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁰⁶ İnternet: Sudan and South Sudan. (2013, September). *U.S. Energy Information Administration*. Web: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=su> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.

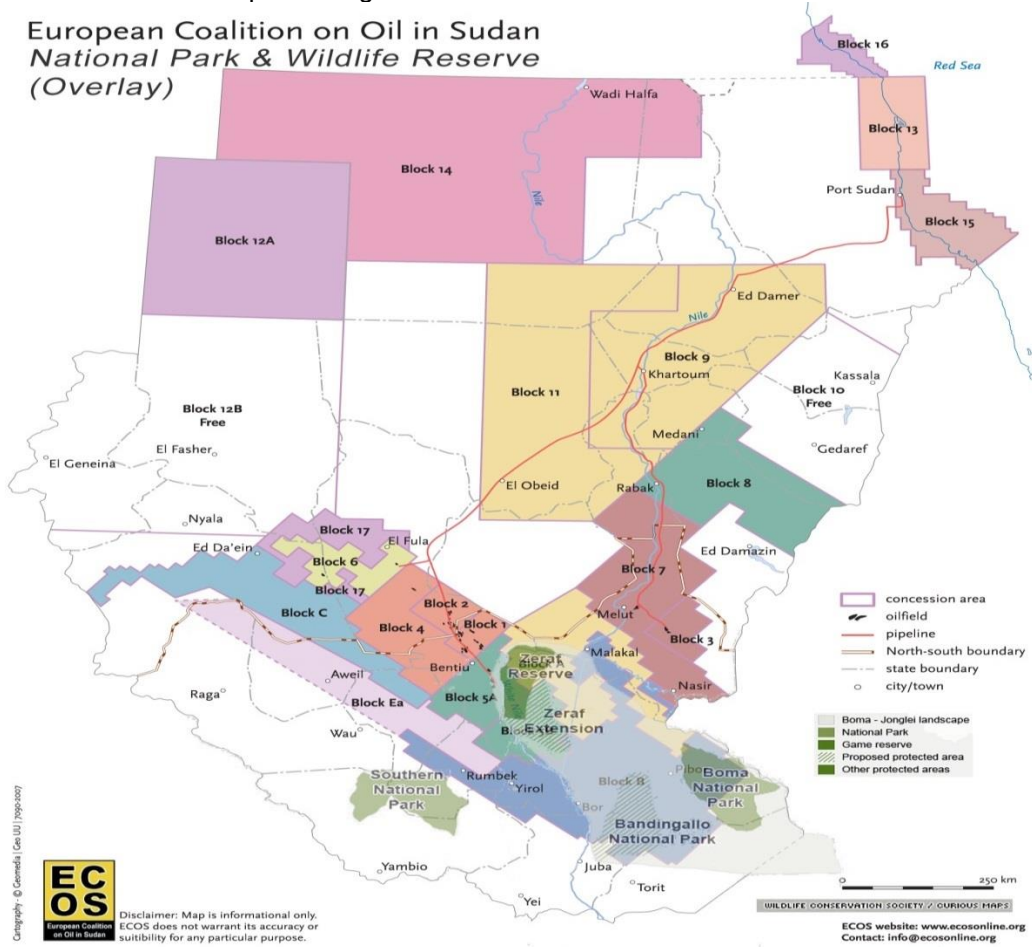
³⁰⁷ İnternet: Oil Production and Processing. (2009). *Understanding Sudan: A Teaching and Learning Resource*. 2. Web: <http://understandingsudan.org/Oil/OilResources/FS9-Sudan.pdf> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁰⁸ İnternet: History of Oil in South Sudan. *Fortune of Africa*. Web: <http://fortuneofafrica.com/southsudan/history-of-oil-in-south-sudan/> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁰⁹ İnternet: Oil Production and Processing. (2009). *Understanding Sudan: A Teaching and Learning Resource*. 3. Web: <http://understandingsudan.org/Oil/OilResources/FS9-Sudan.pdf> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.

Şirketi'ne aittir.³¹⁰ Ülkenin kuzeybatısında Libya sınırı yakınlarında bulunan 12. Blok'ta bir Suudi Arabistan şirketi, 14. Blok'ta Kanadalı ve Sudanlı petrol şirketleri, Nil Nehri'nin batısında yer alan 18. Blok'ta ise Sudan Enerji Şirketi petrol arama çalışmaları yapmaktadır. 8. Blok Sennar eyaletinde, 9. Blok Cezire, Hartum ve Nil Nehri Eyaleti dolaylarında, 10. Blok Sudan'ın doğusundaki el-Gadarif ve Kassala arasında, . 11. Blok Kordofan'da, 13. ve 14. Bloklar Kızıldeniz kıyılarında, 19., 20. ve 21. Bloklar ise Kızıldeniz'in içinde yer almaktadır.³¹¹

Harita 4.1. Sudan'da petrol bölgeleri³¹²

Sudan'ın artan petrol ihracatı göz önünde bulundurularak bu ülkeye Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) tarafından 2001 yılında toplantılara gözlemci

³¹⁰ İnternet: Shareholders. *Petrodar Operating Company*. Web: <http://petrodar.com/content.php?GL=1&PL=5>, adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

³¹¹ İnternet: Sudan Expects to Increase Oil Production By the End of This Year. (2014, April). *All Africa*. Web: <http://allafrica.com/stories/201404240702.html> adresinden 7 Nisan 2014'te alınmıştır.

³¹² İnternet: European Coalition on Oil in Sudan (ECOS). (2007). *Maps. South Sudan Info*. Web: <http://southsudaninfo.net/maps/> adresinden 30 Nisan 2014'te alınmıştır.

üye olarak katılma hakkı verilmiştir.³¹³ 2005 yılında Kapsamlı Barış Anlaşması'nın imzalanmasından sonra, yeni ve şeffaf petrol anlaşmaları hazırlamak ve petrol gelirlerinin kuzey ve güney bölgeleri arasında eşit dağıtılmasını sağlamak amacıyla Ulusal Petrol Komisyonu (NPC) oluşturulmuştur. 2006 yılında ikinci bir petrol boru hattının inşa edilmeye başlanması ve Hartum rafinerisinin tamamlanmasıyla yeni projeler hayata geçirilmeye başlamıştır. Ülkede biri Port Sudan'da, diğeri Hartum'da olmak üzere iki büyük rafineri bulunmaktadır.³¹⁴ Artan petrol üretimi Sudan'ın en hızlı büyüyen ülkeler arasına girmesini sağlamışsa da nüfusun büyük kısmı; uzun süren iç savaş, Darfur sorunu, zayıf ekonomik yapı ve tarımsal ürünlere bağımlılık dolayısıyla yoksulluk sınırının altında yaşamaya devam etmiştir.³¹⁵

Sudan petrolünün çıkartılması, rafine edilmesi ve satışında yer alan en büyük şirket olan GNPOC'nin %40'luk hissesi Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC)'ne, %30'luk hissesi Malezyalı Petronas Şirketi'ne, %25'lik hissesi Hindistan'ın Petrol ve Doğal Gaz Şirketi ONGC Videsh'e³¹⁶ ve %5'lik hisse ile Sudan'ın Sudapet Şirketi'ne ait olup Sudan'ın 2011 yılında bölünmesinden sonra Sudapet'in Güney Sudan'daki varlığı Güney Sudan Petrol Şirketi Nilepet tarafından devralınmıştır. Petrodar Şirketi'nin de Sudapet'e ait hisseleri bölünmenin ardından Nilepet tarafından devralınmıştır. Sudd Petrol İşletim Şirketi'nin %41.9375'i Nilepet'e, %33.9375'i Petronas'a, %24.125'i ONGC'ye ait olurken Petro Enerji E&P ortaklığının %95'i CNPC'ye, %5'i Nilepet'e ve Star Petrol ortaklığının ise %66'sı Yemenli Ansan Wikfs Şirketi'ne, %34'ü ise Sudapet'e ait olmuştur.³¹⁷ Bu durum Sudan petrollerinde Batılı olmayan şirketlerin ağırlığını ortaya çıkarmış ve özellikle Çin ile ABD arasında bu petroler üzerinde bir rekabetin yaşanmasına yol açmıştır.

³¹³ Adem, 2005, 5.

³¹⁴ İnternet: Oil Production and Processing. (2009). *Understanding Sudan: A Teaching and Learning Resource*. 3. Web: <http://understandingsudan.org/Oil/OilResources/FS9-Sudan.pdf> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.

³¹⁵ Daoud, 2012, 17.

³¹⁶ Fadlalla, 2004, 125.

³¹⁷ İnternet: Sudan and South Sudan. (2013, September). *U.S. Energy Information Administration*. Web: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=su> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.

Şekil 4.1. Sudan'da bloklar ve petrol şirketleri³¹⁸

Ülke	Blok	Başlıca Alanlar	İşleten Şirketler
Sudan	2.Blok	Heglig, Bamboo	Büyük Nil Petrol İşletim Şirketi(GNPOC)
Sudan	4.Blok	Diffra, Neem	Büyük Nil Petrol İşletim Şirketi (GNPOC)
Sudan	6.Blok	Fula, Hadida	Petro Enerji
Sudan	17.Blok	El-Barasaya	Star Petrol
Güney Sudan	1.Blok	Unity, Toma, Munga	Büyük Nil Petrol İşletim Şirketi (GNPOC)
Güney Sudan	3.ve 7.Blok	Palogue, Adar yale	Dar Petrol İşletim Şirketi (DPOC)
Güney Sudan	5A Bloku	Mala, Thar Jath	Sudd Petrol İşletim Şirketi (SPOC)

4.1.1.1. Sudan petroleri üzerinde yaşanan ABD-Çin rekabetinin Sudan iç savaşına yansması

Sudan'ın ABD ile ilişkileri 1980'li yıllarda Chevron ve Standart Oil of Texas petrol şirketlerinin ülkeden çıkartılmasından sonra kötüleşmeye başlamıştır. 1989 yılında Ömer el-Beşir'in gerçekleştirdiği askerî darbenin ardından 1990'lı yıllarda El Beşir'in Ulusal İslâmî Cephe'si Cezayir'deki İslâmcılara, Kuveyt'i işgal eden Irak'a ve Usame Bin Ladin'e destek verirken³¹⁹ 1997 yılında ABD, Sudan'ı uluslararası terörizme destek vermekle suçlayarak bu ülkeye yaptırımlar

³¹⁸ İnternet: Sudan and South Sudan. (2013, September). *U.S. Energy Information Administration*. Web: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=su> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.

³¹⁹ Daoud, 2012, 74-75.

uygulamaya başlamıştır.³²⁰ ABD ayrıca Uganda, Etiyopya ve Eritre'ye destek yardımlarını artırarak Sudan'ı çevrelemek istemiştir. 1998 yılında Kenya ve Tanzania'daki ABD elçiliklerine El Kaide tarafından gerçekleştirilen terör saldırılarının ardından kimyasal silah ürettiği iddiasıyla Hartum'da bir ilaç fabrikasını bombalamış, Sudanlı mültecilere ise insanî yardımlarını devam ettirmiştir.³²¹ Buna karşılık El Beşir ABD'yi, isyancılara silah, para, mekân ve politik destek sağlamak suretiyle Sudan'ın iç işlerine müdahale etmekle suçlamıştır.³²²

ABD ile ilişkiler yıllar geçtikçe kötüleşirken Sudan'ın Çin ile ilişkilerinde ise artış görülmüştür. 1950'li yıllardan 1990'lı yıllara kadar Çin'in dış politikası egemenlik, eşitlik, iç işlere karışmama ve işbirliği ilkeleri çerçevesinde ideolojik söylemle şekillenirken bu politika daha çok dış yardımlar, ticaret ve politik ilişkiler kurmak üzerinden devam etmiştir.³²³ Bu ilişkiler Çinli petrol şirketlerinin Sudan petrol piyasasında üstünlüğü ele geçirmelerini ve Sudan'ın dış ticaretinde Çin'in birincil konuma yükselmesini sağlamıştır.³²⁴

1995 yılında Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir'in Çin'e gerçekleştirdiği ziyarette alınan Çin'in Sudan'da petrol arama faaliyetlerine başlaması kararının ardından Sudan'a gelen Çin Ulusal Petrol Şirketi,³²⁵ 1996 yılında Büyük Nil Petrol İşletim Şirketi'nin hisselerinin %40'ını satın almış ve 1997 yılında Muglad havzasındaki Unity, Heglig ve Kaikang'ı kapsayan Batı Kordofan bölgesinde yirmi yıl süreyle arama ve çıkarma imtiyazı elde etmiştir.³²⁶ Şirket, birkaç yıl süren arama çalışmalarının sonunda 6. Blok'ta 150 milyon ton civarında petrol bulmuştur. Çin; 1999 yılında 15 Milyar Dolarlık bir yatırım yaparak Sudan'daki

³²⁰ Fadlalla, 2004, 144.

³²¹ Metz, 1992, 227.

³²² Fadlalla, 2004, 145.

³²³ Large, D. (2009). China's Sudan Engagement: Changing Northern and Southern Political Trajectories in Peace and War. *The China Quarterly*, (199), 610-626, 611.

³²⁴ Versetti, A. (2012). Dividing the Petroleum Pie: The Implications of Competition for Natural Resources in Africa Between the USA and China on the US National Interests. *Sciences Po Paris US Defence and Security Policy*, 5.

³²⁵ İnternet: CNPC Wins Projects in Sudan Through Sincerity and Strength. (2003, December). *China.or.cn*. Web: <http://www.china.org.cn/english/features/China-Africa/81937.htm> adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

³²⁶ İnternet: Shichor, Y. (December, 1969). Sudan: China's Outpost in Africa. *China Brief*, 5(1). Web: http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=3898&no_cache=1#.U6F9G5R_tPI adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

petrol yataklarını işletmeye başlamış³²⁷ ve 1. ve 2. Bloklardan aldığı petrolü Port Sudan limanına taşımak için 1 500 kilometrelik bir boru hattı döşemiştir.³²⁸

2001 yılında oluşturulan Petrodar Şirketi içerisinde de Ulusal Petrol Şirketi ve Sinopec şirketleri aracılığıyla ağırlığı elde eden Çin, 400 milyon ton petrol rezervinin bulunduğu 3. ve 7. Blokları kontrol ederken CNPC aynı zamanda Güney Darfur ile Güney Kordofan arasında bulunan ve tümüyle Kuzey Sudan sınırları içerisinde yer alan tek petrol bölgesi olan 6. Blok'ta %93'lük bir hisse elde etmiştir.³²⁹ Çin Ulusal Petrol Şirketi tarafından işletilen sekiz petrol sahasından oluşan 6. Blok'tan çıkarılan günlük 40 bin varil petrolün %95'i Çin tarafından çıkarılmaktadır.³³⁰ Çin 6. Blok'a ek olarak 1.,2. ve 4. Bloklar ile Hartum Rafinerisi'nin inşasını da kapsayan beş ortaklık projesinde yer almış ve inşası 2000 yılında tamamlanan bu rafineri Sudan hükümeti tarafından "Çin-Sudan dostluğunun oğlu" olarak adlandırılmıştır.³³¹ 2003 yılının Ağustos ayında imzalanan bir anlaşma ile Çin Ulusal Petrol Şirketi, Batı Kordofan'daki Fula petrol sahasından Hartum'daki ana rafineriye ulaşacak 730 kilometrelik bir petrol boru hattı inşa etme imtiyazı elde etmiştir.³³²

Yaklaşık olarak 15 milyar dolarla Sudan'da en fazla yatırım yapan ve Sudan'ın ürettiği günlük 550 bin varillik petrolün %65-%80'lik bir kısmını tek başına satın alarak buradaki ana petrol üreticisi ve alıcısı durumunda olan Çin; Sudan hükümetinin, Güney Sudan'daki petrol yataklarının Darfur'a kadar uzandığı ve

³²⁷ İnternet: Kavas, A. (Haziran, 2007). Darfur'da Petrol Uğruna Öldürülen İnsanlık. *Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*. Web: http://tasam.org/tr-TR/Icerik/592/darfurda_petrol_ugruna_oldu_rulen_insanlik adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

³²⁸ Holslag, J. (2007). China's Diplomatic Victory in Darfur. *BICCS Asia Paper*, 2(4), 2.

³²⁹ İnternet: Shichor, Y. (December, 1969). Sudan: China's Outpost in Africa. *China Brief*, 5(1). Web: http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=3898&no_cache=1#.U6F9G5R_tPI adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

³³⁰ İnternet: Sudan Urges National Oil Companies to Boost Production in Block 6. (2010, December). *Sudan Tribune*. Web: <http://www.sudantribune.com/spip.php?article37269> adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

³³¹ İnternet: CNPC Wins Projects in Sudan Through Sincerity and Strength. (2003, December). *China.or.cn*. Web: <http://www.china.org.cn/english/features/China-Africa/81937.htm> adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

³³² Holslag, 2007, 2.

burada 500 000 varil dolayında petrol bulunduğu yönünde bir açıklama yapmasından sonra Darfur'daki petrol yatakları için de harekete geçmiştir.³³³

Afrika'daki petrol kaynaklarına büyük önem atfetmekte olan Çin, Afrika ülkelerinin iç meselelerine müdahale etmekten ve bu ülkelerin tepkisini toplamaktan kaçınmaktadır.³³⁴ Çin için Sudan Afrika kıtasındaki yayılmasında bir örnek ülke olmuş ve Çin, bu ülkeyle ilişkilerini, ABD'nin aksine Sudan'ın iktidar partisi Ulusal İslamî Cephe'yi memnun edecek şekilde içişlere karışmama ilkesi üzerinden şekillendirmiştir.³³⁵ Bu ilke doğrultusunda gerek Güney Sudan'ın ayrılıkçı isyanında gerekse Darfur'da yaşanan çatışmalarda taraf olmayı reddetmiş, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerinden biri olarak Sudan'a karşı çıkartılmak istenen yaptırım kararlarının da karşısında durmuştur.³³⁶ Bu yaklaşımı Çin'e Batılı devletler karşısında avantaj sağlarken Çin'in Batılı devletlerce Sudan'ın "diktatör yönetimine" destek vermekle suçlanmasına yol açmıştır.³³⁷

Çin diğer taraftan Sudan yönetimine petrol karşılığında silah satarak hükümetin Darfur'daki "katliamına" destek vermekle suçlanmıştır. Çinli yetkililer ise bu iddiaları yalanlarken Çin'in Darfur'a barış gücü gönderen ilk Afrika-dışı ülke olduğunu ve Çin yönetiminin Sudan merkezî hükümetinin Darfur halkına yardım etme çabalarına destek olduğunu ifade etmişlerdir.³³⁸ Bununla birlikte Çin'in Darfur'a bu bölgede petrol çıkarttığı alanları koruma amaçlı olarak asker göndermiş olduğu yönünde de iddialar mevcuttur.³³⁹

³³³ İnternet: Kavas, A. (Haziran, 2007). Darfur'da Petrol Uğruna Öldürülen İnsanlık. *Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*. Web: http://tasam.org/tr-TR/Icerik/592/darfurda_petro_lugruna_oldu_rulen_insanlik adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

³³⁴ Swain, A. and Jamali, Q. (2011). The China Factor: New Challenges for Nile Basin Cooperation. *New Routes*, 15(3), 8.

³³⁵ İnternet: Shichor, Y. (December, 1969). Sudan: China's Outpost in Africa. *China Brief*, 5(1). Web: http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=3898&no_cache=1#.U6F9G5R_tPI adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

³³⁶ Holslag, 2007, 3.

³³⁷ Versetti, 2012, 5.

³³⁸ İnternet: Herbst, M. (March, 2008). Oil for China, Guns for Darfur. *Bloomberg Business*. Web: <http://www.bloomberg.com/bw/stories/2008-03-14/oil-for-china-guns-for-darfurbusinessweek-business-news-stock-market-and-financial-advice> adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

³³⁹ İnternet: Masud, E. (August, 2004). Sudan, Oil and the Darfur Crisis. *The Wisdom Fund*. Web: <http://www.twf.org/News/Y2004/0807-Darfur.html> adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

Çin Ulusal Petrol Şirketi 1996 yılından 2003 yılına kadar geçen süre içerisinde Sudan'da her biri 1 milyon dolar değerinde olan dört hastane inşa etmiş, ülkedeki temiz su sıkıntısını çözmek amacıyla petrol alanlarına yakın 100 adet su kuyusu ve 10 adet ilkokul açmıştır. Şirket, Sudanlı öğrencilere Pekin Petrol Üniversitesi'nde eğitim bursu, petrol üretim tesislerinde ise Sudanlılara iş fırsatları sağlamaktadır. 2005 yılında Kapsamlı Barış Antlaşması'nın imzalanması ile SPLM/A temsilcilerinin Güney Sudan yönetiminde yer almaları üzerine Çin bu grup ile ilişki kurmak üzere harekete geçmiştir. 2006 yılını Afrika Yılı ilan eden Çin, Pekin'de bir Afrika Zirvesi düzenlemiş ve zirveye geniş katılımın gerçekleşmesini sağlamayı başarmıştır. Dünya Bankası ve IMF'nin şartlı ve sınırlı kredilerine karşılık Çin, Afrika ülkelerine koşulsuz kredi açmıştır.³⁴⁰

Sudan'ın Çin'e yönelmesi ise bu devletin; Güney sorununda aktif rol oynamadığı, Darfur'daki insan hakları ihlallerine seyirci kaldığı ve uluslararası terörizmi desteklediği iddialarıyla ABD'nin ve Batılı devletlerin yaptırımlarına maruz kalmasının sonunda gerçekleşmiştir.³⁴¹ 1992 yılında Chevron'un güvenlik sorunları nedeniyle Sudan'daki yatırımlarını geri çekmesinin ardından Amerika Kongresi'nin diğer ABD'li şirketlere de teröre destek verdiği gerekçesiyle Sudan'da yatırım yapmalarını yasaklaması Sudan'ı Çin'e yaklaştırmıştır.³⁴² Sudan'ın Çin ile kurduğu yakın ilişkide bu devletin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyesi olan Çin tarafından uluslararası alanda desteklenmeye duyduğu ihtiyaç da önemli bir etkiye sahiptir.

Sudan petroleri üzerinde Asya merkezli şirketlerin ABD'den bağımsız olarak bir petrol üstünlüğü elde etmeleri, ABD'nin dünyadaki petrol tekeline darbe indirmiştir. Sahra-altı Afrika'da serbest piyasa ekonomilerini yaygınlaştırarak kendisine yeni pazarlar oluşturmak ve kıtanın stratejik bölgeleri ile doğal zenginliklerini kontrol etmek isteyen ABD'nin ithal ettiği petrolün %15'i Afrika ülkelerinden olup bu oranın 2015 yılına kadar %25'e ulaşması beklenmekteyken Çin'in Afrika'dan petrol ithal etmesi, Angola, Nijerya ve Sudan'ın kritik konumları,

³⁴⁰ İnternet: CNPC Wins Projects in Sudan Through Sincerity and Strength. (2003, December). *China.or.cn*. Web: <http://www.china.org.cn/english/features/China-Africa/81937.htm> adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁴¹ İnternet: Suliman, K. M. and Badawi, A. A. A. (2010). Collaborative Research Project on the Impact of China-Africa Relations: An Assessment of the Impact of China's Investment in Sudan. *Africa Portal*, 9. Web: <http://www.africportal.org/dspace/articles/assessment-impact-china%E2%80%99s-investments-sudan> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁴² Özmen, 2008, 203.

ABD'nin çıkarlarını tehdit altında görmesine ve Çin'in kıtadaki etkinliğini sınırlamak için uğraşmasına yol açmaktadır.³⁴³ ABD, Çad'dan petrol ithal etmeye başlamışsa da bu ülkenin de Çin ile ilişki kurması dengeleri yeniden ABD'nin aleyhine çevirmiştir.³⁴⁴ Sudan'ın, ABD ile Çin'in Afrika kıtası üzerindeki rekabet alanı durumunda bulunması ABD'nin Çin'in bu ülkedeki üstünlüğüne son vermek amacıyla Güney Sudan ve Darfur'da yaşanan ve ayrılık isteklerini içeren iç savaşlara destek vermesi ve Darfur'a asker konuşlandırmak suretiyle burada etkinlik oluşturmak istemesindeki en önemli gerekçeyi oluşturmuştur. ABD ayrıca Afrika kıtası üzerinde denetim oluşturmak istemesinin bir sonucu olarak 2007 yılından itibaren kıtada bir Afrika Komutanlığı (USAFRICOM) oluşturarak çıkarlarını tehdit edebilecek gelişmeleri önlemeyi³⁴⁵ ve kıtadaki petrol kaynaklarını güvence altına almayı amaçlamıştır.³⁴⁶ Bu dönemde SPLM/A ve Adalet ve Eşitlik Hareketi gibi Hartum hükümetine karşı olan ve ABD'den destek alan hareketler, Hartum'u desteklemek suretiyle kendilerinin geri kalmışlığına katkıda bulunmasından dolayı Çin'e cephe almışlar ve bu ülkenin Sudan'daki petrol ayrıcalığını sona erdirmeye çalışmışlardır.³⁴⁷

İç savaş döneminde ABD Güney Sudan'daki ayrılıkçı hareketin ve Darfur'daki isyanın en büyük destekçilerinden biri olmuştur.³⁴⁸ ABD, barış sürecinde Darfur'da Sudan Kurtuluş Hareketi Lideri Minnawi'ye barış antlaşmasının uygulanması konusunda ABD'nin desteğini bildirmiş, ayrıca Darfur'a gönderilecek BM Barış Gücü'nün en büyük savunucusu olmuştur.³⁴⁹ BM aracılığıyla bölgeye girdikten sonra bu devlet; Güney Sudan ve Darfur bölgelerinde casusluk faaliyetlerine girişmiş, bunun Sudan hükümeti tarafından fark edilmesi

³⁴³ İnternet: Tepebaş, U. Afrika Kıtasındaki Rekabetin Mısır ve Sudan'a Yansımaları. *Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi Afrika Enstitüsü (TASAM Afrika)*. Web: <http://tasamafrika.org/en/archive/articles/378-afrika-ktasndaki-rekabetin-msr-ve-sudana-yansmalar.html> adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁴⁴ İnternet: Kavas, A. (Haziran, 2007). Darfur'da Petrol Uğruna Öldürülen İnsanlık. *Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*. Web: http://tasam.org/tr-TR/Icerik/592/darfurda_petrol_ugruna_oludurulen_insanlik adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

³⁴⁵ İnternet: AFRICOM Mission Statement. *United States Africa Command*. Web: <http://www.africom.mil/what-we-do> adresinden 21 Ekim 2014'te alınmıştır.

³⁴⁶ Özmen, 2008, 207.

³⁴⁷ Large, 2009, 618.

³⁴⁸ İnternet: Fortin, J. (December, 2013). South Sudan Conflict: As U.S. Moves to Defend Embassy and Evacuate Its Citizens, Long Relationship With South Sudan Is on the Line. *International Business Times*. Web: <http://www.ibtimes.com/south-sudan-conflict-us-moves-defend-embassy-evacuate-its-citizens-long-relationship-south-sudan> adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁴⁹ Özmen, 2008, 203.

üzerine gazetecilerin, sivil toplum kuruluşları ve yardım kuruluşları çalışanlarının özellikle Darfur bölgesinden çıkartılmaları gibi olaylar meydana gelmiş³⁵⁰ ve Darfur bölgesi 2010 yılından itibaren uluslararası yardım kuruluşlarına kapatılmıştır.³⁵¹

Darfur'daki ABD destekli uluslararası kuruluşların bölgeye Birleşmiş Milletler misyonlarını yerleştirmek istemelerinin arkasında insan hakları ihlallerini önlemenin değil, bölgeyi diğer devletler ve şirketlere kapatarak buradaki ABD çıkarlarını korumanın olduğu ve soykırım suçlamasının bu amaçla ön plana çıkarıldığı ileri sürülmektedir.³⁵² Çabaların insanî boyutu da olmakla birlikte, soykırım ve etnik çatışma söylemlerinin Darfur bölgesine girmek için Batılı devletlere meşruiyet sağladığı görülmektedir.

Çatışmaların, petrol ve potasyum yataklarının keşfedilmesiyle patlak vermesi ve daha önceki kabile savaşları yahut hükümet güçlerinin müdahalelerine uluslararası kamuoyunun ilgi göstermemiş olması, ilgi duyulan şeyin ve müdahale etme gerekçesinin insan haklarından ziyade bölgenin kaynaklarının kontrol edilmesi olduğu şeklindeki iddiaları doğrular niteliktedir. Ruanda, Bosna gibi soykırım suçu işlenen ülkelerde insan haklarının ihlal edilmesine sessiz kalan Batılı güçlerin bu nedenle, Darfur'da da barışı sağlamaktan ziyade Güney Sudan ve Darfur'daki petrol yataklarını ve madenleri denetim altında tutarak özellikle Çin'in yatırımlarını durdurmayı amaçladıkları iddia edilmiştir.³⁵³ Nitekim Güney Sudan'ın ayrılmasından sonra Çin'in Sudan'dan elde ettiği günlük 500 000 varillik petrol, 120 000 varile düşmüş, Darfur'daki çatışmalar sırasında ise Mayıs 2008'de Blok 6 bölgesindeki mühendislerin öldürülmeleri sonucunda buradaki petrol üretimi %72 oranında düşüş yaşamıştır. Ayrıca, beş ila on beş milyar varil arasında bir

³⁵⁰ İnternet: Polgreen, L. (September, 2006). Sudan Frees American Journalist Held in Darfur / He Was Detained on Spy Charges With Driver, Interpreter. *SFGate*. Web: <http://www.sfgate.com/news/article/Sudan-frees-American-journalist-held-in-Darfur-2488665.php> adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁵¹ İnternet: Sudan Allows Two NGO's in East Jebel, Marra, Darfur. (2014, October). *Radio Dabanga*. Web: <https://www.radiodabanga.org/node/81708> adresinden 10 Ekim 2014'te alınmıştır.

³⁵² İnternet: Engdahl, W. F. (May, 2007). Darfur: Forget the Genocide, There is Oil. *Asia Times Online*. Web: http://www.atimes.com/atimes/China_Business/IE25Cb05.html adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

³⁵³ İnternet: Kavas, A. (Haziran, 2007). Darfur'da Petrol Uğruna Öldürülen İnsanlık. *Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*. Web: http://tasam.org/tr-TR/Icerik/592/darfurda_petrol_ugruna_oldu_rulen_insanlik adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

petrol rezervine sahip olma potansiyeli taşıdığı tahmin edilen Darfur'da³⁵⁴ çatışmaların başlamasıyla birlikte birçok devlet geleceğe yönelik imtiyazlar elde etmiştir.³⁵⁵

Güney Sudan'ın ayrılmasının ardından Abyei bölgesi üzerinden yaşanan uyuşmazlıklarda bölgedeki petrol kaynakları üzerinde yaşanan denetim mücadelesi yine etkin bir rol oynamıştır. ABD; Çin-Sudan ve Malezya-Hindistan-Kanada ortaklığındaki iki şirket tarafından çıkarılmakta olan Abyei petrolünün üzerinde pay sahibi olabilmek amacıyla bu bölgeyi Güney Sudan sınırlarında bırakmak ve Çin'e karşı stratejik üstünlük elde etmek istemektedir.³⁵⁶

4.1.2. Sudan'ın su kaynakları

Dünyanın en uzun nehri olan ve Orta Afrika'dan Akdeniz'e 6 737 kilometre boyunca akan Nil Nehri Sudan'ın en önemli su kaynağı olup yüzyıllar boyunca bu ülke açısından hayatın kaynağı olmuştur. Ülkenin tamamı Nil ve Nil'in iki kolu Beyaz Nil ve Mavi Nil tarafından aşılmaktadır. Uganda'nın Viktoria Gölü'nden çıkıp Uganda, Ruanda ve Burundi'nin tepelerine akan Beyaz Nil, Etiyopya tepelerinden gelen Mavi Nil ile Sudan'ın başkenti Hartum'da birleşerek buradan Mısır'a ve oradan da Akdeniz'e akmaktadır. Etiyopya'dan çıkan ve Beyaz ve Mavi Nil ile birleşerek Akdeniz'e doğru devam eden Atbarah Nehri ise Nil'in Hartum'un kuzeyindeki tek kolu olup yılın yalnızca altı ayı boyunca Nil'e ulaşıp geri kalan zamanlarda kurudur.³⁵⁷

Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin tepelerinden gelerek Albert Gölü'ne dökülen Semliki Nehri, yine aynı göle dökülen Viktorya Nili ile kuzeyde birleşerek Albert Nili'ni oluşturmakta ve Sudan'a akmaktadır. Albert Nili Sudan'a girdikten sonra Bahr el- Cebel'i oluşturmakta ve bu su güneybatı Sudan'dan kaynaklanan

³⁵⁴ İnternet: Oil in Darfur Waiting to be Explored: Expert. (2014, September). *Radio Dabanga*. Web: <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/oil-in-darfur-waiting-to-be-explored-expert> adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

³⁵⁵ Özmen, 2008, 207.

³⁵⁶ İnternet: Tıǧlı, İ. (Mayıs, 2011). Sudan'ı Bekleyen Tehlike: Abyei Sorunu. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*. Web: <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1478/sudani-bekleyen-tehlike-abyei-sorunu.aspx> , adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

³⁵⁷ Metz, 1992, 64-65.

Bahr el-Gazel ile birlikte bataklık olan Sudd bölgesine akmaktadır. Topraklarından geçen bu nehirlerle Sudan, son derece zengin su kaynaklarına ev sahipliği yapmaktadır. Yaklaşık olarak 3 milyon kilometrekarelik bir alanla Afrika kıtasının %10'unu kaplamakta olup 160 milyonluk bir nüfusu barındırır³⁵⁸ Nil Nehri havzasında yapılan tarımın, GSYİH'nın %31'ini oluşturduğu ve tarımsal kapasitesinin bir kıtlık hâlinde tüm Afrika'yı beslemeye yetecek düzeyde olduğunun düşünüldüğü Sudan'da bu tarımın gerçekleştirilebilmesi Nil'den sağlanan suyla bağlantılıdır.³⁵⁹ Bu nedenle Nil Nehri Sudan açısından yaşamın kaynağı konumunda olmuş ve nehrin sularında faydalanabilmek amacıyla birtakım kanal ve baraj projeleri hayata geçirilmiştir.

Harita 4.2. Sudan'daki büyük baraj projeleri³⁶⁰

Toplam Nil'in altıda biri kadar su akışına sahip olup Beyaz Nil'den daha küçük olan Mavi Nil'in akışını düzenlemek üzere Nil'in bu kolunun üzerinde Roseires (Rusayris) Barajı, Meina el-Mak Barajı ve 1925 yılında kırk metre yüksekliğindeki Sennar Barajı inşa edilmiştir.³⁶¹ İngilizler 1937 yılında Hartum'un güneyinde Beyaz Nil'in suyunu tutmak ve sonbaharda Mavi Nil'in suyu azaldığında bu suyu serbest bırakmak üzere Cebel el-Auliya Barajı'nı inşa etmişlerdir.³⁶² Yılda 34 milyar metreküp suyun buharlaştığı Sudd bölgesinde su kaybını önleyerek Sudan ve Mısır'a su temin etmek ve kanal bölgesindeki halkın yaşam koşullarını

³⁵⁸ İnternet: Nile Basin. *International Rivers*. Web: <http://www.internationalrivers.org/campaigns/nile-basin>, adresinden 10 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁵⁹ Daoud, 2012, 14.

³⁶⁰ İnternet: Bosshard, P. (January, 2011). New Chinese Dam Project Fuels Ethnic Conflict in Sudan. *International Rivers*. Web: <http://www.internationalrivers.org/blogs/227/new-chinese-dam-project-fuels-ethnic-conflict-in-sudan> adresinden 10 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁶¹ Metz, 1992, 64-65.

³⁶² Fadlalla, 2004, 118.

iyileştirmek amaçlarıyla 1978 yılında Üçüncü Dünya'daki en büyük su projesi olan Jonglei Barajı'nın yapımı başlamış, ancak 1983 yılında Sudan İkinci İç Savaşı dolayısıyla durdurulmuştur.³⁶³

Harita 4.3. Nil üzerindeki barajlar³⁶⁴

Bölgenin suyun kıt olduğu bir coğrafya olması dolayısıyla Mısır, Sudan, Güney Sudan, Ruanda, Burundi, Uganda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kenya, Etiyopya, Eritre ve Tanzania olmak üzere on bir ülkeden geçen Nil Nehri'nin sularının paylaşımı kıyıdaş ülkeler arasında anlaşmazlıklar doğurmaktadır. Burundi, Ruanda, Uganda, Sudan ve Mısır gibi ülkeler neredeyse tümüyle Nil havzasına entegre olmuş, bu nedenle bu suyun devam etmesini yaşamsal önemde kabul etmişlerdir. Bu devletler için Nil'in suları yalnızca tarımsal ve ekonomik değil, toplumsal anlamda da hayatî öneme sahiptir. Bundan dolayı Nil Nehri sularının paylaşımını sağlamak üzere nehir üzerinde Sudan'daki barajların yanı sıra; Etiyopya'daki Tekeze, Büyük Rönesans, Baro 1, Baro 2, Karadobi, Tana Beles ve Uganda'daki Bujagali ve Karuma barajları gibi birçok baraj daha inşa edilmiş ya da edilmekte olmakla birlikte nehir havzasındaki ülkelerin amaçlarını gerçekleştirmelerine yetecek ve Nil üzerindeki çatışmaları azaltacak bir paylaşım yöntemi henüz bulunmuş değildir.³⁶⁵

³⁶³ İnternet: Rivers. U.S. Library of Congress. Web: <http://countrystudies.us/sudan/32.htm> adresinden 10 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁶⁴ İnternet: Egypt, Ethiopia Lock Horns Over Nile Water. (2010, November). *Outernationalist*. Web: <http://outernationalist.net/?p=1522> adresinden 10 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁶⁵ İnternet: Nile Basin. *International Rivers*. Web: <http://www.internationalrivers.org/campaigns/nile-basin>, adresinden 10 Nisan 2014'te alınmıştır.

4.1.2.1. Nil Nehri sularının paylaşımı sorunu

Nil havzasına ilişkin su paylaşımı XIX. yüzyılın sonlarından itibaren İngiltere'nin Nil Nehri havzasındaki ülkelere imzalattığı birtakım antlaşmalar ile belirlenmiştir. Bu dönemde İngiliz sömürgesi olan havza ülkeleri Nil sularının paylaşımının İngiltere'nin çıkarlarına olacak biçimde Mısır ve Sudan'ın lehine yapılmasını kabul etmişlerse de bu durum dekolonizasyon süreci ile birlikte değişmiş ve havza ülkelerinde Nil sularının hakkaniyet ilkesi çerçevesinde paylaşımı konusunda yeni anlaşmalar yapılması isteğini ortaya çıkarmıştır.

İngiltere 1891 yılında İtalya ile imzaladığı Doğu Afrika'daki etki alanları ile ilgili protokol ile Etiyopya'nın Nil'in Atbarah kolu üzerinde su kaynağı geliştirme faaliyetlerine girişmemesini, 1902 yılında da Etiyopya ile bu devletin Mavi Nil, Tana Gölü ve Sobat Nehri üzerinde kendisinin onayı olmadan herhangi bir yapı inşa etmemesini içeren antlaşmalar imza etmiştir. 1906 yılında Belçika ile imzaladığı antlaşma ile Belçika Kongosunun Sudan'ın onayı olmadan Albert Gölü'nden çıkan nehirler üzerinde herhangi bir inşa faaliyetine girişmemesini kabul ettirmiş, Fransa ve İtalya ile Nil havzasında Mısır'ın çıkarlarını korumak konusunda antlaşmaya varmıştır.³⁶⁶ 1925 yılında İtalya ile gerçekleştirdiği nota teatisi ile Mavi Nil üzerinde Mısır ve Sudan'ın haklarını bu devlete kabul ettirmiştir. Bu antlaşmaları 1929 yılında Mısır ve Sudan ile Uganda, Kenya ve Tanzanya'yı temsilen İngiltere arasında imzalanan ve Nil'in kullanım haklarının tamamına yakınına Mısır ve ona bağlı Sudan'a bırakan antlaşma izlemiştir.³⁶⁷

İngiltere 1882 yılında işgal ettiği Mısır'ı ve 1889 yılında işgal ettiği Sudan'ı dünyanın en büyük pamuk üreticileri haline getirmek istediğinden 1929 yılında Nil Nehri'nin geçtiği ülkelere imzalattığı anlaşmayla, nehir sularının kullanım hakkının %90'lık kısmının bu iki ülkeye verilmesini sağlamıştır. İngiltere ayrıca Nil'in kaynağı olan ülkelere, nehir üzerinde baraj yapma yasağı koymuştur. Mısır'ın 1952 yılında Nil Nehri üzerinde Aswan Barajı'nı, Sudan'ın ise Mavi Nil üzerinde sulu tarıma geçmek ve elektrik üretmek amacıyla Roseires Barajı'nı inşa etmeyi planlamaları

³⁶⁶ Kılıç, S. (2011). Nil Nehri Havzasının Hidropolitik Tarihi ve Son Gelişmeler. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Su Araştırmaları Programı Raporu*, (3). 11.

³⁶⁷ Kılıç, 2011, 12.

bu iki devlet arasında anlaşmazlık doğurmuş ve suların yeniden paylaşılması konusunu gündeme getirmiştir.³⁶⁸

Şekil 4.2. Nil havzası ülkeleri ve havza içerisinde kalan alanları³⁶⁹

Ülke	Ülkenin Yüzölçümü (km ²)	Ülkenin Havza İçerisinde Kalan Kısımının Yüzölçümü (km ²)	Havzanın Toplam Yüzölçümüne Oranı (%)
Burundi	27 834	13 260	0.4
Ruanda	26 340	19 876	0.6
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	2 344 860	22 143	0.7
Eritre	121 890	24 921	0.8
Kenya	580 370	46 229	1.5
Tanzanya	945 090	84 200	2.7
Uganda	235 880	231 366	7.4
Mısır	1 001 450	326 751	10.5
Etiyopya	1 100 010	365 117	11.7
Sudan- Güney Sudan	2 505 810	1 978 506	63.6

Sudan'ın Mısır'a bağlanmayı reddederek 1956 yılında bağımsız olması ve 1958 yılında Mısır yanlısı General Abbud'un yönetime el koyması üzerine Mısır ile Sudan arasında 1959 yılında Nil Sularının Tam Kullanımı Anlaşması adı ile bilinen yeni bir anlaşma imzalanarak bu iki devlet Nil sularının Mısır'a düşen kısmını paylaşmayı ve diğer devletlere karşı ortak bir politika izlemeyi kabul etmişlerdir.³⁷⁰ Buna göre Sudan, Nil sularının %22'sini kullanma hakkı elde ederken, suların %65'i hukuksal olarak Mısır'ın kullanımına bırakılmıştır.³⁷¹ Günümüzde toplamda 85 milyar metreküp olan Nil'in yıllık su miktarının 55.5 milyar metreküpünü Mısır, 18.5 milyar metreküpünü ise Sudan kullanmaktadır. Geriye kalan yaklaşık 10

³⁶⁸ Kılıç, 2011, 10.

³⁶⁹ İnternet: The Nile Basin. (1997). Irrigation Potential in Africa: A Basin Approach. *Food and Agriculture Organization of the United Nations Land and Water Bulletin*, (4). Web: <http://www.fao.org/docrep/w4347e/w4347e0k.htm> adresinden 24 Temmuz 2014'te alınmıştır.

³⁷⁰ İnternet: Nil, Mısır'ın Kabusu Mu Oluyor? (2013, Haziran). *Timeturk*, Web: <http://www.timeturk.com/tr/2013/06/05/nil-misir-in-kabusu-mu-oluyor.html>, adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.

³⁷¹ Arpa, 2013, 62-68.

milyar metreküplük kısım Nil'in geçtiği diğer devletlere bırakılmıştır.³⁷² Bu paylaşıma rağmen havzanın diğer devletlerine kıyasla Mısır ve Sudan'ın Nil'e katkıları daha azdır. Burundi ve Ruanda'da suların tamamı, Uganda'da ise suların yarısından fazlası ülke içinden kaynaklı iken Sudan'ın suyunun %77'si ve Mısır'ın ise %97'sinden fazlası dış kaynaklıdır.³⁷³

Paylaşım anlaşmasının yapıldığı dönemlerde bağımsız olmayan diğer havza ülkelerinin dekolonizasyon süreciyle birlikte birer birer bağımsızlıklarını almaya başlamaları, sömürge döneminde imzalanan anlaşmaların geçerliliğinin sorgulanmasına ve söz konusu anlaşmaların, yeni dönemin şartları göz önünde bulundurularak yeniden gözden geçirilmesine gerek doğurmuştur. 1961 yılında bağımsız olan Tanganyika (Tanzanya), 1963 yılında bağımsız olan Kenya ve Uganda, 1929 yılında İngiltere tarafından imza ettirilen antlaşmanın kendileri için bağlayıcı olmadığını Mısır hükümetine bildirmişlerdir.³⁷⁴

1959 Anlaşması imzalandığı sırada kendisi de bağımsız bulunmasına rağmen anlaşmaya dâhil edilmeyen Etiyopya'nın başını çektiği Nil havzasındaki ülkeler 1992 yılından itibaren suların yeniden paylaşılması konusunda görüşmelere başlamışlardır.³⁷⁵ 1999 yılında Tanzanya'nın başkenti Dar'üs-Selam'da gerçekleştirilen görüşmelerin sonunda bu ülkeler; bölgenin su ihtiyacını karşılamak, yoksulluğu önlemek ve ekonomik entegrasyonu sağlamak amacıyla hükümetler arası bir oluşum olarak Nil Havzası Girişimi'ni (Nile Basin Initiative-NBI) oluşturmuşlardır.³⁷⁶ Ancak 2008 yılına kadar süren çalışmalarda bir uzlaşmaya varılamamış, bunun üzerine 2010 yılının Mayıs ayında Etiyopya, Kenya, Uganda, Ruanda ve Tanzanya suların eşit olarak paylaşılmasını ve Nil'den daha fazla su elde etmeyi içeren kabul eden Kapsamlı Çerçeve Anlaşması olarak da bilinen Entebbe Anlaşması'nı imzalamışlardır.³⁷⁷ Şubat 2011'de Burundi de bu

³⁷² İnternet: Özkan, G. (Ocak, 2011). Bölünen Sudan ve Mısır: Su, Para ve Silah. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Stratejik Gündem*, Web: <http://www.usakgundem.com/yazar/1930/b%C3%B6l%C3%BCnen-sudan-ve-m%C4%B1s%C4%B1r-su-para-ve-silah-.html>, 08 Haziran 2013'te alınmıştır.

³⁷³ Kılıç, 2011, 10.

³⁷⁴ Kılıç, 2011, 10.

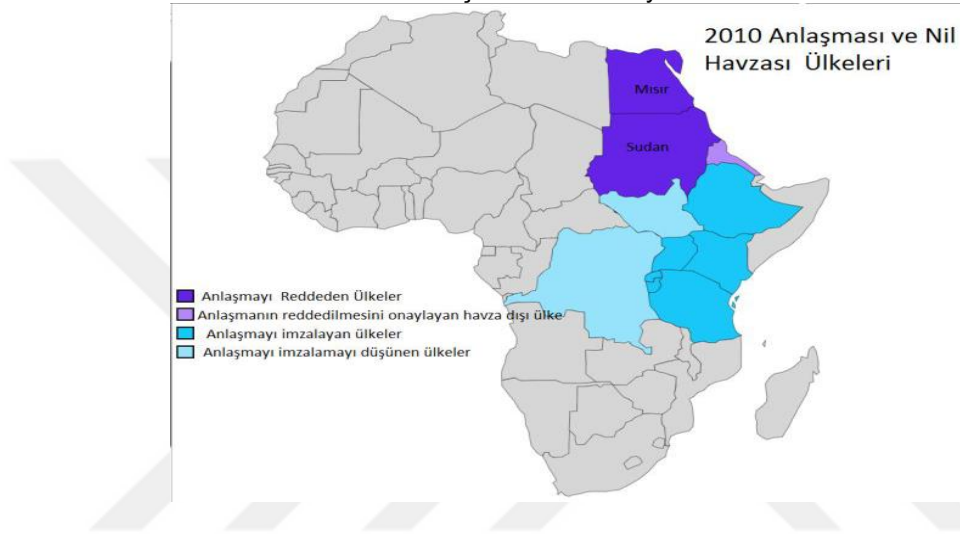
³⁷⁵ İnternet: The Nile Basin Initiative: Challenges to Implementation. *Nile Basin*. Web: <http://nilebasin.com/documents/kim2.htm> adresinden 11 Ağustos 2014'te alınmıştır.

³⁷⁶ İnternet: Nile Basin. *International Rivers*. Web: <http://www.internationalrivers.org/campaigns/nile-basin>, adresinden 10 Nisan 2014'te alınmıştır.

³⁷⁷ Nil Nehri Sularının Paylaşımı. (2012, Eylül). *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Stratejik Gündem*, <http://www.usakgundem.com/haber/76638/nil-nehri>

anlaşmaya katılırken, kendisinin tarihsel haklarını garanti etmeyecek hiçbir paylaşım anlaşmasını kabul etmeyeceğini beyan eden Mısır ile 1995 yılında 1959 Anlaşması'nı değiştirmek için uğraşacağını duyurmasının ardından Mısır tarafından tehdit edilerek geri adım atmak zorunda bırakılmış olan Sudan bu anlaşmaya karşı çıkmıştır.³⁷⁸ Mısır ve Sudan'ın bu anlaşmanın bağlayıcı olmadığını söyleyerek görüşmeleri boykot etmelerine karşın söz konusu anlaşma kıyıdaş ülkelerin çoğunun Nil'in paylaşımından memnun olmadıklarını göstermiştir.

Harita 4.4. 2010 Anlaşması'nı imzalayan Nil havzası ülkeleri³⁷⁹

Entebbe Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Nil sularının %80'inden fazlasına katkıda bulunarak Nil'in en büyük su tedarikçisi olan Etiyopya, ülkenin hidroelektrik gücünü ve sulamasını sağlamak üzere Nil Nehri üzerinde 4.5 milyar dolarlık Büyük Rönesans Barajı'nı inşa etmeye başlamıştır.³⁸⁰ Afrika'nın en büyük barajı olması planlanan bu barajın, yalnızca Etiyopya'nın ihtiyacını karşılamakla kalmayıp komşu ülkelere de su temin etmesi beklenmektedir. Etiyopya bu kapsamda Kenya, Güney Sudan, Cibuti ve Yemen ile su tedarik anlaşmaları imzalamıştır.³⁸¹ Büyük Rönesans Barajı'nın yapılması için Mavi Nil'in yatağının

sular%C4%B1n%C4%B1n-payla%C5%9F%C4%B1m%C4%B1.html, adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.

³⁷⁸ Klare, 2005, 207.

³⁷⁹ İnternet: Yıldız, D. (Mart, 2014). Nil'in Dokunulmazlığı Kalktı, Hidropolitigi Değişti. *Hidropolitik Akademi*. Web: <http://www.hidropolitikakademi.org/tr/nilin-dokunulmazligi-kalkti-hidropolitigi-degisti.html/2#prettyPhoto> adresinden 25 Temmuz 2014'te alınmıştır..

³⁸⁰ İnternet: Tadesse, D. (October, 2012). Is a War Over the Nile Still Imminent? *Global Policy Forum*. Web: <http://www.globalpolicy.org/security-council/dark-side-of-natural-resources/other-articles-analysis-and-general-debate/52041-is-a-war-over-the-nile-still-imminent.html#800> tarihinden 11 Ağustos 2014'te alınmıştır.

³⁸¹ İnternet: Tepebaş, U. (Kasım, 2012). Afrika'daki Sınır Aşan Suların Paylaşımı Sorunu: Nil Nehri Havzası Örneği. *Ufuk Tepebaş Kişisel Blogu*. Web: <http://www.ufuktepebas.com/sinir-asan-sular-nil-nehri-havzasi/> adresinden 11 Ağustos 2014'te alınmıştır.

değiştirileceğinin açıklanması,³⁸² birçok toplumsal ve ekonomik faaliyeti için Nil'in suyuna bağlı bulunan Mısır ve Sudan gibi Nil'in alt kıyıdaş ülkeleri bu barajın inşa edilmesinin kendilerine gelen suyu azaltmasından endişeye düşmelerine yol açmıştır. Etiyopya, Mısır ve Sudan 8 Ocak 2012 tarihinde Addis Ababa'da Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan'a etkilerini tartışmak üzere bir toplantı gerçekleştirmişlerdir.

Harita 4.5. Rönesans Barajı³⁸³

2013 yılında Mısır Devlet Başkanı Muhammed Mursi, Etiyopya'nın baraj inşası karşısında Mısır'ın sularının kesilmesi tehdidine karşı savaşmaya hazır olduklarını ifade ederek gerektiği takdirde barajı imha etme tehdidinde bulunmuş, Etiyopya hükümet yetkilileri ise çekilecek 85 milyar metreküp suyun sulama amaçlı olmayıp elektrik üretimi amaçlı kullanılacak olmasından dolayı Mısır'ın suyunun kesilmeyeceğini savunmuşlardır.³⁸⁴ Afrika Birliği'nin tavsiyesi üzerine 2011 yılında oluşturulan Mısır-Etiyopya-Sudan heyetinin Mayıs 2013 tarihinde ilgili hükümetlere sunduğu raporunun,³⁸⁵ baraj projesinin Mısır'ın suyunun kesilmesine yol açmayacağı yönündeki Etiyopya tezini desteklemesinin ardından daha önce

³⁸² İnternet: İstek, E. (Haziran, 2013). Etiyopya Rönesans Barajının Yapımında Israrlı. *Enerji Enstitüsü*. Web: <http://enerjienstitusu.com/2013/06/12/etiopya-ronesans-barajinin-yapiminda-istrarli/> adresinden 11 Ağustos 2014'te alınmıştır.

³⁸³ İnternet: Yıldız, D. (2013). Etiyopya Barajı ve Nil'in Dokunulmazlığı. *Toprak-Su-Enerji*, (7). Web: topraksuenerji.org/ETHIOPIAN_DAM_And_Anjum_IMMUNITY.pdf adresinden 24 Temmuz 2014'te alınmıştır.

³⁸⁴ İnternet: İstek, E. (Haziran, 2013). Etiyopya Rönesans Barajının Yapımında Israrlı. *Enerji Enstitüsü*. Web: <http://enerjienstitusu.com/2013/06/12/etiopya-ronesans-barajinin-yapiminda-istrarli/> adresinden 11 Ağustos 2014'te alınmıştır.

³⁸⁵ İnternet: Yıldız, D. (2013). Etiyopya Barajı ve Nil'in Dokunulmazlığı. *Toprak-Su-Enerji*, (7). Web: topraksuenerji.org/ETHIOPIAN_DAM_And_Anjum_IMMUNITY.pdf adresinden 24 Temmuz 2014'te alınmıştır.

Mısır'la ortak hareket eden Sudan ise, Etiyopya'nın baraj projesini destekleyeceğini ifade etmiştir.³⁸⁶

2017 yılında tamamlanması planlanan baraj projesine İsrail ve projenin inşasının verildiği İtalya destek sağlarken³⁸⁷ projeye en büyük destek Çin'den gelmiştir. Afrika'da en fazla yatırımda bulunan ülkelerden biri olan Çin, yapımı yaklaşık olarak 4.5 milyar dolar tutan Rönesans Barajı için 1.5 milyar dolarlık bir kredi sağlamıştır.³⁸⁸

Çin'in Afrika kıtasında yer aldığı çok sayıda baraj ve hidroelektrik projesi bulunmaktadır. Dünya genelinde 70 ülkede 308 baraj ve hidroelektrik santral projesinde yer alan Çin Afrika'da 85 baraj inşası projesinde yer almıştır.³⁸⁹ Çin; Zambiya'da Aşağı Kafue Gorge Barajı'nın, Etiyopya'da Tekeze, Gibe III, Amerti Neshe Barajları'nın, Mozambik'te Mphanda Nkuwa, Nijerya'da Mambila, Gana'da Bui, Kongo Cumhuriyeti'nde Imboulou Barajları'nın yapımında yer almıştır.³⁹⁰ Bu durum gerek enerji ihtiyacı gün geçtikçe artan Çin'in Afrika ülkeleriyle karşılıklı bağımlılık ilişkisinden, gerekse çevresel ve sosyal sebeplerden ötürü Batılı devletlerin finanse etmekten çekindikleri projeleri Çin'in finanse etmekten kaçınmamasından kaynaklanmaktadır.³⁹¹

Çin'in, yakın ilişkilerinin bulunduğu Sudan'da da çok sayıda su projesi bulunmaktadır. Çinli ve Arap gelirleriyle finanse edilen ve Çinli, Fransız ve Alman şirketlerince inşa edilen Merowe Barajı Sudan'daki en büyük baraj projesi olup bunu Kajbar ve Dam Baraj projeleri izlemektedir.³⁹² 2010 yılında Sudan hükümeti ile Çinli bir konsorsiyum arasında 838 milyon dolarlık bir kontrat imzalanarak

³⁸⁶ İnternet: Balcı, K. (Haziran, 2013). Nil'in Suları Biter mi Biter. *Zaman İskandinavya*. Web: http://iskandinavya.zaman.com.tr/iskandinavya/columnistDetail_getNewsById.action?newsId=9823 adresinden 24 Temmuz 2014'te alınmıştır.

³⁸⁷ İnternet: Yıldız, D. (2013). Etiyopya Barajı ve Nil'in Dokunulmazlığı. *Toprak-Su-Enerji*, (8). Web: topraksuenerji.org/ETHIOPIAN_DAM_And_Anjum_IMMUNITY.pdf adresinden 24 Temmuz 2014'te alınmıştır.

³⁸⁸ İnternet: İşte Afrika'yı Savaşın Eşiğine Getiren HES. (2014, Ocak). *Radikal*. http://www.radikal.com.tr/cevre/iste_afrikayi_savasin_esigine_getiren_hes-1169692 adresinden 11 Ağustos 2014'te alınmıştır.

³⁸⁹ Kılıç, S. (2013b). Çin-Afrika İlişkilerinin Gelişmesinde Baraj İnşaatlarının Rolü. *Ortadoğu Analiz*, 5(52), 93.

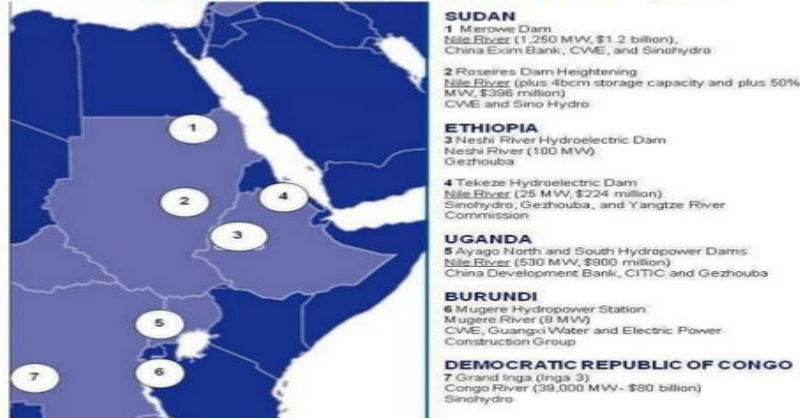
³⁹⁰ İnternet: Chinese Dams in Africa. *International Rivers*. Web: <http://www.internationalrivers.org/campaigns/chinese-dams-in-africa> adresinden 11 Ağustos 2014'te alınmıştır.

³⁹¹ Kılıç, 2013b, 92-93.

³⁹² İnternet: Bosshard, P. (January, 2011). New Chinese Dam Project Fuels Ethnic Conflict in Sudan. *International Rivers*. Web: <http://www.internationalrivers.org/blogs/227/new-chinese-dam-project-fuels-ethnic-conflict-in-sudan> adresinden 10 Nisan 2014'te alınmıştır.

Sudan'ın doğusunda Yukarı Atbarah projesinin hayata geçirilmesi kararlaştırılmış, bunu yine Çin ile yapılan 711 milyon dolarlık Sherek Barajı projesi anlaşması izlemiştir.³⁹³ Sudan'ın başlıca su kaynağı konumunda bulunan Nil Nehri'nin üzerinde gerek bölge ülkeleri gerekse başta Çin olmak üzere bu su kaynağının üzerinde projeler hayata geçiren diğer ülkeler arasında yaşanan mücadeleler, bölge ülkelerinin kendi aralarında yaşadıkları güç mücadeleleri ile birlikte Sudan'daki ayrılıkçı hareketlerin desteklenmesinde etkili unsurlardan biri olmuştur.

Harita 4.6. Nil havzasında Çin'in inşa ettiği barajlar³⁹⁴
Nil Havzasında Çin'in İnşa Ettiği Barajlar

4.1.2.2. Nil üzerindeki çatışmanın ve bölgesel rekabetin Sudan iç savaşına yansması

Çinli şirketlerin Nil suları üzerinde gerçekleştirdikleri faaliyetlerin Afrika kıtasında etkili olmak isteyen diğer devletler arasındaki rekabetleri kızıştırmak bu devletlerin Sudan'daki ayrılıkçı hareketlere destek vermelerinde etkin bir işleve sahip olmasının yanı sıra, Nil üzerinde havza ülkelerinin yaşadıkları paylaşım mücadelesi ve bölge ülkelerinin kendi aralarında yaşadıkları politik ve ekonomik rekabetler de bu devletlerin Sudan'daki ayrılıkçı hareketlere karşı izledikleri

³⁹³ İnternet: Chinese Dams in Africa. *International Rivers*. Web: <http://www.internationalrivers.org/campaigns/chinese-dams-in-africa> adresinden 11 Ağustos 2014'te alınmıştır.

³⁹⁴ İnternet: Yıldız, D. (2013). Etiyopya Barajı ve Nil'in Dokunulmazlığı. *Toprak-Su-Enerji*, (8). Web: topraksuenerji.org/ETHIOPIAN_DAM_And_Anjum_IMMUNITY.pdf adresinden 24 Temmuz 2014'te alınmıştır.

politikaların şekillenmesinde rol oynamıştır. Bu nedenle Sudan'ın, Nil havzasında yer alan ve en önemli komşuları durumunda bulunan Mısır ve Etiyopya ile ve Nil havzasında yer almamakla birlikte Nil sularından çıkar sağlayan ya da sağlamayı planlayan İsrail ile ilişkileri önem taşımaktadır.

Sudan'ın Mısır ile ilişkileri 1970'li ve 1980'li yıllar boyunca Nil Nehri sularının kullanımı konusu üzerinden şekillenmiştir. Mısır, Sudan'ı kendi stratejik savunmasına derinlik kazandıran ve Sahra-altı Afrika'dan kendisine gelebilecek tehlikelere karşı set oluşturacak bir toprak olarak gördüğünden bu ülkenin istikrarlı olmasına önem vermiştir.³⁹⁵ Mısır'ın İsrail ile Camp David Antlaşması'nı imzalamasından sonra Sudan, Mısır'ı destekleyen tek Arap devleti olurken Mısır eski Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek 1985 yılında Numeyri'ye karşı gerçekleştirilen başarısız darbe girişiminin ardından Numeyri'yi ülkesinde ağırlamıştır. Bu tarihten itibaren Sudan'ın dış politikasında, ABD ve Mısır gibi geleneksel müttefiklerle yakın ilişkiler kurma politikasının başlatılmasının etkisiyle iyi seyreden Sudan-Mısır ilişkileri,³⁹⁶ 1989 yılında Ömer el-Beşir'in gerçekleştirdiği darbenin ardından değişmiştir.³⁹⁷ Beşir'in izlediği İslâmî politika Mısır'ın siyasî sınıfı üzerinde olumsuz bir etkide bulunmuş, Mübarek'e düzenlenen suikast ile iyice bozulan ilişkiler Nil'in paylaşımı ve İslâmcıların çevrenmesi politikaları üzerinden şekillenmiştir.

Sudan'ın Birinci Körfez Savaşı sırasında Irak'ı desteklemesi bu devlete Mısır ve Suudi Arabistan'dan yapılan yardımların kesilmesine ve Sudan'ın Arap dünyasından izole edilmesine yol açmıştır. Ömer el-Beşir'in şeriatı uygulamaya koyması ve İslâmî radikallere koruma sağlaması Sudan'ın komşularını, özellikle de Mısır'ı endişeye sevk etmiştir. Bu dönemde Mübarek, Sudan'ı Irak misillerini topraklarına konuşlandırmak ve Aswan Barajı'nı hedef almakla, Ömer el-Beşir ise Mısır'ı kendisinin siyasî rakiplerine destek vermekle suçlamıştır.³⁹⁸ Ayrıca Kızıldeniz kıyısında bulunan ve 1899 yılında Mısır'ın, 1902 yılından itibaren ise Sudan'ın yönetimi altına konulmuş olan ihtilafı Halaib bölgesinde Sudan'ın 1991 yılında Kanadalı bir şirkete petrol arama imtiyazı vermesi de Mısır'ın tepkisine yol açarak iki ülkenin ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. İlişkilerin bozulması ile birlikte

³⁹⁵ Metz, 1992, 240.

³⁹⁶ Voll and Potts Voll, 1985, 140.

³⁹⁷ Metz, 1992, 222.

³⁹⁸ Metz, 1992, 224.

Mısır, muhalefetteki Demokratik Birlik Partisi'ne ve Sudan'ın ayrılıkçı örgütü SPLM/A'ya destek vermeye başlamıştır.³⁹⁹

Sudan'ın Nil sularının paylaşımına yönelik tavrı Mısır'ın bu ülkedeki ayrılıkçı hareketlere karşı politikasını belirleyen bir başka etken olmuştur. Bağımsız olmasından itibaren Sudan'ın Nil'e ilişkin politikası Mısır'ın çıkarlarıyla uyumlu olmuşsa da bu devletin 1991 yılında Etiyopya'nın liderliğindeki Nil sularının yeniden paylaşılması yönündeki girişimlere destek vermesi Mısır'ın tehdidiyle karşılaşmasına,⁴⁰⁰ Sudan'ın geri adım atması ise Mısır'ın Sudan'ın iç istikrarının sağlanması yönünde bir politika izlemesine yol açmıştır. 2011 yılı öncesinde Güney Sudan'daki ayrılıkçı hareketin Nil üzerindeki paylaşım sorununa nasıl yaklaşacağından emin olmayan Mısır, bu bölgenin Sudan'dan kopmasını önlemek için el-Beşir'in izlediği politikayı yumuşatma ve istikrarı koruma çabası içerisinde olmuştur.

Etiyopya'nın Rönesans Barajı'nın yapımına başlamasının ardından Mısır'ın Etiyopya'ya müdahale etme olasılığının gündeme gelmesi, Sudan'ın bu konudaki tutumunu önemli kılmıştır. Mısır'ın Etiyopya'ya karşı gerçekleştireceği herhangi bir askerî müdahalenin Sudan toprakları üzerinden olması kaçınılmaz iken Sudan'ın buna istekli olmayışı, Mısır'ın Güney Sudan ile ilişkilerinin önemini artırmakta ve Sudan ile Güney Sudan arasında Nil üzerindeki paylaşım sorunu konusunda uzlaşmayı gerektirmektedir.⁴⁰¹ Rönesans Barajı projesine destek veren Güney Sudan yönetimi Mısır'a, 1959 Nil Sularının Tam Kullanımı Antlaşması'na bağlı kalacakları konusunda teminat vermiştir.⁴⁰²

Sudan'ın Etiyopya ile ilişkileri güneydeki ayrılıkçı hareketlerin seyrine etkide bulunan bir başka faktör olmuştur. Sudan'ın Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kenya ve Uganda ile olan sınır bölgelerinin büyük kısmının SPLM/A'nın kontrolünde bulunduğu 1991 yılının ortalarına kadar Etiyopya hükümeti; Kenya ve Uganda hükümetleri ile birlikte SPLM/A'ya açıkça destek vermiştir.⁴⁰³ Bu destekte 1980'li yıllarda Doğu Bloku'na yakın olan dönemin Etiyopya Devlet Başkanı Mengistu Haile Mariam'ın, o dönemde ABD ile iyi ilişkiler

³⁹⁹ Kılıç, 2011, 14.

⁴⁰⁰ Kılıç, 2011, 15.

⁴⁰¹ Kılıç, S. (2013c). Mavi Nil Suları Üzerinde Uyuşmazlık. *Ortadoğu Analiz*, 5(56). 37.

⁴⁰² Kılıç, 2013c, 47.

⁴⁰³ Metz, 1992, 226.

içerisinde bulunan Sudan'a karşı sosyalist ideolojiyi benimseyen SPLM/A'yı güçlendirmek istemesi de etkili olmuştur.⁴⁰⁴ Buna karşılık Hartum hükümeti, Eritre Halk Özgürlük Cephesi başta olmak üzere Etiyopyalı muhaliflere destek sağlamış, ancak daha sonra Sudan'ın Erite Halk Özgürlük Cephesi'ne desteğini çekmesi halinde Etiyopya'nın Güney hareketini desteklemekten vazgeçeceğine ikna olarak Etiyopya'nın muhaliflerine verdiği desteği çekmiştir.⁴⁰⁵ Mengistu'nun 1991 yılında devrilmesi ve 1995 yılında dönemin Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in Addis Ababa'da Sudan tarafından tertiplendiği iddia edilen bir suikast girişimine maruz kalması iki ülke arasındaki gerilimi bir kez daha artırmıştır.⁴⁰⁶

Yaşanan politik rekabetin yanı sıra Etiyopya'nın Güney Sudan'ın ayrılmasını desteklemesindeki bir diğer önemli gerekçe de Nil sularının yeniden paylaşımı konusundaki destek arayışı olmuştur. Nil sularını topraklarında birleştiren ve bu suyun en önemli güzergâhı konumunda bulunan Sudan'ın, söz konusu suların yeniden paylaşımı konusunda Mısır ile uyumlu bir politika izleyerek Etiyopya'nın karşısında yer alması, Etiyopya'yı Güney Sudan'daki ayrılıkçı mücadeleye destek vermeye sevk etmiştir. Güney Sudan'ın Etiyopya ile suların hakça dağılımı konusunda uzlaşmaya varması, Etiyopya'nın Mısır ve Sudan'a karşı elini güçlendireceğinden bu devlet, SPLM/A'nın ayrılık amacına ulaşmasının en önemli destekçilerinden biri olmuştur. Nitekim bağımsızlığını elde etmesinin ardından Güney Sudan Etiyopya'nın Nil ile ilgili projelerine en fazla destek veren ülkelerden biri olmuştur.

2013 yılında Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan'a gelen suyu azaltmayacağını ifade eden inceleme heyeti raporunun ardından Sudan da Etiyopya'ya desteğini ilan ederken, Güney Sudan'da 2013 yılının sonlarından itibaren yaşanmaya başlayan iç savaş üzerine Nil suları üzerinde söz sahibi olma konumunu devam ettirebilmeyi de ummuştur. Sudan'ın Etiyopya'ya destek vermeye başlamasında bir diğer sebep de bu devletin, Mısır ile imzaladığı 1959

⁴⁰⁴ Daoud, 2012, 74.

⁴⁰⁵ Daly, 1993, 85.

⁴⁰⁶ Daoud, 2012, 74.

Antlaşması'na rağmen Nil suları üzerinde Çin'in desteğiyle hayata geçirdiği projelere meşruiyet kazandırmak istemesi olmuştur.⁴⁰⁷

Afrika kıtasında bulunmamakla birlikte İsrail Güney Sudan'ın bağımsızlık mücadelesi boyunca SPLM/A'ya destek veren bir başka devlet olmuştur. Sudan'daki ilk iç savaş boyunca Anya Nya; Etiyopya ve Uganda üzerinden İsrail'den askerî eğitim ve ekipman yardımları almıştır. İsrail'in Güney Sudan'ın Sudan'dan ayrılmasına verdiği destekte bu topraklardan geçen Nil sularının kullanımı konusu en etkili sebeplerden birisini oluşturmuştur. Şerî Hartum yönetimi ile iyi ilişkileri bulunmayan İsrail'in Nil Nehri üzerinde yapılacak baraj projelerinden pay alması, ancak Güney Sudan ile anlaşması ile mümkün olacağından bu devlet SPLM/A'ya askerî ve ekonomik olarak büyük desteklerde bulunmuştur.⁴⁰⁸

İsrail, 2011 yılında Güney Sudan'ın bağımsız olmasıyla birlikte, büyük kısmı bu topraklardan geçen Mavi ve Beyaz Nil sularından faydalanmayı ummuştur.⁴⁰⁹ Ayrıca ABD ile birlikte Güney Sudan'da tarım projelerini hayata geçirmeyi planlayan İsrail, Güney Sudan'a yerleşerek Mısır ve Sudan'a karşı bir tehdit oluşturmayı planlamıştır.⁴¹⁰ Nitekim gerek şerî bir yönetime sahip olması dolayısıyla kendisi açısından tehlikeli gördüğü Sudan'a, gerekse Mübarek'in devrilmesinin ardından Müslüman Kardeşlerin desteklediği Muhammed Mursi'nin iktidara geldiği Mısır'a karşı kendisini güvence altına almak gerekçesiyle İsrail, Güney Sudan'ın bağımsız olmasının hemen ardından bu devletle Güney Sudan

⁴⁰⁷ İnternet: Kılıç, S. (Ocak, 2014). Mısır'ın Diğer Seçeneği Olarak Kongo-Nil Bağlantısı. *Ortaoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Su Araştırmaları Programı*. Web: http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar_Yazdir.aspx?ID=4918 adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁰⁸ İnternet: Madsen, W. (June, 2013). War and Water: Hydropolitics Propel Balkanization in Africa. *Hidropolitik Akademi*. Web: <http://www.hidropolitikakademi.org/en/war-and-water-hydropolitics-propel-balkanization-in-africa.html> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁰⁹ İnternet: Öztürk, H. (Kasım, 2011). İsrail-Güney Sudan Su Anlaşması Gerilimi Tırmandırabilir. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)*. Web: http://www.bilgesam.org/incele/1143/-israil-guney-sudan-su-anlasmasi-gerilimi-tirmandirabilir/#.U6W5xJR_tPI adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴¹⁰ İnternet: Özkan, G. (Ocak, 2011). Bölünen Sudan ve Mısır: Su, Para ve Silah. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Stratejik Gündem*, Web: <http://www.usakgundem.com/yazar/1930/b%C3%B6l%C3%BCn%C3%BCn-sudan-ve-m%C4%B1s%C4%B1r-su-para-ve-silah-.html>, 08 Haziran 2013'te alınmıştır.

topraklarında iki hava üssü inşa etmek ve askerlerini bu topraklarda eğitmek üzere anlaşmıştır.⁴¹¹

İsrail ile Güney Sudan arasındaki ilişkiler, Güney Sudan'ın Tel Aviv yerine İsrail ile Filistin Yönetimi arasında ihtilafli bir konumda bulunan Kudüs'te büyükelçilik açan dünyadaki tek devlet olması ile pekişmiştir.⁴¹² Böylece Güney Sudan açısından minnet ve hayranlıkla şekillenen İsrail ile ilişkiler, İsrail açısından başta Hartum hükümeti olmak üzere Arap hükümetlerine karşı bir müttefik arayışı ve Güney Sudan'ın kaynaklarından faydalanma amaçları etrafında şekillenmiş, bu faktörler İsrail'in Güney Sudan'ın ayrılık mücadelesine verdiği destekte önemli bir role sahip olmuştur.

4.2. Sudan ile Güney Sudan Arasında Devam Eden Kaynak Paylaşım Sorunları

Bölünmenin gerçekleşmesi iki Sudan arasındaki tüm sorunları çözmemiştir. İki ülke arasında başta petrolün ve suyun paylaşımı olmak üzere önemli konularda anlaşmazlıklar yaşanmaya devam etmiştir. Petrolün paylaşımı bu kaynağın yoğun olduğu Abyei, Heglig ve Bamboo bölgelerinde çatışmaların yaşanmasına ve bu bölgelerin sınırlarının belirlenememesine yol açmaktadır. Bu ise hem söz konusu ülkelerin ekonomilerini olumsuz etkilemekte hem de barışı tehlikeye sokmaktadır.

Kapsamlı Barış Anlaşması'nın imzalanmasından sonra 2005-2011 yılları arasında petrol gelirleri kuzey ile güney arasında bölüşülmüştür. Ayrılmadan önce petrol gelirleri Sudan'ın ihracat gelirlerinin %90'ını ve hükümet gelirlerinin %60'ını oluşturmaktaydı.⁴¹³ Sudan'ın bölünmeden önceki günlük 490 bin varillik petrol üretiminin %80'lik kısmı bölünmenin ardından Güney Sudan sınırlarında

⁴¹¹ İnternet: İsrail Güney Sudan'da İki Üs İnşa Ediyor. (2011, Ekim). *Timeturk*. Web: http://www.timeturk.com/tr/2011/10/22/israil-guney-sudan-da-iki-us-insa-ediyor.html#.U_kOScV_tPI adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.

⁴¹² İnternet: Pipes, D. (January, 2012). South Sudan, Israel's New Ally. *The Washington Times*. Web: <http://www.danielpipes.org/10486/south-sudan-israel-allies> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴¹³ Blanchard, L. P. (2012). Sudan and South Sudan: Current Issues for Congress and U.S. Policy. *Congressional Research Service Report for Congress*, 8.

kalmıştır.⁴¹⁴ Güney bölgesinin Sudan'dan ayrılması Sudan açısından, bu ülkenin kanıtlanmış olan beş milyon varil petrolünün %75'inin kaybına yol açarak büyük bir ekonomik darbe olmuştur. Petrol paylaşıldığında güney bölgesi, güneydeki petrol rezervlerinin %98'ini elde etmiştir. Ancak denize çıkışı olmayan Güney Sudan bağımsız olduğunda petrolün taşınması konusunda halen kuzeydeki boru hatlarına bağımlı durumda kalmıştır. Bu petrol rafine ve ihracat için Kızıldeniz kıyısındaki Port Sudan'a gönderilmektedir.⁴¹⁵ Buradan çıkartılan petrolün taşınmasını sağlayan boru hatları ile Kızıldeniz kıyısındaki limanlar ise Sudan'da yer almaktadır. Bu durum iki ülkeyi birbirine bağımlı hâle getirmekle birlikte yaşanan petrol paylaşım mücadelesini önleyememiş ve tarafları sıklıkla çatışmalara sürüklemeye devam etmiştir.

İki ülkenin sınırlarının kesin olarak çizilememiş olması sınır bölgelerinde bulunan petrol yataklarından dolayı çatışmaların ve ihtilafların yaşanmasına yol açmaktadır. Sudan petrollerinin büyük kısmının yoğunlaştığı Muglad ve Melut havzaları her iki ülkenin sınırları içerisine uzanmaktadır. Bu durum sınır bölgelerinde sık sık çatışmaların patlak vermesine neden olmaktadır. CPA ile ihtilaflı bölgelerin sınırlarının çizilmesi için ortak bir Teknik Komite oluşturulmuş, ancak iki taraftan uzmanlarını tarihî kayıtları ve haritaları inceleyip tartışmaları ve kendi tezlerini savunmaları için bir araya getiren bu komisyon belli başlı bölgeler üzerinde uzlaşmaya varılmasını sağlarken geri kalan bölgelerde sorunlar varlığını sürdürmüştür.⁴¹⁶

Güney Sudan bağımsız olduğunda petrol gelirlerinin büyük kısmını kaybeden Sudan, bu kaybı telafi etmek için taşıma ücreti olarak varil başına 32-36 dolar istemiş, buna karşılık Güney Sudan ise taşıma ücreti olarak varil başına 1 dolardan az bir miktar ödemeye gönüllü olmuştur. Ocak 2012'de Güney Sudan, Sudan'ı kendisinin petrolünden 815 milyon dolarlık bir kısmını çalmakla suçlayarak petrol üretimini durdurmuştur. Hartum yönetimi ise bu gelirin inşa edilmekte olan petrol boru hattının ödenmemiş ücretinin karşılığında alındığını belirtmiştir. 27 Eylül 2012 tarihinde Sudan ve Güney Sudan hükümetleri petrol üretiminin yeniden

⁴¹⁴ İnternet: Sudan Urges National Oil Companies to Boost Production in Block 6. (2010, December). *Sudan Tribune*. Web: <http://www.sudantribune.com/spip.php?article37269> adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

⁴¹⁵ Blanchard, 2012, 8.

⁴¹⁶ Multi-Donor Evaluation of Support to Conflict Prevention and Peacebuilding Activity in Southern Sudan Since 2005. *Fault Lines in CPA: Three Areas, Annex 9, 9.*

başlaması konusunda bir anlaşma imzalamışlarsa da ihtilafli Abyei, Güney Kordofan ve Mavi Nil bölgelerinin konumu konusu çözümsüz kalmıştır.⁴¹⁷

2013 yılının Nisan ayında üretim yeniden başlasa da bazı konulardaki anlaşmazlıklar çözümsüz kalmıştır. Güney Sudan'ı Sudan'a olan bağımlılığından kurtarmak ve Güney Sudan petrolünü açık denizlere ulaştırmak üzere Almanya'nın bu devletten Kenya limanına gidecek bir hat inşa etmekte olduğu ortaya çıkmıştır.⁴¹⁸ Güney Sudan petrolünün yanı sıra Uganda petrolünü de açık denizlere ulaştırması ve Kenya, Güney Sudan, Etiyopya ve Uganda ekonomilerini bağlayarak bölgesel bütünleşmeye katkı sağlaması planlanan LAPSSET (Lamu Port-South Sudan-Ethiopia Transport / Lamu Limanı-Güney Sudan-Etiyopya Ulaşımı) Projesi'nin tam anlamıyla tamamlanmasının finansal sıkıntılar, güvenlik sorunları ve bölgesel rekabet gibi engeller dolayısıyla 20 yıl süreceği hesaplansa da,⁴¹⁹ Sudan'ın petrol taşımacılığına alternatif getirmesi planlanan bu türde girişimler Sudan'ı güneydeki petrol gelirinden mahrum etmenin yanı sıra petrolü taşımaktan elde etmekte olduğu geliri de kaybetmesine yol açarak daha büyük anlaşmazlıkların yaşanmasına sebep olabileceğine sahiptir.

4.2.1. Abyei Bölgesi sorunu

Kuzey Bahr el-Gazel, Warrap ve Unity eyaletleri arasında kalan ve 1979 yılında petrol keşfedilmesinin yanı sıra Ngok Dinka, Bakara ve Mısıriyye kabileleri arasında hayvanları için yaşanan otlak ve su paylaşımı mücadelelerinden ötürü Kuzey ve Güney arasında bir savaş alanına dönüşmüş olan hassas bir bölge olan⁴²⁰ Abyei bölgesi Sudan ve Güney Sudan arasındaki sınırın belirlenmesinde ihtilafa yol açan en önemli bölge konumundadır. Abyei'den ele edilen gelir Sudan'ın toplam gelirinin %15'ini, Güney Sudan'ın toplam gelirinin ise %97'sini oluşturmaktadır. 2005 yılında Kapsamlı Barış Anlaşması'nın imzalanmasından

⁴¹⁷ İnternet: Sudan Fast Facts. (2014, April). CNN. Web: <http://edition.cnn.com/2013/10/30/world/africa/sudan-fast-facts/> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴¹⁸ Arpa, 2013, 126.

⁴¹⁹ Öztürk, H. ve Arı, E. (2015). Kenya'da Enerji Keşifleri ve Güvenlik Riskleri. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) Analiz*, (1181), 3-6.

⁴²⁰ Daly, 1993, 32-33.

sonra Sudan ile Güney Sudan arasındaki sınırın belirlenmesi için Teknik Sınır Komisyonu oluşturulmuş ve Abyei'nin sınırları 1905 yılında Kordofan'a transfer edilen dokuz Ngok Dinka şefliğine ait topraklar olarak belirlenmiştir.⁴²¹ İki bölge arasındaki sınırlar büyük oranda belirlenmekle birlikte sınırları ihtilafli kalmış olan beş bölgede referanduma gidilmesi kararlaştırılmıştır.⁴²² Referanduma bırakılan yerler Abyei bölgesi, güneydoğu Sudan'da bulunan Kurmuk ve Bahr el-Gazal'ın kuzeybatısında bulunan Hufat el-Nahas ile Kafia Kingi idi.⁴²³

Güney Sudan'da 2011 yılında yapılacak referanduma kadar bir geçiş sürecinin oluşturulması kararına varılan CPA ile geçiş süreci boyunca Abyei'de, bölge halkının hem Güney Kordofan'ın hem de Bahr el-Gazel'in vatandaşı sayıldıkları başkanlığa bağlı bir yönetimin oluşturulması da kararlaştırılmıştır.⁴²⁴

Güney Sudan'da 2011 yılında yapılmış olan referandum esnasında Abyei'de de bu bölgenin iki ülkeden hangisine bağlanacağını belirlemek için bir referandum yapılması planlanmışsa da bu referandumda kimlerin oy kullanacağı konusunda yaşanan uzlaşmazlık dolayısıyla referandum belirlenen tarihte gerçekleşmemiştir. Sudan, Abyei'de bulunan kabilelerden, hayvancılıkla uğraşan ve yıl içinde belirli aralıklarla güneye göç etmeyi alışkanlık haline getirmiş olan göçebe Arap Müslüman Mısıriyye kabilesinin de yapılacak referandumda oy kullanması gerektiğini savunurken Güney Sudan ise bu kabilenin üyelerini Abyei'nin sakinleri arasında kabul etmeyerek yalnızca 1870'li yıllardan itibaren kuzeye doğru göç etmiş ve Abyei'de yerleşmiş bulunan Güneyli bir Afrika kabilesi olan Ngok Dinka kabilesinin referandumda oy kullanması gerektiğini savunmaktadır.⁴²⁵ Bu durum referandum ihtimalini zora sokmuştur.

2004 yılında Naivasha'da imzalanan Abyei Sorununun Çözümü Anlaşması ile Abyei'nin özel bir idarî statü kazanması ve bölgeden elde edilen petrol gelirlerinin Sudan, Güney Sudan, Bahr el-Gazel ve Batı Kordofan bölgeleri ve bölgedeki Ngok Dinka ile Mısıriyye halkları arasında paylaşılması, bölgenin

⁴²¹ Peter, M. (2010). Blue Nile, Nuba Mountains and Abyei: Three Areas in Transition. Sudan- No Easy Way Ahead. *Heinrich Böll Stiftung Publication Series on Democracy*, (18). 68.

⁴²² U.S. Energy Information Administration. (2013). *Sudan and South Sudan*. Washington: U.S. Energy Information Administration, 2-3.

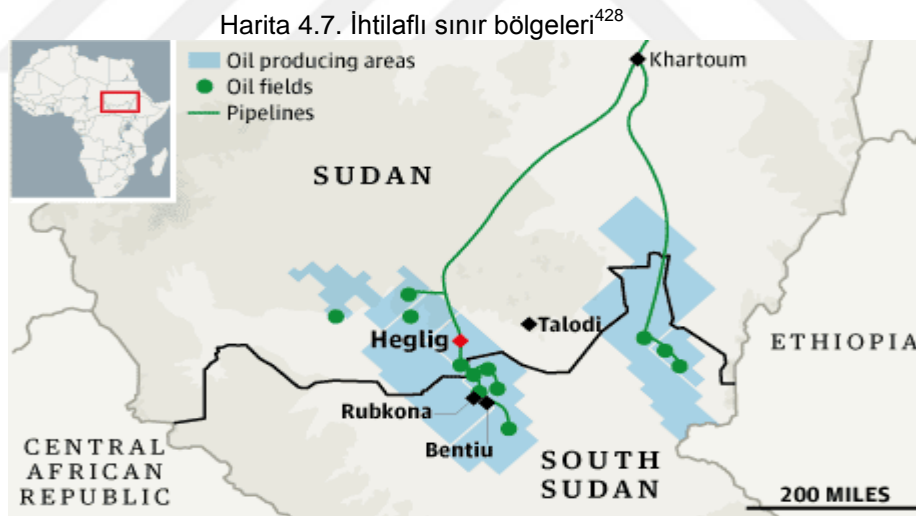
⁴²³ Daly, 1993, 32.

⁴²⁴ Multi-Donor Evaluation of Support to Conflict Prevention and Peacebuilding Activity in Southern Sudan Since 2005, 6.

⁴²⁵ Arpa, 2013, 266.

sınırlarının belirlenmesi için bir sınır komisyonunun oluşturulması kararı alınmıştır. 2005 yılında oluşturulan Abyei Sınır Komitesi Heglig ve Bamboo bölgelerinin de Abyei sınırlarına dâhil olduğu kararına varmıştır. Ancak bölge 2008 yılından itibaren taraflar arasında yeniden bir anlaşmazlık konusu haline gelmiştir.

Petrol üretimi bakımından son derece önemli olan Heglig ve Bamboo bölgelerinin Abyei'ye dâhil edilmesi Sudan'ın itirazına yol açmıştır. İki tarafın devlet başkanları Kordofan eyaletine bağlı Abyei bölgesi üzerindeki sorununun uluslararası hakemlik önüne götürülmesine karar kılmışlardır. 2009 yılında Lahey (Hague)'da bulunan Daimi Tahkim Mahkemesi bu 25 kilometrekarelik alanın 15 kilometrekaresinin Sudan'da, 10 kilometrekaresinin ise Güney Sudan'da kalmasına karar vermiş ve Heglig ve Bamboo petrol bölgelerini Abyei'nin sınırlarının dışında, Güney Sudan'ın Kordofan eyaletinin parçası olarak bırakmıştır.⁴²⁶ Yalnızca Blok 4 Abyei sınırları içerisinde bırakılmıştır.⁴²⁷ Her iki Sudan da bu kararı kabul etmişlerdir. Ancak bu paylaşım, bölgedeki petrolün %70'inin Güney Sudan sınırlarında kalmasına yol açmıştır.

Referandumu takip eden Şubat ayında hazırlanan Geçici Güney Sudan Antlaşması'nda, 2005'teki Kapsamlı Barış Anlaşması gereğince petrol gelirlerinden her iki Sudan'ın da pay alması gereken Abyei bölgesi Güney Sudan sınırlarında gösterilerek Sudan'ın buradaki petrolün ihracatından pay alması kabul

⁴²⁶ U.S. Energy Information Administration, 2013, 3.

⁴²⁷ Multi-Donor Evaluation of Support to Conflict Prevention and Peacebuilding Activity in Southern Sudan Since 2005, 8.

⁴²⁸ İnternet: Copnall, J. and Smith, D. (April, 2012). Sudan and South Sudan Close to War. *The Guardian*. Web: <http://www.theguardian.com/world/2012/apr/23/sudan-south-sudan-war-close> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

edilmemiştir.⁴²⁹ 2008 yılında bölgede binlerce kişinin ölümüne, on binlercesinin ise göç etmesine yol açan çatışmalar patlak vermiş ve taraflar 8 Haziran 2008 tarihinde güvenlik ve yönetim düzenlemeleri üzerinde anlaşmışlardır. 2011 yılının Nisan ayında Ömer el-Beşir ihtilafı Abyei bölgesinin kuzeye ait olduğunu ilan etmiş, aynı yılın Mayıs ayında, kuzeyin orduları Abyei bölgesine girmiştir. Buna karşılık Güney Sudan Halk Ordusu da, Abyei'yi Sudan'a bırakmayacakları yönünde açıklamalar yapmıştır. Abyei üzerinde yaşanan uyuşmazlık, Sudan ve Güney Sudan arasındaki durumun hassasiyetini göstermiş ve Abyei sorununun bölgesel çatışmalara sebep olmakla kalmayıp bir güney-kuzey çatışmasını doğurma ihtimali olduğunu ortaya koymuştur.

Yaklaşık olarak 100 bin kişinin şiddet olayları nedeniyle terk etmek zorunda kaldığı Abyei'deki olaylar Mayıs 2011'de Birleşmiş Milletler tarafından kınanmıştır. Taraflar 31 Mayıs 2011 tarihinde bölgenin silahsızlandırılması konusunda anlaşmaya varmışlar ve Abyei'de ortak denetlenen bir sınır oluşturmuşlardır. Ancak bir ay sonra çatışmalar bu kez yine petrol zengini olan Güney Kordofan eyaleti civarına sıçramıştır. Mavi Nil ve Unity eyaletlerinde de şiddet eylemleri yaşanmıştır. 20 Haziran 2011 tarihinde taraflar Sudan birliklerinin Abyei bölgesinden çekilmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır. 10 Şubat 2012'de Afrika Birliği'nin gözetiminde taraflar arasında sınır bölgesi üzerindeki anlaşmazlıkları sona erdirmek üzere bir saldırmazlık paktı imzalanmıştır. Bundan bir ay sonra Güney Sudan, ülkenin petrol üretiminin yarısına yakınına sağlayan Heglig bölgesi üzerinde hak iddia ederek buraya askerlerini sokmuştur. Ancak daha sonra bu askerleri geri çekmek zorunda kalmıştır. 2012 yılının Mayıs ayında Sudan, Abyei bölgesindeki askerlerini geri çekme sözü vermiş, Ağustos ayında ise Güney Sudan'ın Sudan petrol boruları üzerinden petrol ihracatını gerçekleştirmesi konusunda bir anlaşma imzalanmıştır.

2012 yılının Eylül ayında iki devletin başkanları, Etiyopya'da gerçekleştirilen günler süren görüşmelerin ardından ticaret, petrol ve güvenlik konularında anlaşmaya varmışlardır. Askerden arındırılmış bir tampon bölge oluşturulmasına karar verilmiş ve petrol ihracatının kaldığı yerden devam etmesi için gerekli zemin

⁴²⁹ İnternet: Tıǧlı, İ. (Mayıs, 2011). Sudan'ı Bekleyen Tehlike: Abyei Sorunu. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*. Web: <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1478/sudani-bekleyen-tehlike-abyei-sorunu.aspx> , adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

oluşturulmuştur.⁴³⁰ 8 Mart 2013 tarihinde iki tarafın savunma bakanları petrol üretiminin devam ettirilmesi ve sınır bölgelerinden itibaren 14 millik bir bölgenin askersizleştirilmesi kararlarını almışlardır.⁴³¹

Abyei'de 2011 yılında yapılması planlanan ancak çatışmalar dolayısıyla ertelenen referandum 2013 yılının Ekim ayında yapılmışsa da referanduma yalnızca Ngok Dinka katılmıştır. Referandumun sonunda %99.9'luk bir oranla Abyei'nin Güney Sudan'a dâhil olması yönünde bir karar çıkmış, ancak Mısıriyye kabilesi bu sonucu kabul etmediğini bildirmiştir.⁴³² Böylece bölgenin hangi ülkenin sınırlarında kalacağı konusunda kesin bir uzlaşmaya varılması mümkün olmazken Güney Sudan'da 2013 yılının Aralık ayı itibariyle patlak veren iç savaşın ardından petrol bölgelerinin denetiminin isyancı grupların eline geçmesi sınırların kesin olarak belirlenmesinin gerekliliğini bir kez daha gündeme getirmiştir.

4.2.2. Güney Kordofan ve Mavi Nil Bölgeleri sorunu

1972 yılında imzalanan Addis Ababa Antlaşması kültürel olarak güneyin parçası olan bölgelere referandum yoluyla kendi geleceklerine karar verme hakkının tanınmasını öngörmüş ve bu bölgeler olarak Güney Kordofan ve Mavi Nil bölgelerini tanımlamıştır. 2005 yılında Kapsamlı Barış Antlaşması imzalandığında da Sudan hükümeti ile SPLM/A temsilcileri Abyei'nin yanı sıra sınırları ihtilafli diğer bölgeler olan Güney Kordofan ile Mavi Nil eyaletlerinin statüleri hakkında ayrı antlaşmalar imza etmişlerdir. Ancak varılan anlaşmalara rağmen bu bölgelerin kesin sınırlarının çizilmesi mümkün olmamış, sınırların belirlenmesinin gecikmesi ise bölgedeki kabileler arasında toprak ve suyun paylaşımı ve göç rotaları gibi konulardaki anlaşmazlıklardan dolayı çatışmaların yaşanmasına yol açmıştır.

⁴³⁰ İnternet: Sudan Profile. (2013, March). *BBC News Africa*, Web: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-14095300> , adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

⁴³¹ İnternet: Sudan Fast Facts. (2014, April). *CNN*. Web: <http://edition.cnn.com/2013/10/30/world/africa/sudan-fast-facts/> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴³² İnternet: Deng, L. B. (November, 2013). South Sudan Parliament and Abyei Referendum. *Sudan Tribune*. Web: <http://www.sudantribune.com/spip.php?article48925> adresinden 14 ağustos 2014'te alınmıştır.

Güney Kordofan sınırları dâhilindeki Nuba Dağları bölgesi XIX. yüzyılda köle ticareti ile Ömer el-Beşir'in gerçekleştirdiği darbenin ardından ise cihat ile karşı karşıya kalan Nuba halklarının vatani olup⁴³³ çoğunluğu Müslüman olan bölge halkları Abyei'nin aksine hiçbir zaman kuzeyle olan bağlarını sorgulamamışlar, hatta Birinci İç Savaş esnasında Sudan ordusunun yanında SPLM/A'ya karşı savaşmışlardır. Ancak bu durum 1983 yılına gelindiğinde yerel dillerin yasaklanması ve şeriatın uygulanması üzerine değişmiş ve bölgenin Afrika kökenli halkları ayrımcı politikalara maruz kalmışlardır.⁴³⁴ Bu durum bölge halklarının SPLM/A'nın yanında savaşmasına yol açmıştır.

2005 yılında Kapsamlı Barış Anlaşması ile Güney Kordofan ve Mavi Nil bölgelerine referandum hakkı verilmemekle birlikte bu bölgeler kuzeyden özerk hâle getirilmişlerdir. Buradaki yürütme ve yasama organlarında temsil düzeyinin Ulusal Kongre Partisi ve SPLM/A arasında %55'e %45 oranında paylaşılması öngörülmüştür. Bölgede SPLM/A ve Hartum hükümeti tarafından ortak bir yönetim oluşturulmuşsa da her iki yönetimin kontrol ettiği alanlar ayrı kalmıştır. Kendilerine güney bölgesinde dâhil olma seçeneği sunulmayan Nuerler, SPLM/A tarafından Abyei'deki referanduma karşılık pazarlık konusu haline getirildikleri düşüncesiyle aldatıldıklarını hissetmişlerdir.

Blok 2 petrol bölgesinin büyük kısmını barındıran, bu nedenle de hem Sudan hem de Güney Sudan için önem taşıyan Güney Kordofan'ın sınırlarının belirlenememiş olması petrolün hangi tarafa ait olacağı konusunda anlaşmazlık yaşanmasına yol açmaktadır. Bölgenin üst sınırının Güneylilerin kabul ettiği biçimde daha kuzeyden çizilmesi Heglig petrol bölgesini içeren Blok 2 petrol gelirlerini Güneydeki Unity eyaletine bırakmaktadır. 22 Temmuz 2009 tarihinde Daimî Tahkim Mahkemesi'nin Abyei bölgesini Abyei Sınır Komisyonu'nun belirlediği sınırdan daha küçük bir bölge ile sınırlandırması üzerine Heglig ve Bamboo petrol bölgeleri Abyei sınırlarından çıkartılarak Güney Kordofan sınırlarına dâhil olmuştur.⁴³⁵ Bu durum bölgenin stratejik önemini artırırken

⁴³³ Multi-Donor Evaluation of Support to Conflict Prevention and Peacebuilding Activity in Southern Sudan Since 2005, 12.

⁴³⁴ Peter, 2010, 66.

⁴³⁵ Multi-Donor Evaluation of Support to Conflict Prevention and Peacebuilding Activity in Southern Sudan Since 2005, 8 and 12.

sorunun çözülmesini zorlaştırmıştır. Kabileler arasında toprak ve suya erişim üzerinden yaşanan çatışmalar da devam etmiştir.

Güney Kordofan'a kıyasla Mavi Nil bölgesi çatışmalara daha az meyilli olup nüfusu daha homojendir. Bölgedeki Furlar, göçebe Arapların kendilerinin tarlalarına izin almaksızın ve silahlanmış olarak girmelerinden endişe duysalar da bölgede çatışmaya yol açma ihtimali olan sorun daha çok suya erişim sıkıntılarından kaynaklanmaktadır. Mavi Nil bölgesi, Sudan'ın hidroelektrik gücünün büyük kısmını sağlayan Roseires Barajı'na ev sahipliği yapmaktadır. Buradan elde edilen elektrik kuzeye gönderildiğinden bölge halkı bu barajdan kendilerinin fayda sağlayamadığından şikâyetçidir.⁴³⁶ Barajın bölgeye kattığı önem Mavi Nil eyaletinin de Abyei ve Güney Kordofan eyaletlerinde olduğu gibi her iki Sudan tarafından da denetlenmek istenen bir bölge olmasına yol açmaktadır.

Afrika Birliği'nin girişimleriyle bir buçuk yıl devam eden müzakerelerin sonunda Teknik Komite'de Sudan ve Güney Sudan hükümetlerinin Yukarı Nil eyaletindeki Kaka kasabasının ihtilafı bölgelerden biri olduğu konusunda uzlaşmalarına rağmen Sudan hükümeti daha sonra bu bölgenin 80 kilometre kuzeybatısında hak iddia etmiş ve bu bölgenin ihtilafı bölgeler arasında sayılmasına rıza göstermemiştir. Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin 24 Nisan 2012 tarihli bildirisinde ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2046 sayılı kararında taraflara ihtilafı bölgelerin sınırlarının ve konumlarının belirlenmesi konusunda çağrıda bulunulmuştur. Mart 2012 tarihinde taraflar Sınırların Belirlenmesi Antlaşması'nı imzalamışlardır. Bununla birlikte sorunlu bölgelerin kesin sınırlarının çizilmesi sağlanamamıştır. Bu durum Güney Sudan'da 2013 yılı sonlarında patlak veren iç savaş sırasında sınırların yeniden mücadele alanları hâline gelmesine ortam hazırlamıştır.

⁴³⁶ Multi-Donor Evaluation of Support to Conflict Prevention and Peacebuilding Activity in Southern Sudan Since 2005, 15.

4.2.3. Nil sularının paylaşımı sorunu

Beyaz Nil'in geçtiği ve tarımsal ürünlerin büyük bir bölümünün bu havzadan elde edildiği Güney Sudan, bölünmeden önce Sudan topraklarının tarıma en elverişli bölgesi durumundaydı. Ülkenin bölünmesinden sonra bu avantajlar Güney bölgesinde kalmış ve burada Kenya, ABD ve İsrail'in desteğiyle tarım projeleri hayata geçirilmeye başlamıştır.⁴³⁷ Bu durum Sudan topraklarının olduğu gibi Nil suyunun da paylaşımı üzerinde anlaşmazlıklar doğurma riskine sahiptir.

Nil sularının geçtiği ülkelerle Sudan arasında zaman zaman gerek bölgedeki çatışmalar, gerekse bölge ülkelerinin darbelerle dolu siyasî hayatları dolayısıyla birtakım sıkıntılar yaşanmıştır. Güney Sudan'ın Nil Nehri havzasında yeni bir devlet olarak ortaya çıkması Sudan'ın Nil politikasında etkili olacak yeni bir aktörü doğurmuştur.

Güney Sudan'ın bağımsız olmasından önceki dönemlerde Sudan ile Mısır'ın Sudd bataklıklarındaki suyun buharlaşmasından kaynaklanan kayıpları önlemek amacıyla inşa etmeyi planladıkları Jonglei Barajı SPLM/A'nın tepkisiyle karşılaşmış ve bataklıkları kurutarak hayvancılığa engel olacağından korkulan bu barajın inşasının durdurulması için Garang önderliğindeki SPLM/A, baraj inşaat alanına saldırılarda bulunmuştur.⁴³⁸ Sudan'ın Roseires Barajı'nı yükseltmek ve Atbarah Nehri üzerinde de bir baraj inşa etmek yönündeki planları, Jonglei Kanalı'nın tamamlanmasına bağlı olsa da Güney Sudan'ın Sudan'dan ayrılmasından sonra bu kanal güney bölgesinde kaldığından⁴³⁹ Güney Sudan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasının ardından da Jonglei Barajı konusundaki anlaşmazlık varlığını devam ettirmiştir. Güney Sudan'ın Etiyopya'nın Rönesans Barajı projesine destek vermesi, Beyaz Nil'in yüksek hidroelektrik potansiyelinden yararlanmasını sağlayacağından bu devleti bölgesel bir elektrik ihracatçısı durumuna getirebilecek ve Sudan'a karşı Güney Sudan'ın elini güçlendirebilecektir. Bununla birlikte Sudan'ın Rönesans Barajı ile ilgili

⁴³⁷ İnternet: Özey, R. (Ağustos, 2010). Sudan İkiye Bölündü, Peki Neden? Web: http://www.ramazanozey.net/rozey/icerik/detay.asp?id=168&kat_id=5&dil=tr, adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.

⁴³⁸ Kılıç, 2013c, 35.

⁴³⁹ Kılıç, 2011, 17.

şüphelerinin son bulmasının bu devletin de baraja destek vermeye başlamasını sağlamasının ardından Sudan ile Güney Sudan ilişkilerinde yeni sorunlar ortaya çıkmıştır.

Sudan ile Etiyopya arasında bölgesel işbirliğinin gelişmesiyle Etiyopya'nın Sudan'daki politik güçler arasındaki diyalogu desteklemeye başlaması ve Etiyopya'nın Abyei ve Darfur'a gönderdiği birlikler aracılığıyla bu bölgelerde barışın sağlanmasında önemli işleve sahip olması, Rönesans Barajı konusundaki destek arayışında Etiyopya'nın Nil'in en önemli devletlerinden biri olan Sudan'ın desteğine sahip olmasını sağlamıştır.⁴⁴⁰ Ancak Etiyopya'nın Sudan ile gerçekleştirdiği bu yeni işbirliği, gerek Sudan'ın Güney Sudan ile petrol ve Nil sularının paylaşımı konusunda yaşadığı sorunların, gerekse Güney Sudan'da 2013 yılının sonlarında ortaya çıkan iç savaşta Etiyopya yönetiminin isyancı lider Riek Machar'a destek verdiği yönünde şüphelerin ortaya çıkmasının etkisiyle Etiyopya'nın Güney Sudan ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.

Güney Sudan yönetimi Mısır'ın Machar'ı kınadığını ve Güney Sudan'ı desteklemek üzere bu devlete askerî birlik göndereceğini duyurmasından bir hafta sonra 22 Mart 2014 tarihinde Mısır ile ikili bir askerî işbirliği antlaşmasına imza atmış ve bu antlaşma Güney Sudan'ın isyancılara karşı askerî ekipman elde etmesini sağlarken Mısır'ın ise Güney Sudan'ın istikrarını korumak bahanesiyle bu toprağa askerlerini sokarak Rönesans Barajı'nın ilerleyişini durdurabilme imkânı elde etmesini sağlamıştır.⁴⁴¹ Böylece Güney Sudan gerek Machar'a destek verdiği, gerekse kendisinin sorun yaşadığı Sudan ile ittifak oluşturduğu gerekçeleriyle Etiyopya'ya bir mesaj vermek istemiştir. Bu durum petrol üzerindeki rekabetin olduğu kadar su üzerindeki paylaşım mücadelesinin de Sudan ile Güney Sudan arasında sorunlara yol açma potansiyelini sürdürdüğünü ve yapılacak bölgesel ittifakların bu paylaşım mücadelesinin etkisinde gerçekleşmeye devam edeceğini göstermiştir.

⁴⁴⁰ İnternet: Babikir, M. and Omer, L. (June, 2014). Renaissance Dam Will Help Sudan to End Internal Disputes. *Sudan Vision*. Web: <http://news.sudanvisiondaily.com/details.html?rsnpid=236867> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁴¹ İnternet: Is South Sudan Distancing Itself From Ethiopia? (2014, March). *Madote*. Web: <http://www.madote.com/2014/03/is-south-sudan-trying-to-distance.html> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

4.3. Güney Sudan'da Siyasal İstikrarsızlık ve İç Savaş

Güney Sudan 2011 yılında bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasının üzerinden henüz iki sene geçmişken bu kez kendi içerisinde bir iç savaşla karşı karşıya kalmıştır. Bu iç savaşın temelleri SPLM/A liderleri John Garang ve onun ölümünün ardından yerine gelen Salva Kiir Mayardit ile rakip lider Riek Machar Teny ve bunların temsil ettikleri etnik gruplar arasında yaşanan rekabete dayanmaktadır.

SPLM/A'yı oluşturarak Güney Sudan'daki isyancı hareketin lideri konumuna geldiğinde Garang, laik bir birleşik Sudan hayal etmekteydi. Garang'ın birleşik bir Sudan hayalini inandırıcı bulmayan güneyli muhalif gruplar SPLM/A'ya alternatif olarak 1978 yılında Anya Nya II adıyla yeni bir isyancı örgütlenme oluşturmuşlar ve kabul edilebilir tek seçeneğin güney bölgesinin Sudan'dan ayrılması olduğunu ilan ederek mücadeleye başlamışlardır. Her iki hareket de hem Dinkaları hem de Nuerleri içermekle birlikte SPLM/A, Garang'ın kabilesi olan Dinka ağırlıklı, Anya Nya II ise Nuer ağırlıklı olmuştur.⁴⁴² Bu ayrılık iki etnik grup arasında bir rekabet ortaya çıkarmıştır. 1985 yılından itibaren Hartum hükümetinin SPLM/A'ya karşı muhalefetin en fazla olduğu yerlerde diğer kabilelerin yoğunlukta olduğu milis güçleri teşvik etmeleri de kabileler arasında çatışmaların yaşanmasında etkili olmuştur.⁴⁴³ Güneyli hareketler arasındaki rekabet ancak Etiyopya'nın, Garang'ın ayrılıkçı olmayan hareketine destek vermesinin ardından Anya Nya II'nin 1988'de kuvvetlerinin çoğuyla birlikte SPLM/A'ya katılmasıyla son bulmuş,⁴⁴⁴ ancak kısa süre sonra güneyli isyancılar arasında yeni bir ayrılık ortaya çıkmıştır.

SPLM/A içerisinde Dinkaların ağırlığının bulunması ve Garang'ın Nuer ve Shilluk kabileleri üzerinde baskı oluşturması 1991 yılında Garang'ın liderliğini tanımayan Nasir Grubu'nun Riek Machar'ın önderliğinde SPLM/A'dan ayrılmasına sebebiyet vermiştir. Birleşik, laik ve eşit bir "Yeni Sudan" hayal eden Garang'ın aksine Machar Güney Sudan'ın self-determinasyon hakkına sahip olmasını savunmaktaydı. Önce SPLA-Nasir, sonra SPLA-United adlı yeni bir örgütlenmede bir araya gelen bu muhalif grup önce Güney Sudan'ın Kurtuluşu Hareketi'ni, daha

⁴⁴² Daoud, 2012, 37.

⁴⁴³ Metz, 1992, 243.

⁴⁴⁴ Daoud, 2012, 37-38.

sonra ise öteki muhalif gruplarla birlikte Birleşik Demokratik Kurtuluş Cephesi'ni oluşturmuştur.⁴⁴⁵ SPLM/A Torit Grubu ile SPLM/A Nasir grubu arasında çatışmalar ve liderlik mücadelesi yaşanırken Hartum hükümeti Nasir grubuna destek vererek güneyli gruplar arasındaki ayrılığı pekiştirmiştir. Machar 1997 yılında Hartum hükümeti ile bir anlaşma imzalamış ve Ömer el-Beşir'in yardımcısı görevine getirilmiştir. Bu durum 2002 yılına kadar devam etmiştir.

7 Ocak 2002 tarihinde Machar ile Garang, Nairobi'de bir birlik anlaşması imzalayarak güçlerini birleştirmişlerdir.⁴⁴⁶ 2004 yılında Garang önderliğinde SPLM/A liderleri arasında bir uzlaşmaya varılmış ve Salva Kiir başkan yardımcılığına, James Wani Igga, Riek Machar ve Lam Akol Ajawin ise Ekvatorya, Yukarı Nil ve Bahr el-Gazel eyaletlerinin yönetimlerine getirilmişlerdir. Rakip liderler arasında sağlanan bu uzlaşma güneyli hareketin Hartum yönetimine karşı ortak bir tavır sergilemesinde etkili olmuş ve Kapsamlı Barış Antlaşması'nın imzalanmasına giden yolu açmıştır.

2005 yılında Kapsamlı Barış Antlaşması'nın imzalanması ve Garang'ın ölümü üzerine yerine Güney Sudan yönetiminin başına Salva Kiir'in getirilmesiyle Riek Machar da Güney Sudan başkan yardımcılığı görevine atanmıştır. Ancak SPLM/A'nın üst düzey yöneticilerinden bir kısmı Kiir'in hareketi bir arada tutacak liderlik kabiliyetinden yoksun olduğunu ve Güney Sudan'ın bağımsız olmasına kadar geçici bir süre için liderlik yapabilecek bir seçenek olduğunu düşünmekteydiler.⁴⁴⁷ Yönetimdeki uzun süreli iç çekişme 2013 yılının Temmuz ayında Salva Kiir'in, fazlasıyla güçlenen Machar'ı başkan yardımcılığı görevinden ve kabine içerisindeki muhalif SPLM liderlerinden bir kısmını görevlerinden uzaklaştırmasıyla patlama noktasına gelmiştir. Machar buna cevaben Güney Sudan'da 2015 yılında gerçekleştirilecek olan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olacağını açıklamış, bundan kısa süre sonra ise Salva Kiir tarafından darbe girişimiyle suçlanmıştır.⁴⁴⁸ Bu durum Machar'a sadık olan güçlerle hükümet

⁴⁴⁵ İnat, 2010, 10.

⁴⁴⁶ Fadlalla, 2004, 143.

⁴⁴⁷ İnternet: Gachie, J. (July, 2014). The Status of the South Sudan Mediation Process: Is a Peaceful, Long-Lasting Solution In-Sight? *The East African*. Web: <http://www.theeastafrican.co.ke/news/The-status-of-the-South-Sudan-mediation-process/-/2558/2375010/-/qribqo/-/index.html> adresinden 15 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁴⁸ İnternet: South Sudan President Salva Kiir in Profile. (2013, December). *BBC News Africa*. Web: <http://www.bbc.com/news/world-africa-12107760> adresinden 15 Ağustos 2014'te alınmıştır.

güçlerini karşı karşıya getirerek Güney Sudan'ı bir iç savaşa sürüklemiştir. Bu savaş kısa süre içerisinde bir etnik çatışmaya dönüşmüş ve SPLM/A iki gruba bölünmüştür.

Machar, Kiir'in kendi iktidarını korumak için kabileler arası bir savaş başlatmak niyetinde olduğunu ve yolsuzluklara bulaşmış olan bu yönetimin halk tarafından istenmediğini savunarak mücadele etmekte kararlı olduğunu belirtmiştir.⁴⁴⁹ Görevlerinden uzaklaştırılan liderlerce Kiir diktatörce davranmakla suçlanmış ve görevinden ayrılması gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁵⁰ Buna karşılık Kiir, 2015 yılında yapılacak olan başkanlık seçimlerine kadar iktidarda kalmayı sürdüreceğini ve bir geçiş hükümeti kurulmasının değil, bir geçiş sürecinin söz konusu olacağını belirtmiştir.⁴⁵¹

Uluslararası toplum ve özellikle IGAD taraflar arasında müzakere girişimlerinde bulunmuşsa da sağlanan ateşkesler uzun ömürlü olamamış, bu durum Güney Sudan'ın Batılı devletlerce yaptırım uygulamakla tehdit edilmesine yol açmıştır. 2014 yılının Ocak ayında bir ateşkes imzalanmışsa da birkaç gün içerisinde bu anlaşma bozulmuştur. Kiir ve Machar beş ay süren iç savaşın ardından 9 Mayıs 2014 tarihinde IGAD'ın girişimiyle Addis Ababa'da ilk kez yüz yüze bir görüşme gerçekleştirmişler ve seçimlerin gerçekleştirilerek yeni bir anayasanın hazırlanmasına kadar geçici bir yönetimin oluşturulmasını içeren bir yol haritası üzerinde uzlaşmışlardır.⁴⁵² Bir ay sonra yeniden bir araya gelen taraflar arasında Ağustos ayına kadar geçici bir ulusal birlik hükümetinin kurulması kararlaştırılmıştır.⁴⁵³ Ancak engeller, meydan okumalar ve ilan edilen prensiplere duyulan güvensizlikle şekillenen bu barış süreci de uzun sürmemiş ve tarafların

⁴⁴⁹ İnternet: Sirri, M. (January, 2014). Riek Machar: Kiir Wants to Provoke a Tribal War in South Sudan. *Asharq al-Awsat*. Web: <http://www.aawsat.net/2014/01/article55326416> adresinden 15 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁵⁰ İnternet: Fletcher, P. (December, 2013). Profile: Who is South Sudan's Riek Machar? *Al Arabiya News*. Web: <http://english.alarabiya.net/en/perspective/profiles/2013/12/23/Profile-Who-is-South-Sudan-s-Riek-Machar-.html> adresinden 15 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁵¹ İnternet: Maasho, A. (May, 2014). South Sudan Rebel Leader in Ethiopia for Peace Talks. *Reuters*. Web: <http://www.reuters.com/article/2014/05/08/us-southsudan-unrest-idUSBREA470MN20140508> adresinden 15 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁵² İnternet: South Sudan Rivals Kiir and Machar Agree Peace Deal. (2014, May). *BBC News Africa*. Web: <http://www.bbc.com/news/world-africa-27352902> adresinden 15 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁵³ İnternet: Butagira, T. and Musisi, F. (June, 2014). Kiir, Machar Agree to Form Unity Government. *Saturday Monitor*. Web: <http://www.monitor.co.ug/News/National/Kiir--Machar-agree-to-form-unity-government/-/688334/2345040/-/hum4hc/-/index.html> adresinden 16 Ağustos 2014'te alınmıştır.

birbirlerini kendilerinin topraklarına saldırmakla suçlaması ile çatışmaların yeniden başlaması üzerine Kiir, 2015'te yapılması planlanan başkanlık seçimlerinin 2018 yılına ertelendiğini duyurmuştur.⁴⁵⁴

25 Ağustos 2014 tarihinde taraflar arasında IGAD'ın girişimleriyle Addis Ababa'da üçüncü kez ateşkes sağlanmaya çalışılmış ve taraflara 45 gün içerisinde bir birlik hükümeti kurmaları yönünde baskıda bulunulmuşsa da Machar liderliğindeki gruplar, görüşmelere katılmakla birlikte, IGAD'ın çözüm bulmaktan ziyade birtakım şartları kendilerine dayattığı ve Kiir'in devlet başkanlığı görevini sürdürdüğü sürece kalıcı bir barışın mümkün olamayacağı gerekçeleriyle ateşkes anlaşmasını imzalamayı kabul etmediklerini duyurmuşlardır.⁴⁵⁵

21 Ocak 2015 tarihinde Salva Kiir, Riek Machar ve Deng Alor Kuol arasında Tanzania'da Arusha Anlaşması olarak da adlandırılan SPLM'nin Yeniden Birleşmesi Anlaşması imzalanmıştır.⁴⁵⁶ 2015 yılının Mart ayında taraflar yeniden görüşmelere başlamışlarsa da bu görüşmeler, güç paylaşımı konusunda uzlaşılabilmesi, Machar'ın anayasanın değiştirilerek federal bir yapıya gidilmesi ve iki ordunun bulunması isteklerinin Kiir tarafından kabul edilmemesi,⁴⁵⁷ öte yandan Machar'ın Kiir'in istifa etmesini şart koşarken Kiir'in ise Machar'ın devlet başkan yardımcılığına dönmesine karşı çıkması dolayısıyla bir kez daha başarısızlığa uğramıştır.⁴⁵⁸

Güney Sudan'da Aralık 2013 tarihinden itibaren yaşanan çatışmaların ilk yılında yaklaşık olarak 1.7 milyon kişinin yaşadıkları topraklardan ayrılmak

⁴⁵⁴ İnternet: S Sudan Postpones 2015 Presidential Elections. (2014, May). *Al Jazeera*. Web: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2014/05/s-sudan-postpones-2015-presidential-election-2014512135939966778.html> adresinden 16 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁵⁵ İnternet: Butty, J. (May, 2014). South Sudan Rebels Explain Refusal to Sign Cease-fire Agreement. *Voice of America*. Web: <http://www.voanews.com/content/south-sudan-rebel-official-explains-why-they-did-not-sign-recent-agreement/2430654.html> adresinden 17 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁵⁶ İnternet: Mwambai, J. (January, 2015). South Sudan Warring Factions Sign New Peace Deal in Tanzania. *The East African*. Web: <http://www.theeastafrican.co.ke/news/South-Sudan-warring-factions-sign-new-peace-deal-in-Tanzania/-/2558/2598276/-/x1rrf3/-/index.html>

⁴⁵⁷ İnternet: South Sudan President Rules Out Power-Sharing. (2015, March). *Yahoo News*. Web: http://news.yahoo.com/south-sudan-president-rules-power-sharing-132347300.html?soc_src=mediacontentsharebuttons&soc_trk=tw adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

⁴⁵⁸ İnternet: Oluoch, F. (March, 2015). Salva Kiir Actually Stage-Managed Coup Against Himself. *The East African*. Web: <http://www.theeastafrican.co.ke/news/Salva-Kiir-actually-stage-managed-coup-against-himself/-/2558/2653026/-/13v26yvz/-/index.html> adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

zorunda kaldığı⁴⁵⁹ ve on binlercesinin de hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir.⁴⁶⁰ Kiir ile Machar arasındaki kişisel rekabetin ve Dinka ile Nuer grupları arasındaki güç mücadelesinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı öne sürülmekle birlikte Güney Sudan'ın bağımsız olmasının üzerinden henüz iki yıl geçmişken kendi içerisinde bir iç savaşa sürüklenmesinin arkasında yatan başka sebeplerin de bulunduğu görülmektedir. Bunların başında Güney Sudan'ın zengin petrol yatakları üzerindeki rekabetten kaynaklanan ekonomik sebepler gelmektedir.

Salva Kiir, geçmişte Güney Sudan'a bağımsızlığı için destek veren dış güçlerin buna karşılık yeterli ölçüde ödüllendirilmediklerini düşündüklerini ve bu sebeple kendilerine daha fazla taviz vereceği konusunda söz aldıkları Güney Sudan'daki isyancı grubu desteklediklerini öne sürmüştür. 2014 yılının Nisan ayında Etiyopya Bahir Dar'da gerçekleştirilen Tana Yüksek Düzeyli Güvenlik Forumu'nda yaptığı konuşmada Güney Sudan'daki çatışmaların sebebinin ülkenin sahip olduğu kaynakların zenginliği olduğunu söyleyen Kiir, ülkenin bağımsız olmasından itibaren birtakım dış güçlerin ayrılık sürecindeki katkılarından ötürü bu kaynaklar üzerinde hak iddialarında bulduklarını belirtmiştir. Kiir ayrıca Machar'ın önderliğindeki isyancıların kendilerini destekleyen söz konusu güçlere, kendilerinin iktidara gelmeleri halinde petrol imtiyazları tanımayı vaat ettiklerini eklemiştir.⁴⁶¹

Güney Sudan'daki çatışmaların devam etmesinin kendisinin lehine sonuçlar doğurması muhtemel olan devletlerin başında Güney Sudan ile yaşadığı sınır sorunlarını henüz çözememiş olan Sudan gelmektedir. Kuzeydeki petrol bölgelerinin Machar'ın güçlerinin eline geçmesi ile zor durumda kalması beklenen Juba yönetiminin Abyei ve Heglig başta olmak üzere ihtilafli petrol bölgelerinin sınırlarının belirlenmesi konusunda Sudan yönetimi ile işbirliğine gitmesi olası olabilecektir. Nitekim çatışmalar petrol üreten bölgelerde üretimi olumsuz

⁴⁵⁹ İnternet: Firew, E. and Zeitvogel, K. (August, 2014). IGAD Says South Sudan Peace 'Matrix' Signed, Opposition Says It's Not. *Voice of America*. Web: <http://www.voanews.com/content/south-sudan-igad-matrix-signed-cessation-of-hostilities-opposition/2430032.html> adresinden 17 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁶⁰ İnternet: Williams, M. (May, 2014). South Sudan Leaders Sign Peace Deal. *The Guardian*. Web: <http://www.theguardian.com/world/2014/may/10/south-sudan-leaders-sign-peace-deal> adresinden 17 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁶¹ Ngirachu, J. (April, 2014). Kiir Blames Foreigners for South Sudan Rebellion. *Daily Nation*. <http://mobile.nation.co.ke/news/Kiir-blames-foreigners-for-S-Sudan-rebellion/-/1950946/2295476/-/format/xhtml/-/a25e7wz/-/index.html> adresinden 18 Ağustos 2014'te alınmıştır.

etkilemekle birlikte Machar'a bağlı birliklerin petrol bölgesi olan Unity eyaletini ve Jonglei eyaletindeki Bor şehrini ele geçirmesi ve çatışmaların petrol zengini Muglad havzasına sıçramasından ve Machar'ın, bölgede petrol üretiminin devam edeceğini duyurmasından sonra Sudan Devlet Başkanı Beşir'in isyancıları desteklemesinin mümkün olabileceği yönünde şüpheler ortaya konulmuştur.⁴⁶²

2014 yılının Nisan ayında Sudan hükümeti ile Çinli yetkililer arasında yeni bir petrol antlaşması imzalanarak Sudan'ın yıllık petrol üretiminin yaklaşık olarak iki katına çıkmasının planlandığı ifade edilmiştir. Antlaşma ile Çinli petrol şirketlerine uygulanan taşıma ücretleri varil başına 20 dolara yükseltilirken Sudan hükümetinin, Güney Sudan'daki iç savaş patlak verdikten sonra güvenlik açığının yaşandığı Güney ve Batı Kordofan bölgeleri ile Doğu Darfur bölgesinde Çinli petrol şirketlerinin petrol bölgelerindeki haklarına saygı duyacağı konusunda teminat verilmiştir.⁴⁶³

ABD ile yakın ilişkileri bulunan Güney Sudan yönetiminin Hartum yönetimiyle petrol bölgelerinin sınırlarının belirlenmesi konusunda uzlaşması, petrol ticaretinin güvenliği ve devamının sağlanması bakımından önemli olduğundan Çin'in de Güney Sudan'daki iç savaşı desteklemesinin mümkün olabileceği ifade edilmektedir.⁴⁶⁴ Güney Sudan'ın komşuları Etiyopya, Kenya ve Uganda ülkedeki iç savaştan özellikle ekonomik ve ticarî ilişkiler bağlamında olumsuz etkilenmişlerdir. Nitekim çatışmalar süresince ülkenin petrol üretiminde yaklaşık olarak günlük 160 000 varillik bir düşüş yaşanmıştır.⁴⁶⁵

Uganda, Kiir'in yönetimini korumak amacıyla askerî birliklerini Güney Sudan'a göndermek suretiyle bu ülkeye alenen destek verirken petrol bakımından Sudan'a bağımlı olan Etiyopya Güney Sudan'da istikrarın sağlanmasına önem

⁴⁶² Tüysüzoğlu, G. (Ocak, 2014). Bir Afrika Trajedisi: Güney Sudan İç Savaşı. *Milliyet Blog*. Web: <http://blog.milliyet.com.tr/bir-afrika-trajedisi--güney-sudan-ic-savasi/Blog/?BlogNo=443557> adresinden 18 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁶³ İnternet: Amin, M. (April, 2014). China, Sudan Strike Deal to Double Oil Production. *Africa Review*. Web: <http://www.africareview.com/Business---Finance/China-to-double-oil-production-in-Sudan-/-/979184/2266978/-/j9153z/-/index.html?relative=true> adresinden 18 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁶⁴ Tüysüzoğlu, G. (Ocak, 2014). Bir Afrika Trajedisi: Güney Sudan İç Savaşı. *Milliyet Blog*. Web: <http://blog.milliyet.com.tr/bir-afrika-trajedisi--güney-sudan-ic-savasi/Blog/?BlogNo=443557> adresinden 18 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁶⁵ İnternet: Writer, S. (June, 2014). South Sudan: Kiir and Machar Agree to End Conflict. *News From Africa*. Web: http://www.newsfromafrica.org/newsfromafrica/articles/art_14247.html adresinden 18 Ağustos 2014'te alınmıştır.

vermektedir.⁴⁶⁶ İsyanın başlangıcından itibaren Machar; Kenya, Güney Afrika ve Cibuti'ye gerçekleştirdiği gezilerde bu ülkelerin devlet başkanlarıyla Güney Sudan'ın bu ülkelerle ikili ekonomik işbirlikleri gerçekleştirmesini de içeren görüşmelerde bulunmuştur. Bu, Machar'ın Güney Sudan'ın komşuları ve Afrikalı liderlerin gözünde bir isyancı lider olarak değil Güney Sudan halkını temsil eden bir lider olarak görüldüğünün işareti olmuştur. Machar'ın, 13 Temmuz 2014'te Cibuti Devlet Başkanı ile yaptığı görüşmede denize çıkışı olmayan Güney Sudan'ın, petrolerini ihraç edebilmek için Etiyopya üzerinden Cibuti'ye uzanacak bir boru hattının inşa edilmesi gündeme gelmiştir.⁴⁶⁷ Bu, Sudan'a olan bağımlılığı ortadan kaldıracak gibi yeni petrol antlaşmalarıyla Machar'ın destek bulmasını sağlayabilecek, dolayısıyla Kiir'in petrol üzerindeki denetim gayesiyle dış güçlerin Güney Sudan'daki iç savaşı tetikledikleri görüşünü destekleyecek bir gelişmedir. Bu durum Güney Sudan'ın geleceğinin belirlenmesinde geçmişte olduğu gibi günümüzde de petrol üzerindeki hesapların etkili olduğunu göstermektedir.

4.4. Sudan ve Güney Sudan'daki İç Savaşların Kaynak-Çatışma Teorileri Üzerinden Yorumlanması

Sudan ve Güney Sudan'daki iç savaşlar, kaynakların iç savaşlarla bağlantısını ortaya koyan güncel örnekleri oluşturmaktadır. Kaynak bakımından oldukça zengin olsa da Sudan'ın İngiliz-Mısır koloni yönetiminden bağımsızlığını elde ettiği 1956 yılından bu yana kaynaklarını iç savaşlara harcaması dolayısıyla yüksek refah düzeyine ulaşamamış olması, Sudan halkında memnuniyetsizliği artırarak iç savaşların yaşanmasına gerekçe oluşturmuştur. Gerek iç savaşların maliyeti gerekse ülkenin coğrafi anlamda genişliği yatırımların merkez bölgeler ile sınırlı kalması ve Güney Sudan ve batıdaki Darfur gibi bölgelere yeterince yatırım yapılmaması sonunda halkın ayrımcılığa maruz kalmasına neden olmuştur. Buna

⁴⁶⁶ Tüysüzoğlu, G. (Ocak, 2014). Bir Afrika Trajedisi: Güney Sudan İç Savaşı. *Milliyet Blog*. Web: <http://blog.milliyet.com.tr/bir-afrika-trajedisi--guney-sudan-ic-savasi/Blog/?BlogNo=443557> adresinden 18 Ağustos 2014'te alınmıştır.

⁴⁶⁷ Internet: South Sudan's Rebel Leader Meets Djibouti President. (2014, July). *Sudan Tribune*. Web: http://www.sudantribune.com/spip.php?article51673&utm_source=twitterfeed&utm_medium=twitter adresinden 13 Temmuz 2014'te alınmıştır.

iktidarlarını sağlamlaştırmak isteyen idarecilerin şeriatı uygulamaya koymaları ve resmî dil olarak Arapçayı dayatmaları da eklenince güney bölgelerdeki Afrika kökenli Müslüman olmayan halkın hissettiği baskı ve memnuniyetsizlik artış göstermiştir. Sudan'ın zengin petrol kaynaklarının güney bölgelerinde yoğunlaşması, Nil Nehri'nin en önemli kollarının güney bölgelerinden geçmekte olması ve Darfur'da önemli miktarda petrol rezervlerinin varlığının tespit edilmesi buralarda yaşanan iç savaşlarda diğer devletlerin izleyecekleri tutumu belirlerken kaynakların savaşların devam etmesi ve sonuca ulaşmasındaki etkisi bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Kaynaklarla çatışmaların bağlantısını ortaya koyan yazarlardan en bilinenleri olan Collier ve Hoeffler'in savunduğu, isyancıların halklarını haksız rejimin baskısından kurtarma ve kaynak gelirlerini elde etme gayelerinin, kişi başına düşen gelirin az, etnik ve dinsel farklılıkların fazla olduğu toplumlarda iç savaşların başlamasında etkili olduğu tezi Sudan'ın güneyindeki iç savaşta örneğini bulmuştur. Ayrımcılığın sona erdirilmesi ve petrolden elde edilen gelirin hakça paylaşılması güneyli isyancıların isyanları süresince savundukları başlıca konular olmuşlardır. 1972 yılına kadar devam eden birinci iç savaşta ulaşılmak istenen hedef güney bölgesinin Sudan'dan ayrılması iken 1989 yılında başlayan ikinci iç savaşta ikili bir yönetimin bulunduğu birleşik bir Sudan hedefi ağır basmış, bunun şartı olarak ise güneyli halka uygulanan politik, ekonomik ve toplumsal ayrımcılığın son bulması öne sürülmüştür.

Güney Sudan halkının Arapların üstünlüğü karşısında duydukları memnuniyetsizlik Collier ve Hoeffler'in iç savaşların yaşanmasında etkili olduğunu savundukları iki ana faktörden mağduriyet faktörünü; petrol bölgelerinin güneyde yoğunlaşmış olması ve bu kaynaktan elde edilecek gelirlerin güneylilerce alınması arzusu ise hırs faktörünü oluşturmaktadır. Benzer şekilde dinî bakımdan merkezdeki Araplarla bir farklılığı bulunmayan ancak etnik bakımdan merkezdekilerden farklı olan Darfur'daki halkın mağduriyet faktörü yine dışlanmışlık ve ihmal olup bölge halkı arasında çatışmaların ekilebilir alanlar, otlaklar ve suyun paylaşımı konusunda yaşanmasının ötesinde buradaki sorunun bölgede petrol yataklarının varlığının tespit edilmesinden sonra uluslararası kamuoyunun gündemine gelmesi hırs faktörünün gözden kaçırılmayacağını ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu yazarların savunduğu mağduriyetlerin hırslarla

birlikte isyanları ortaya çıkardığı ve politik ve toplumsal değişkenlere kıyasla ekonomik değişkenlerin isyanın desteklenmesi, sürdürülebilirliği ve sonuca ulaşmasını açıklamakta daha etkili olduğu tezi Sudan örneğinde doğrulanmaktadır.

İhracat ürünlerinin içerisindeki payı %33'ten fazla olan ürünleri birincil ihraç ürünleri olarak tanımlayarak bunların çatışmalara yol açma ihtimallerinin birincil ihraç ürününe bağımlı olmayan ülkelere kıyasla daha fazla olduğu yönündeki Collier ve Hoeffler'in tespitleri, Sudan'ın ihracat gelirleri içerisinde petrolün oranı göz önünde bulundurulduğunda doğru görünmektedir. Nitekim Güney Sudan'ın ayrılmasından sonra Sudan petrol gelirlerinin büyük kısmını kaybetmiştir. Aynı şekilde Abyei bölgesi üzerinde yaşanan ihtilaflarda petrolün en önemli gerekçeyi oluşturduğu görülmektedir. Güney Sudan'ın kendi içerisinde yaşanan iç savaşta da tarafların savaşı kendi lehlerine olacak biçimde sürdürebilmek amacıyla ülkenin en büyük gelir kaynağını sağlayan petrol bölgelerinin denetimini ele geçirmek için mücadele ettikleri göz önünde bulundurulduğunda kaynakların çatışmaların seyrini belirlemede oynadıkları rol bir kez daha görülmektedir.

Kaynaklarla çatışmalar arasındaki bağlantıyı ortaya koyan diğer yazarlardan Fearon ve Laitin'in etnik ve dinsel farklılıklardan kaynaklanan şikâyetlerin toplumları iç savaşlara sürüklemekte etkili olmayabilecekken homojen toplumların iç savaşlara daha meyilli olabileceği, buna karşılık iç savaşların çıkmasında kaynakların rolünün, kaynak zenginliğinin devletleri yönetim kurumlarını güçlendirmeye önem vermemeye ve yolsuzluğa bulaşmaya teşvik etmesinden kaynaklandığı yönündeki yaklaşımları, Sudan'ın merkez orta bölgesinin dışındaki bölgelerinin ihmal edilmişliğini açıklamaya yarayabilecektir.

Petrolün kolay bir gelir kaynağı olması bu kaynağın yoğunlaştığı bölgelerde ayrılık isteklerini güçlendirebilme ve isyanları finanse etme potansiyeline sahip bulunması yönündeki Fearon ve Laitin'in iddiaları göz önünde bulundurulduğunda Sudan'ın en zengin petrol rezervlerinin bulunduğu bölgeler olan Güney Sudan ve Darfur bölgelerinin ayrılıkla gündeme gelmeleri doğal görünmektedir. Bu bölge halklarının ayrılık sonrası elde edilecek petrol gelirleriyle mağduriyetlerine son vermeleri de mümkün olacaktır.

İncelenen üçüncü yazar olan Ross'un analizleri petrol ihracatının çatışmaların başlamasıyla doğrudan bağlantılı olduğunu ve petrolün, ayrılıkçı iç

savaşlardaki rolünün diğer kaynaklara kıyasla daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Ross, petrol gibi yağmalanamayan ve daha ziyade hükümete fayda sağlayan kaynaklardan elde edilen gelirlerin yerel gruplarca ele geçirilmesi ihtimalinin daha az olmasından dolayı bu kaynakların bulunduğu bölgelerde ayrılıkçı eğilimleri ortaya çıkarma ihtimallerinin daha fazla olduğunu savunmuştur.

Sudan'da yaşanan iç savaşlar boyunca petrol üretim ve ihracatının kesintilere uğraması ve Güneyli isyancıların kimi petrol bölgelerinin denetimini ele geçirseler de buradaki üretimi ve ticaretin devamını sağlamalarının kolay olmaması bu bölgelerin ayrılık taleplerinde gündeme getirilmesinde etkili olmuştur. Kaynaklara bağımlılığın kötü yönetimlere sebep olarak kaynak laneti olarak adlandırılan bir duruma yol açacağını ve yatırımları azaltarak eğitim düzeyini düşüreceğini öne süren Ross'un bu görüşü, okuma yazma oranının oldukça düşük ve iş fırsatlarının az olduğu Güney Sudan'da genç erkeklerin isyana katılmaya teşvik olmalarında etkili olduğu göz önünde bulundurulduğunda doğrulanabilir görünmektedir.

Ross'un savunduğu en önemli argüman olan kaynak zenginliğinin yabancı güçleri isyanı teşvik etmeye yönelteceği argümanı ise Sudan'daki iç savaşlar boyunca en çok göze çarpan durumu özetlemektedir. Kaynakların gelecekteki işletme haklarının isyana destek veren dış güçlere satılması isyancı hareketlerin ihtiyaç duydukları silah ve para kaynaklarını elde etmelerini sağlarken isyanın başarıya ulaşmasının ardından dış güçlerin yeni sürece müdahil olmalarına yol açmaktadır. Nitekim Sudan'da petrol işletmelerinin Asya merkezli ve Çin'in ağırlıkta olduğu firmaların elinde bulunmasından rahatsızlık duyan başta ABD olmak üzere rakip güçlerin Güney Sudan'daki isyancılara ayrılık hareketlerinde destek verdikleri görülmüştür.

Benzer şekilde Güney Sudan'da yaşanan ve ülkeyi bir iç savaşa sürükleyen iktidar mücadelesinde, Devlet Başkanı Salva Kiir'in, kendisine karşı darbe girişiminde bulunmakla itham ettiği Riek Machar'ın dış güçlerce desteklenmesinde, Güney Sudan'ın Sudan'a karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi sırasında SPLM/A'ya destek veren söz konusu dış güçlerin bağımsızlığın ardından bu yardımlarının karşılığında petrol imtiyazları talep etmelerinin etkili olduğunu ifade etmiş olması, yine Machar'ın isyancı lider konumunda iken komşu ülkelere

gerçekleştirdiği ziyaretlerde ekonomik işbirliği konularını gündeme getirmesi kaynaklar üzerinde ileriye yönelik yapılan pazarlıkların ayrılıkçı hareketlere verilen destekler üzerindeki rolünü ortaya koymaktadır. Diğer yandan Nil Nehri sularının kıyıdaş ülkeler arasında adil biçimde yeniden paylaşılması konusundaki girişimlerde Sudan'ın izlediği politikaların, suyun yeniden paylaşımını destekleyen ve buna karşı çıkan ülkelerin her birinin kendi çıkarları doğrultusunda Sudan'ın kararını etkilemek üzere bu ülkenin iç savaşlarına müdahil olmalarında etkili olması da kaynaklara sahip olmanın dış güçlerin iç savaşları teşvik etmesindeki rolünü göstermektedir.

İncelenen son yazar olan ve kaynakların çatışmalara etkisinin, kaynak zengini ülkelerde daha üretken sektörlerle yatırımların yapılmaması, bu nedenle bu ülkelerin kaynak zengini olmayan ülkelere göre daha az gelişmiş olmasından kaynaklı ekonomik şikâyetlerden kaynaklandığını, ekonomik eşitsizliklerin toplumdaki geri kalmış grupların kaynakları ele geçirme güdülerini artırarak isyanları teşvik ettiğini öne süen Le Billon'un görüşleri Sudan örneğinde incelendiğinde, petrole bağımlılığın yatırımları azalttığı ve geri kalmış gruplarda kaynak gelirlerini ele geçirme dürtüsünü uyandırdığı savı gerçekleşmiş görünmektedir. Kaynakların yoğunlaştığı güney bölgelerde ve Darfur'da coğrafi faktörlerin etkisiyle merkezî hükümetin kontrolü zor olmuşken ayrılık taleplerinin ortaya çıkması kolaylaşmıştır.

5. SONUÇ

Kaynakların özellikle ihracat gelirlerinin büyük kısmını bunlardan elde eden ve bu açıdan kaynaklara bağımlı bulunan devletler içerisinde ayrılık talepleriyle desteklenen iç savaşların ortaya çıkması, sürdürülmesi ve sonuca ulaşmasında önemli bir işleve sahip olduğunun örneklerine sıklıkla rastlanması, ayrılık hareketlerinde kaynakların rolünün incelenmesini gerekli kılmaktadır. Kendilerini ellerinde bulunduran gruplara rakipleri karşısında büyük avantajlar sağlayan ve çoğu zaman hayati önemde kabul edilmelerinden ötürü stratejik olarak nitelendirilen kaynaklardan petrol önemli bir enerji ve ihracat kaynağı olması, su ise hayatın devamını sağlama bakımından değer taşıması dolayısıyla denetim altında bulundurulmak istenen ve üzerinde en fazla ve en kritik mücadelelerin gerçekleştiği kaynakların başında gelmektedir. Geçmiş yüzyıllarda kaynaklar üzerinde sömürgecilik vasıtasıyla denetim kuran devletlerin sömürge sonrası dönemlerde kaynak sahibi eski sömürgelerine imtiyaz anlaşmaları dayatarak, bunu yapamadıkları takdirde ise söz konusu ülkelere çeşitli şekillerde müdahalelerde bulunarak kaynakların yönetimini ele geçirmek istedikleri görülmüştür. Bu durum kaynak zengini ülkelerdeki iç savaşlara ve ayrılıkçı hareketlere verilen dış desteklerde en önemli gerekçenin kaynakların denetimini sağlama hedefi olduğunu göstermiştir.

Ayrılık hareketlerinin ortaya çıkmasında bölge halklarının şikâyet ve mağduriyetleri önemli bir sebep oluşturmakla birlikte, bu hareketlerin örgütlenmesi ve destek bulması bölgenin sahip olduğu önemle doğrudan bağlantılıdır. Getirilerinin maliyetlerinden daha büyük olacağı varsayıldığı durumlarda ortaya çıkan iç savaşların organize edilmesi ve bunlara motivasyon sağlanmasında kişi başına düşen milli gelirin ve eğitim düzeyinin düşük, iş imkânlarının kısıtlı, kaynak paylaşımının adaletsiz olduğu bölgelerde yer alan belirli grupların karşı karşıya kaldıkları haksızlık ve baskılar önemli bir işleve sahip iken bu savaşlar ancak kaynak gelirlerinin var olması durumunda başarılı olabileceklerdir. Nitekim yönetimlerinin ayrımcı politikalarına maruz kalan halkların, yaşadıkları bölgelerin stratejik bir değere sahip olmadığı durumlarda uluslararası kamuoyunca yok sayıldıklarının örneklerine rastlamak mümkündür. Bununla birlikte benzer

mağduriyetlerle karşı karşıya bulunan halkların kaynak zengini bölgelerde yer alması durumunda, bahsi geçen bölge kaynak paylaşımı için uygun ortam sağlama ve yeni çıkar alanları oluşturma potansiyeli taşıdığından özellikle kaynak ihtiyacı bulunan güçlü devletlerce bölge halkının yönetim karşısındaki mücadelesi desteklenebilmektedir. Bu durum birçok araştırmacı tarafından farklı dönemler ve örnekler üzerinden gündeme getirilerek kaynakların ayrılık hareketlerindeki rolüne dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Araştırmacıların birbirlerinden ayrılan yanları bulunmakla birlikte hepsi farklı şekillerde kaynakların ayrılık hareketlerinin başlangıcı, devam edebilirliği ve devam süresi ile sonucu üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkileri bulunduğunu kabul etmiştir. Araştırmacılar kaynak zengini bölgelerdeki ayrılıkçı hareketlere kimi zaman kaynak gelirlerinin yol açtığı yönetsel ve toplumsal ortamın oluşturduğu şikâyet ve mağduriyetlerin, kimi zaman da kaynak gelirlerini elde etme hırslarının sebebiyet verdiğini, bununla birlikte ortaya çıkış nedenleri farklı olsa da ayrılıkçı taleplerin buralarda çıkarları bulunan devletlerce desteklendiklerini ortaya koymuşlardır. Bu durumun en önemli örneklerine Afrika kıtasındaki ülkelerde ve en güncel olarak Sudan'da rastlanmıştır.

Sömürgeciliğin bıraktığı mirasla bağlantılı olarak kalkınmalarını tamamlayamamış olan ve çeşitli vesilelerle eski sömürgecilerine bağımlılıklarını sürdüren Afrika ülkeleri, sahip oldukları kaynakların çıkartma ve işletme haklarından sınırlı ölçüde yararlanabilmişlerdir. Doğal kaynaklarından elde ettikleri gelirlere bağımlı olan ülkelerdeki yönetimler ise, kolay birer gelir kaynağı olarak gördükleri bu türde kaynaklara alternatif oluşturmaya gerek görmemiş ve yeni yatırım alanları oluşturmamışlardır. Bu durum ekonomik geri kalmışlığı tetiklerken söz konusu ülkelerde yönetim mekanizmalarında yaşanan aksaklıklar da toplumsal mağduriyetlere ve şikâyet unsurlarının oluşmasına yol açmıştır. Ekonomik geri kalmışlık iş imkânlarını kısıtlarken eğitim düzeylerinin düşüklüğü özellikle gelirlerinin çoğunu yağmalanabilir ve küçük gruplar tarafından çıkarılabilir olmayan petrol gibi kaynaklardan elde eden ülkelerde eğitimsiz ve işsiz genç nüfusu isyan hareketlerine katılmaya teşvik etmiştir. Bu açıdan Afrika ülkelerinde ve özellikle Sudan'da yaşanan gelişmeler Collier ve Hoeffler, Fearon ve Laitin, Ross ve Le Billon gibi yazarların üzerinde durdukları, kaynakların doğrudan ya da dolaylı olarak ve çeşitli sebeplerle kimi zaman ayrılık isteklerine de varan iç

savaşların başlaması, sürdürülmesi ve sonuca ulaşmasındaki etkilerinin göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğu görüşünün dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Kaynak-çatışma bağlantısını inceleyen çalışmalara öncülük eden Collier ve Hoeffler'in, birincil ihraç ürünlerine sahip ülkelerde iç savaşların yaşanması ihtimalinin diğer yerlere çok daha fazla olduğu konusundaki iddiaları ile Le Billon'un kaynakların küçük gruplarca çıkartılmalarının mümkün olmamaları ve merkezden uzakta yoğunlaşmış bulunmaları durumunda ayrılıkçı hareketleri tetikleyecekleri yönündeki savı bu açıdan özellikle dikkate alınmalıdır. Benzer şekilde Ross'un da özellikle petrolün ayrılıkçı hareketlerle yakından bağlantılı olduğu yönündeki bulgusu bu anlamda önemlidir. Fearon ve Laitin'in öne sürdükleri kaynak zenginliğinin devlet mekanizmalarının düzgün işlemesini engellediği ve devleti zayıflatarak ayrılık hareketlerini teşvik ettiği yönündeki yaklaşım ayrılık hareketlerini kolaylaştırıcı olması bakımından destekleyici olsa da hırs ve dış destek elde etme unsurlarının önemini ikinci plâna itme riski taşımaktadır.

Bölünmesinden önce Afrika'daki en geniş sınırlara sahip ülke konumunda bulunan Sudan gerek Ortadoğu ile Afrika'nın birbirine bağlandığı noktada ve Nil Nehri ile Kızıldeniz'i kontrol edebilecek bir konumda bulunması, gerekse yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olması dolayısıyla kontrol edilmek istenen bir bölge olmuştur. Bununla birlikte Sudan'ın önemini artıran esas sebep ülkede varlığı keşfedilen petrol yatakları olmuş ve Ortadoğu'daki petrol kaynaklarının hızla tükenmeye doğru gittiği bir dönemde Afrika'daki en büyük petrol kaynaklarından birine sahip bulunan bu ülkenin denetim altında tutulması önemli hâle gelmiştir.

Etnik ve dinsel bakımdan heterojen bir topluma sahip olan Sudan'da güney ve kuzey bölgeler arasında geçmişten beri var olan ekonomik ve toplumsal eşitsizlikler, İngiliz koloni yönetiminin uyguladığı güneyi kuzeyden ayıran "Güney Politikası"nın da etkisiyle güneyin kalkınmasını engellemiş ve bağımsızlıktan sonraki süreçte Sudan'ın yaşadığı sıkıntıların tarihsel temelini oluşturmuştur. Sudan'ın 1955 yılından 1972 yılına kadar devam eden birinci ve 1983 yılından 2005 yılına kadar devam eden ikinci iç savaşı boyunca toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin ortadan kaldırılması talepleri ülkenin petrol gelirlerinin adil paylaşımı ile birlikte gündeme getirilmiştir.

Güneyde yoğunlaşan ancak Sudan'ın genelinde olduğu gibi bu bölgede de kalkınma için adil olarak kullanılmayan petrol gelirleri, adil bir paylaşımın sağlanması halinde güneyli halkın mağduriyetlerinin giderilmesinde etkili olabileceken bunlar Sudan'ın birincil ihracat gelirlerini oluşturmakta olduğundan Güneyli isyancılarla Hartum hükümeti arasındaki temel anlaşmazlık konusunu oluşturmuştur. 2005 yılında Kapsamlı Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla özerk hâle gelen ve altı yıllık bir geçiş sürecinin ardından kendi geleceğini referandumla belirlemesine karar verilen Güney Sudan 2011 yılında bağımsız bir devlet olarak Sudan'dan ayrılmış, ancak bu ayrılma Güney Sudan'ın sorunlarını sona erdirmemiştir.

Güney Sudan'da, bağımsızlık öncesi dönemlerden itibaren varlığını sürdüren politik, ekonomik ve toplumsal ayrımcılıkların yol açtığı mağduriyetler, bölge halkının kuzeylilere karşı savaş başlatmasında etkili olmuşken zengin petrol yataklarının varlığının ortaya çıkması ile birlikte gerek savaşın tarafları gerekse tarafları destekleyen güçlerin soruna yaklaşımları değişikliğe uğramıştır. Sudan hükümeti açısından güneyin petrol kaynakları ülkenin en büyük ihracat gelirlerini oluşturması bakımından kaybedilemeyecek durumda iken Güneyli isyancılar açısından bu kaynaklar başarıya ulaşmalarını sağlayacak en önemli aracı oluşturmuş ve bu grupların dış destek sağlamalarında önemli bir rol oynamıştır.

Sudan petrol piyasasında Çinli şirketlerin ağırlığının bulunmasından rahatsız olan Batılı devletlerin bir kısmı güneydeki ayrılıkçı hareketi teşvik ederek burada imtiyaz elde etmeyi hedeflemişlerdir. Bu devletler Darfur bölgesinde de petrol yataklarının varlığının tespit edilmesi ve Çinli şirketlerin burada faaliyet göstereceklerini belirtmelerinden kısa süre sonra bu bölgedeki çatışmaları uluslararası kamuoyunun gündemine getirerek Darfur için insan hakları ihlallerinin önlenmesi gerekçesiyle ayrılık ya da uluslararası müdahale taleplerini ortaya koymuşlardır. Böylesi bir müdahale aracılığıyla başta ABD olmak üzere Sudan ile iyi ilişkilere sahip olmayan ve bölgede imtiyazlar elde etmekte zorlanan devletlerin Darfur'u dışa kapatarak Çin'in buradaki faaliyetlerini engellemek istedikleri iddia edilmiştir. Çin Sudan'a petrol karşılığında Darfur'da kullanılmak üzere silah satmakla ve taraflar Darfur'un geleceğini kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmışlardır.

Sudan'daki ayrılıkçı hareketlere verilen destekte yalnızca petrol etkili olmayıp Sudan'ın ve bölgenin en önemli su kaynaklarının başında gelen Nil Nehri üzerindeki paylaşım mücadelesi de ayrılıkçı hareketlerin seyrini etkilemiştir. Nil'in iki ana kolunu topraklarında birleştiren Sudan'ın Nil sularının paylaşımı konusunda yapılan görüşmelerde izlediği tutum bu su üzerinde çıkarları bulunan bölge dışı devletlerle havza ülkelerinin Sudan'daki ayrılıkçı hareketlere veya bu hareketler karşısında merkezî hükümete verdikleri desteğin sebebini oluşturmuştur. Sudan'ın Nil politikasını kendi zararlarına olacak şekilde gören devletler güneyli isyancılara yardımda bulunurken kimi zaman da Sudan hükümetini bu konuda tehdit etmek suretiyle suyun paylaşımında hükümetin tavrını etkilemek istemişlerdir. Nil'in paylaşımı konusunda statükonun devamından yana olan Mısır, Sudan'ın diğer havza ülkeleri ile işbirliğine yanaşmasına bu ülkenin ayrılıkçı hareketlerini destekleyerek cevap verirken Etiyopya ve Uganda gibi Sudan'ın geleneksel olarak kötü ilişkilere sahip olduğu devletler, Sudan'ın Nil sularının paylaşımı konusundaki anlaşmaların revize edilmesi teklifine yanaşmasıyla bu ülkedeki ayrılıkçı hareketlere verdikleri desteği kesmiş ve uzlaştırıcı roller üstlenmişlerdir. Öte yandan havza ülkesi olmayan İsrail ve ABD gibi devletler Sudan'ın bölünmesi ile Güney Sudan'da kalan Nil sularından İsrail'in de faydalanması konusunda yapılan anlaşmalar gereği Güney Sudan'ın ayrı bir devlet olmasını desteklemişlerdir.

Sudan'ın su ve petrol kaynakları bu devlette yaşanan ayrılıkçı hareketlere verilen ülke içi ve ülke dışı desteklerin başlıca sebebini oluşturmuş olması etnik ve dinî temelli argümanların ve mağduriyet faktörünün iç savaşların ortaya çıkmasında öne sürülen temel faktörler olmakla birlikte arka planda bu savaşları teşvik eden esas sebeplerin ekonomik çıkarlar olduğunu göstermiştir. Afrika ülkeleri gibi sınırları yapay olarak oluşturulmuş ve demokrasi geleneğine sahip olmayan ülkelerde toplumların homojen olmaması iç savaşların patlak vermesinde tek etken olmadığı gibi dış güçler tarafından ideolojize edilmedikçe büyük bir tehlike de arz etmemektedir. Ancak Sudan, Nijerya ve Kongo gibi kaynak zenginliğine sahip olan ülkelerde bu kaynaklar üzerinde denetim oluşturmak isteyen başta eski sömürgeci devletler olmak üzere dış güçlerin etnik ve dinî temelli kışkırtmaları toplumların kutuplaşmasına yol açarak kimi zaman ayrılık taleplerine yol açan iç savaşların toplumsal açıdan meşrulaştırıcı sebeplerini hazırlayabilmektedir. İnsan hakları ihlallerinin ve terörizme verilen desteklerin

engellenmesi gibi meşrulaştırıcı sebeplerle bu ülkelere gerçekleştirilen doğrudan ya da uluslararası örgütler üzerinden dolaylı müdahaleler kısa süre içerisinde kaynakların yeniden paylaşılması ile sonuçlanmakta ve Sudan örneğinde görüldüğü gibi ayrılıkçı hareketlerin teşvik edilmesi sonunda ülkelerin bölünmesine yol açabilmektedir.

Bağımsız olmasından kısa süre sonra iç politik sebeplerden dolayı iç savaşa sürüklenen Güney Sudan'da Devlet Başkanı Salva Kiir'in, geçmişte kendilerine destek veren devletlerin petrol imtiyazlarının paylaşılmasından memnun olmadıkları ve daha büyük paylar elde etmek için Güney Sudan'ı yeni bir çatışmaya teşvik ettikleri yönündeki iddiası petrolün Sudan ve Güney Sudan'daki iç savaşların ortaya çıkmasındaki rolünü kanıtlar niteliktedir. Rakip liderlerden destek karşılığında petrol imtiyaz taahhütleri aldıkları iddia edilen bu devletlerin çözüm sürecini zorlaştırdıkları ve savaşların devamını destekleri yönündeki göstergeler Sudan'ın bölünme sürecinde ortaya atılan etnik ve dinî ayrımcılık ve insan hakları ihlallerinin dış desteklerin verilmesindeki tek etken olduğu iddialarının gerçeği yansıtmadığını göstermiştir. Benzer şekilde Darfur'daki sorunun henüz çözüme kavuşturulamamış olması da bölge kaynakları üzerindeki paylaşım konusunda uzlaşılammamış olması ile ilişkilidir. İnsan hakları söyleminin ön plana çıkarılması bu bölgede ayrılık talepleri başarıya ulaşmazsa bile Darfur'a müdahale için uluslararası destek sağlamakta etkili olabilecektir. Böylece zaten var olan mağduriyetler dış müdahalelerin etkisiyle artış gösterirken bir kez daha kaynak zengini bir bölgede yer alan halkın gerçek sorunlarının kaynak paylaşımının meşrulaştırıcı bir aracı olmaktan öteye gidemeyeceğinin örneğini oluşturacaktır.

KAYNAKLAR

- Adem, İ. (2005). Sudan Cumhuriyeti Ülke Raporu. *Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Raporları*.
- Armaoğlu, F. (2005). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)*. (On Beşinci Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Arpa, E. (2013). *Afrika Satrancında Sudan: (Hatıralar / İzlenimler)*. Ankara: Meneviş Yayınları.
- Ataöv, T. (1975). *Afrika Ulusal Kurtuluş Hareketleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Ayhan, V. (2009). *İmparatorluk Yolu: Ortadoğu ve Petrol*. (İkinci Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Ballentine, K. and Nitzschke, H. (2005). The Political Economy of Civil War and Conflict Transformation. *Berghof Research Center for Constructive Conflict Management Handbook Dialogue Series*, (3), 1-24.
- Bamfo, N. (2012). The Menace of Secession in Africa and Why Governments Should Care: The Disparate Cases of Katanga, Biafra, South Sudan and Azawad. *Global Journal of Human Social Science Sociology Economics and Political Science*, 12(10), 36-48.
- Basedau, M. and Wegenast, T. C. (2009). Oil and Diamonds as Causes of Civil War in Sub-Saharan Africa: Under What Conditions? *Colombia Internacional* 70, 35-59.
- Basic, N. Z. (2002). International Law and Security Dilemmas in Multiethnic States. *Annual Survey of International & Comparative Law*, 8(1), 1-32.
- Beary, B. (2008). Separatist Movements: Should Nations Have a Right to Self-Determination? *Global Researcher*, 2(4), 85-114.
- Bereketeab, R. (2012). Self-Determination and Secessionism in Somaliland and South Sudan: Challenges to Postcolonial State-Building. *Nordiska Afrikainstitutet Discussion Paper*, (75), 1-35.
- Best, A., Hanhimaki, J. M. ve Maiolo, J. A. (2008). *Uluslararası Siyasi Tarih 20. Yüzyıl*. (Çev. T. Ulaş). İstanbul: Yayın Evi Yayınları.
- Blanchard, L. P. (2012). Sudan and South Sudan: Current Issues for Congress and U.S. Policy. *Congressional Research Service Report for Congress*.
- Buchanan, A. (1997). Theories of Secession. *Philosophy and Public Affairs*, 26(1), 31-61.
- Bujra, A. (2002). African Conflicts: Their Causes and Their Political and Social Environment. *Development Policy Management Forum Occasional Paper*, (4).

- Collier, P. and Hoeffler, A. (1998). On Economic Causes of Civil War. *Oxford Economic Papers*, 50(4), 563-573.
- Collier, P. (1999, 26-27 April). Doing Well Out Of War. *Paper prepared for Conference on Economic Agendas in Civil Wars*, London. 1-14.
- Collier, P. and Hoeffler, A. (2000). Greed and Grievance in Civil War. *The World Bank Policy Research Working Paper Series*, (2355).
- Collier, P. and Hoeffler, A. (2002a). The Political Economy of Secession. *The World Bank Policy Research Working Paper Series*, 1-37.
- Collier, P. and Hoeffler, A. (2002b). Greed and Grievance in Civil War. *The World Bank Policy Research Working Paper Series*, 1-43.
- Collier, P. and Hoeffler, A. (2002c). On the Incidence of Civil War in Africa. *The Journal of Conflict Resolution: Understanding Civil War*, 46(1), 13-28.
- Collier, P. and Hoeffler, A. (2004). Greed and Grievance in Civil War. *Oxford Economic Papers*, 56(4), 563-595.
- Collier, P., Hoeffler, A. and Rohner, D. (2006). Beyond Greed and Grievance: Feasibility and Civil War. *Oxford Economic Papers*, 61(1), 1-27.
- Conference on Security and Co-operation in Europe. (1975). *Final Act: Equal Rights and Self-Determination of Peoples*, 1.a.(VIII).
- Cornwell, J. F. (2007). *Conditional Relationships and Civil War*. Unpublished Honors Thesis, New York University, New York.
- Çaycı, A. (1995). *Büyük Sahra'da Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Dalar, M. (2010). Darfur Sorunu: Sorunun Kökenleri, Çatışma ve Uluslararası Hukuk. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konular İkinci Cilt*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dalar, M. (2013). Tarihsel ve Siyasal Boyutuyla Darfur: Çatışma, İnsani Kriz, Uluslararası Müdahale ve Barış Şansı. *Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi (IMPR) Rapor*.
- Daly, M. W. (1993). Broken Bridge and Empty Basket: The Political and Economic Background of the Sudanese Civil War. A. A. Sikainga. and M. W. Daly. (Eds.). *Civil War in the Sudan*. London and New York, British Academy Press, 1-27.
- Daoud, D. M. (2012). *Factors of Secession: The Case of South Sudan*. Unpublished Master Thesis, University of Saskatchewan, Canada.
- Dersso, S. (2012). International Law and the Self-Determination of South Sudan. *Institute for Security Studies Paper*, (231), 1-12.

- Ersoy Yıldırım ile yapılan görüşme.* (2014, 23 Temmuz). Hidropolitik Akademi, Ankara.
- Esposito, J. L. and Voll, J. O. (2012). *İslamiyet ve Demokrasi.* (Çev. A. Fethi). İstanbul: Köprü Yayınları.
- Fadlalla, M. H. (2004). *Short History of Sudan.* Lincoln: iUniverse.
- Fearon, J. D. and Laitin, D. D. (2003). Ethnicity, Insurgency and Civil War. *American Political Science Review*, 97(1), 75-90.
- Fearon, J. D. (2005). Primary Commodity Exports and Civil War. *Journal of Conflict Resolution*, 49(4), 483-507.
- Ferro, M. (2011). *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Kadar 13-20. Yüzyıl.* (Çev. M. Cedden). (İkinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- General Assembly of the United Nations. (1997). *Convention on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourses: Resolution 51/229.*
- Hasan Öztürk ile yapılan görüşme.* (2015, 19 Mart). Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Ankara.
- Holslag, J. (2007). China's Diplomatic Victory in Darfur. *BICCS Asia Paper*, 2(4).
- Human Rights Watch. (2005). *The Curse of Gold: Democratic Republic of Congo.* New York: Human Rights Watch.
- Humphreys, M. (2005). Natural Resources, Conflict and Conflict Resolution: Uncovering the Mechanisms. *The Journal of Conflict Resolution*, 49(4), 508-537.
- Humphreys, M., Sachs, J. D. and Stiglitz, J.E. (2007). What's the Problem With Natural Resource Wealth? M. Humphreys, J. D. Sachs and J. E. Stiglitz (Ed.). *Escaping the Resource Curse.* New York: Columbia University Press, 21-41.
- Idowu, A. A. (2008). Revisiting the Right to Self-Determination in Modern International Law: Implications for African States. *European Journal of Social Sciences*, 6(4), 43-55.
- İnat, K. (2010). Sudan: Neo-Kolonyalizmin Kıskaçında Bölünme Sancısı. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konular İkinci Cilt.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kalaycı, H. (2010). *Ulus-Devletin Baş Ağrısı: Ayrılıkçılık Kanada-Quebec Örneği.* Ankara: Liberte Yayınevi.
- Karakılçık, Y. (2008). Bölgesel Su Anlaşmazlıklarının Küresel Çatışmaya Dönüşme Riski: Fırat ve Dicle Örneği. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 4(16), 19-56.

- Kavas, A. (2007). Osmanlı-Darfur Münasebetleri. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (16).
- Keen, D. (2012). Greed and Grievance in Civil War. *International Affairs*, 88(4), 757-777.
- Keller, E. J. (2007). Secessionism in Africa. *The Journal of African Policy Studies*, 13(1), 1-26.
- Khapoya, V. B. (2012). *The African Experience*. (Fourth Edition). California: Pearson.
- Kılıç, S. (2011). Nil Nehri Havzasının Hidropolitik Tarihi ve Son Gelişmeler. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Su Araştırmaları Programı Raporu*, (3).
- Kılıç, S. (2013a). Uluslararası Suyollarının Ulaşım-Dışı Kullanımına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve 2012 Değerlendirmesi. *Ortadoğu Analiz*, 5(49), 114-121.
- Kılıç, S. (2013b). Çin-Afrika İlişkilerinin Gelişmesinde Baraj İnşaatlarının Rolü. *Ortadoğu Analiz*, 5(52).
- Kılıç, S. (2013c). Mavi Nil Suları Üzerinde Uyuşmazlık. *Ortadoğu Analiz*, 5(56).
- Kılıç, D. (2008). Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII(1-2), 949-982.
- Klare, M. T. (2005). *Kaynak Savaşları: Küresel Çatışmanın Yeni Alanları* (Çev. Ö. İnciler). İstanbul: Devrin Yayıncılık.
- Large, D. (2009). China's Sudan Engagement: Changing Northern and Southern Political Trajectories in Peace and War. *The China Quarterly*, (199), 610-626.
- Le Billon, P., Macrae, J., Leader, N. and East, R. (2000). The Political Economy of War: What Relief Agencies Need to Know. *Humanitarian Practice Network Paper*, (33), 1-42.
- Le Billon, P. (2001). The Political Ecology of War: Natural Resources and Armed Conflicts. *Political Geography*, 20(5), 561-584.
- Lesser, I. O. (1989). *Resources and Strategy*. London: Macmillan Press.
- Lujala, P., Gleditsch, N. P. and Gilmore, E. (2005). A Diamond Curse? Civil War and a Lutable Resource. *Journal of Conflict Resolution*, 49(4), 538-562.
- Luraghi, R. (2000). *Sömürgecilik Tarihi*. (Çev. H. İnal). (İkinci Baskı). İstanbul: E Yayınları.
- Malone, D. M. and Nietzsche H. (2005). Economic Agendas in Civil Wars: What We Know, What We Need to Know. *United Nations University World Institute for Development Economic Research Discussion Paper*, (7), 1-26.

- Mamdani, M. (2010). Saviours and Survivors: Darfur, Politics and the War on Terror. *African Sociological Review*, 14(2), 110-113.
- Mc Kay, J., (2012). Natural Resources: Curse or Cure for Africa? *The Brenthurst Foundation Discussion Paper*, (5), 1-20.
- Mehmet Özkan ile yapılan görüşme. (2014, 13 Ekim). Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Ankara.
- Multi-Donor Evaluation of Support to Conflict Prevention and Peacebuilding Activity in Southern Sudan Since 2005. *Fault Lines in CPA: Three Areas, Annex 9*.
- Murshed, S. M. and Tadjoeeddin, M. Z. (2007). Reappraising the Greed and Grievance Explanations for Violent Internal Conflict. *Microcon Research Working Paper*, (2), 1-41.
- Murshed, A. M. and Tadjoeeddin, M. Z. (2008). Revisiting the Greed and Grievance Explanations for Violent Internal Conflict. *Journal of International Development*, 21(1), 87-111.
- Neuberger, B. (1986). *National Self-Determination in Postcolonial Africa*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Neuhold, H. (1998). Selbstbestimmungsrecht der Völker-Minderheitenschutz-Demokratie-Integration: Auswege aus einem Dilemma?. (Hg. Erich Reiter). Massnahmen zur Internationalen Friedenssicherung. *Forschungen zur Sicherheitspolitik* Bd.3. Graz-Wien-Köln. 13-31. Web: www.bmlv.gv.at/pdf.../14_sr3_neuhold.pdf tarihinden 20 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.
- Organization of African Unity. (1964). *Resolutions Adopted By the First Ordinary Session of the Assembly of Heads of State and Government: Border Disputes Among African States*.
- Oruç, Ş. (2008). Sudan Ülke Raporu. *İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi Raporları*, (224).
- Özkan, M. and Akgün, B. (2010). Turkey's Darfur Policy: Convergences and Differentiations from the Muslim World. *Insight Turkey*, 12(4), 147-165.
- Özmen, E. (2008). Sudan'ın Darfur Bölgesi Sorunu. *Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 184-212.
- Öztürk, H. (2011). Darfur'da Yaşanan İç Savaşı Anlamak. *Avrasya Etüdları Afrika Özel Sayısı*, (40), 123-144.
- Öztürk, H. ve Arı, E. (2015). Kenya'da Enerji Keşifleri ve Güvenlik Riskleri. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) Analiz*, (1181), 3-6.

- Paglia, P. (2008). Ethnicity and Tribalism: Are These the Root Causes of the Sudanese Civil Conflicts? *African Conflicts and the Role of Ethnicity: A Case Study of Sudan. Africa Economic Analysis*, 1-37.
- Patten, A. (2002). Democratic Secession from a Multinational State. *Ethics*, 112(3), 558-586.
- Peter, M. (2010). Blue Nile, Nuba Mountains and Abyei: Three Areas in Transition. Sudan- No Easy Way Ahead. *Heinrich Böll Stiftung Publication Series on Democracy*, (18).
- Republic of the Sudan. (2005). *The Interim National Constitution of the Republic of the Sudan*.
- Ross, M. L. (2003). The Natural Resource Curse: How Wealth Can Make You Poor. I. Bannon and M. L. Ross (Eds.). *Natural Resources and Violent Conflict: Options and Actions*. Washington D. C.: The World Bank, 27-42.
- Ross, M. L. (2004a). How Do Natural Resources Influence Civil War? Evidence From Thirteen Cases. *International Organization*, 58(1), 35-67.
- Ross, M. L. (2004b). What Do We Know About Natural Resources and Civil War? *Journal of Peace Research*, 41(3), 337-356.
- Ross, M. (2006). A Closer Look At Oil, Diamonds and Civil War. *Annual Reviews in Advance*, (9), 265-300.
- Sevim, C. (2013). *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*. (İkinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sidahmed, A. S. (1997). *Politics and Islam in Contemporary Sudan*. Great Britain: Curzon Press.
- Sönmezoğlu, F., Arıboğan, D. Ü. ve Ayman, D. (Ed.). (2010). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları.
- Swain, A. and Jamali, Q. (2011). The China Factor: New Challenges for Nile Basin Cooperation. *New Routes*, 15(3).
- Tartter, J. R. (1992). National Security. H. Chapin Metz (Ed.). *Sudan: A Country Study*. (Fourth Edition). Washington: Library of Congress.
- Trzcinski, K. (2004). The Significance of Geographic Location for the Success of Territorial Secession: African Example. *Miscellanea Geographica*, (11), 208-209.
- United Nations. (1945). *Charter of the United Nations: Purposes and Principles*.
- U.S. Energy Information Administration. (2013). *Sudan and South Sudan*. Washington: U.S. Energy Information Administration.

Varisco, A. E. (2010). A Study on the Inter-Relation Between Armed Conflict and Natural Resources and its Implications for Conflict Resolution and Peacebuilding. *Journal of Peace, Conflict and Development*, (14), 38-58.

Vereinte Nationen Sicherheitsrat. (2005). *Resolution 1590*.

Versetti, A. (2012). Dividing the Petroleum Pie: The Implications of Competition for Natural Resources in Africa Between the USA and China on the US National Interests. *Sciences Po Paris US Defence and Security Policy*.

Voll, J. O. and Potts Voll, S. (1985). *The Sudan: Unity and Diversity in a Multicultural State*. Colorado: Westview Press.

Woodward, P. (1990). *Sudan 1898-1989: The Unstable State*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Yıldırım, E., Yıldız, N. and Yıldız, D. (2014, 1 July). Transboundary Rivers. Cuma Çakmak (Ed.). *Hydro Politics Newsletter*.

Yıldız, D. ve Özbay, Ö. (2012). *Osmanlı'dan Bugüne Su Politikaları ve Hukuku*. İstanbul: Truva Yayınları.

Yıldız, D. (2014). Afrika'nın Ekonomik Su Sıkıntısı. *Hidropolitik Akademi Rapor*, (1).

İnternet: 1997 BM Sözleşmesi: İmzalar Tamam. Kılavuzu Hazır. (2014, Haziran). *Hidropolitik Akademi*. Web: <http://www.hidropolitikakademi.org/tr/1997-bm-sozlesmesinin-yururlugu-icin-1-imza-kaldi.html> adresinden 25 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.

İnternet: AFRICOM Mission Statement. *United States Africa Command*. Web: <http://www.africom.mil/what-we-do> adresinden 21 Ekim 2014'te alınmıştır.

İnternet: Amin, M. (April, 2014). China, Sudan Strike Deal to Double Oil Production. *Africa Review*. Web: <http://www.africareview.com/Business---Finance/China-to-double-oil-production-in-Sudan/-/979184/2266978/-/jh9153z/-/index.html?relative=true> adresinden 18 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Babikir, M. and Omer, L. (June, 2014). Renaissance Dam Will Help Sudan to End Internal Disputes. *Sudan Vision*. Web: <http://news.sudanvisiondaily.com/details.html?rsnpid=236867> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Balcı, K. (Haziran, 2013). Nil'in Suları Biter mi Biter. *Zaman İskandinavya*. Web: http://iskandinavya.zaman.com.tr/iskandinavya/columnistDetail_getNewsById.action?newsId=9823 adresinden 24 Temmuz 2014'te alınmıştır.

İnternet: Bass, G. J. (August, 2006). What Really Causes Civil War? Why Multiethnic Societies may not be Prone to Strife. *New York Times Magazine*. Web:

http://www.nytimes.com/2006/08/13/magazine/13wwln_idealab.html?_r=0 adresinden 1 Ağustos 2014 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Bosshard, P. (January, 2011). New Chinese Dam Project Fuels Ethnic Conflict in Sudan. *International Rivers*. Web: <http://www.internationalrivers.org/blogs/227/new-chinese-dam-project-fuels-ethnic-conflict-in-sudan> adresinden 10 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: Brief History. *Greater Nile Petroleum Operating Company*. Web: <http://gnpoc.com/history.asp?glink=GL001&plink=PL005> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: Butagira, T. and Musisi, F. (June, 2014). Kiir, Machar Agree to Form Unity Government. *Saturday Monitor*. Web: <http://www.monitor.co.ug/News/National/Kiir--Machar-agree-to-form-unity-government/-/688334/2345040/-/hum4hc/-/index.html> adresinden 16 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Butty, J. (May, 2014). South Sudan Rebels Explain Refusal to Sign Cease-fire Agreement. *Voice of America*. Web: <http://www.voanews.com/content/south-sudan-rebel-official-explains-why-they-did-not-sign-recent-agreement/2430654.html> adresinden 17 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Chinese Dams in Africa. *International Rivers*. Web: <http://www.internationalrivers.org/campaigns/chinese-dams-in-africa> adresinden 11 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: CNPC Wins Projects in Sudan Through Sincerity and Strength. (2003, December). *China.or.cn*. Web: <http://www.china.org.cn/english/features/China-Africa/81937.htm> adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: Copnall, J. and Smith, D. (April, 2012). Sudan and South Sudan Close to War. *The Guardian*. Web: <http://www.theguardian.com/world/2012/apr/23/sudan-south-sudan-war-close> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Custers, R. (Temmuz, 2008). Afrika'nın Yeraltı Zenginlikleri (Çev. İ. Özkan). *Timeturk*. Web: http://www.timeturk.com/tr/2008/07/10/afrika-nin-yeralti-zenginlikleri.html#.U5I5nHJ_tPI adresinden 5 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: Çad ve Sudan Liderleri Masada. (2008, Mart). *BBC Turkish*. Web: http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/03/080313_sudan_chad.shtml adresinden 13 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Darfur Barış Gücüne Uzatma. (2006, Eylül). *BBC Turkish*. Web: http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/09/060921_darfurpeace.shtml adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Darfur Conflict. (2014, July). *Thomson Reuters Foundaiton*. Web: <http://www.trust.org/spotlight/Darfur-conflict> adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

- İnternet: Darfur Conflict Timeline. (2013, March). *Enough*. Web: <http://www.enoughproject.org/blogs/darfur-conflict-timeline> adresinden 13 Haziran 2013'te alınmıştır.
- İnternet: Darfur Peace Process Chronology. (2013, September). *Human Security Baseline Assessment for Sudan and South Sudan*. 6. Web: <http://www.smallarmssurveysudan.org/facts-figures/sudan/darfur/darfur-peace-process-chronology.html> adresinden 16 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Demircioğlu, B. (Ağustos, 2004). Darfur Meselesi ve Sudan Gerçeği. *Altınoluk İnternet Arşivi*. Web: <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d222s052m1>, adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.
- İnternet: Deng, L. B. (November, 2013). South Sudan Parliament and Abyei Referendum. *Sudan Tribune*. Web: <http://www.sudantribune.com/spip.php?article48925> adresinden 14 ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Egypt, Ethiopia Lock Horns Over Nile Water. (2010, November). *Outernationalist*. Web: <http://outernationalist.net/?p=1522> adresinden 10 Nisan 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Engdahl, W. F. (May, 2007). Darfur: Forget the Genocide, There is Oil. *Asia Times Online*. Web: http://www.atimes.com/atimes/China_Business/IE25Cb05.html adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.
- İnternet: European Coalition on Oil in Sudan (ECOS). (2007). Maps. *South Sudan Info*. Web: <http://southsudaninfo.net/maps/> adresinden 30 Nisan 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Fadl, H. Y. (Nisan, 2007). Sudan Özelinde Türk-Afrika İlişkilerinin Bazı Yönleri. (Çev. H. Dikici Bilgin). *Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi Afrika Enstitüsü (TASAM Afrika)*, s. 286-287. Web: http://tasam.org/tr-TR/Icerik/4098/sudan_ozelinde_turk-afrika_iliskilerinin_bazi_yonleri, adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.
- İnternet: Firew, E. and Zeitvogel, K. (August, 2014). IGAD Says South Sudan Peace 'Matrix' Signed, Opposition Says It's Not. *Voice of America*. Web: <http://www.voanews.com/content/south-sudan-igad-matrix-signed-cessation-of-hostilities-opposition/2430032.html> adresinden 17 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Fletcher, P. (December, 2013). Profile: Who is South Sudan's Riek Machar? *Al Arabiya News*. Web: <http://english.alarabiya.net/en/perspective/profiles/2013/12/23/Profile-Who-is-South-Sudan-s-Riek-Machar-.html> adresinden 15 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Fortin, J. (December, 2013). South Sudan Conflict: As U.S. Moves to Defend Embassy and Evacuate Its Citizens, Long Relationship With South Sudan Is on

the Line. *International Business Times*. Web: <http://www.ibtimes.com/south-sudan-conflict-us-moves-defend-embassy-evacuate-its-citizens-long-relationship-south-sudan> adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: Gachie, J. (July, 2014). The Status of the South Sudan Mediation Process: Is a Peaceful, Long-Lasting Solution In-Sight? *The East African*. Web: <http://www.theeastafrican.co.ke/news/The-status-of-the-South-Sudan-mediation-process/-/2558/2375010/-/qribqo/-/index.html> adresinden 15 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Haneberg, W. C. (2004). National Resources and National Security. *Espionage Information: Encyclopedia of Espionage, Intelligence and Security*. Web: <http://www.faqs.org/espionage/Mo-Ne/Natural-Resources-and-National-Security.html> adresinden 31 Mart 2014'te alınmıştır.

İnternet: Herbst, M. (March, 2008). Oil for China, Guns for Darfur. *Bloomberg Business*. Web: <http://www.bloomberg.com/bw/stories/2008-03-14/oil-for-china-guns-for-darfurbusinessweek-business-news-stock-market-and-financial-advice> adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: History of Oil in South Sudan. *Fortune of Africa*. Web: <http://fortuneofafrica.com/southsudan/history-of-oil-in-south-sudan/> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: İsrail Güney Sudan'da İki Üs İnşa Ediyor. (2011, Ekim). *Timeturk*. Web: http://www.timeturk.com/tr/2011/10/22/israil-guney-sudan-da-iki-us-insa-ediyor.html#.U_kOScV_tPI adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.

İnternet: Is South Sudan Distancing Itself From Ethiopia? (2014, March). *Madote*. Web: <http://www.madote.com/2014/03/is-south-sudan-trying-to-distance.html> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: İstek, E. (Haziran, 2013). Etiyopya Rönesans Barajının Yapımında Israrlı. *Enerji Enstitüsü*. Web: <http://enerjiinstitutusu.com/2013/06/12/etiopya-ronesans-barajinin-yapiminda-issarli/> adresinden 11 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: İşte Afrika'yı Savaşın Eşiğine Getiren HES. (2014, Ocak). *Radikal*. http://www.radikal.com.tr/cevre/iste_afrikayi_savasin_esigine_getiren_hes-1169692 adresinden 11 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Justice and Equality Movement. (2012, January). *Sudan Tribune*. Web: <http://www.sudantribune.com/spip.php?mot284> adresinden 13 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Katsouris, C. (2010). Africa's Oil and Gas Potential. *Energy Intelligence Chatham House*. Web: <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Africa/161111katsouris.pdf> adresinden 5 Nisan 2014'te alınmıştır.

- İnternet: Kavas, A. (Haziran, 2007). Darfur'da Petrol Uğruna Öldürülen İnsanlık. *Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*. Web: http://tasam.org/tr-TR/Icerik/592/darfurda_petrol_ugruna_oldu_rulen_insanlik adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.
- İnternet: Kavas, A. (Ocak, 2008). Sudan Cumhuriyeti (Cumhuriyetü's-Sudan). *Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*, Web: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/770/sudan_cumhuriyeti_cumhuriyetus-s%C3%BBd%C3%A2n, adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.
- İnternet: Kavas, A. (Aralık, 2009). Darfur'daki En Büyük Dram Açlık, Yoksulluk ve Geri Kalmışlık. *Anlayış Dergisi*. Web: <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=79&makaleid=2437>, adresinden 19 Haziran 2013'te alınmıştır.
- İnternet: Kemal, İ. (Temmuz, 2014). Su Sorunu ve Uluslararası Su Hukuku. *Kıbrıs Gazetesi*. Web: <http://www.kibrisgazetesi.com/?p=490501> adresinden 25 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Kılıç, S. (Ocak, 2014). Mısır'ın Diğer Seçeneği Olarak Kongo-Nil Bağlantısı. *Ortaoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Su Araştırmaları Programı*. Web: http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar_Yazdir.aspx?ID=4918 adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Le Billon, P. (2000). The Political Economy of Resource Wars. J. Cilliers and C. Dietrich (Eds.). *Angola's War Economy: The Role of Oil and Diamonds*. Pretoria, South Africa. Institute for Security Studies, 1-370, 23. Web: <http://www.issafrica.org/pubs/books/angola.html> adresinden 3 Nisan 2014 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Le Billon, P. (2005). Fueling War: Natural Resources and Armed Conflicts. *Adelphi Paper* (357), 1-98. Web: ibis.geog.ubc.ca/~lebillon/.../adelphi357.pdf adresinden 3 Nisan 2014 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Le Billon, P. (2004). The Geopolitical Economy of 'Resource Wars'. *Geopolitics*, 9(1), 1-28. Web: is.muni.cz/el/1423/.../2004LEBILLON.pdf adresinden 3 Nisan 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Maasho, A. (May, 2014). South Sudan Rebel Leader in Ethiopia for Peace Talks. *Reuters*. Web: <http://www.reuters.com/article/2014/05/08/us-southsudan-unrest-idUSBREA470MN20140508> adresinden 15 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Madsen, W. (June, 2013). War and Water: Hydropolitics Propel Balkanization in Africa. *Hidropolitik Akademi*. Web: <http://www.hidropolitikakademi.org/en/war-and-water-hydropolitics-propel-balkanization-in-africa.html> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Masud, E. (August, 2004). Sudan, Oil and the Darfur Crisis. *The Wisdom Fund*. Web: <http://www.twf.org/News/Y2004/0807-Darfur.html> adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: Mwambai, J. (January, 2015). South Sudan Warring Factions Sign New Peace Deal in Tanzania. *The East African*. Web: <http://www.theeastafrican.co.ke/news/South-Sudan-warring-factions-sign-new-peace-deal-in-Tanzania/-/2558/2598276/-/x1rrf3/-/index.html>

İnternet: Ngirachu, J. (April, 2014). Kiir Blames Foreigners for South Sudan Rebellion. *Daily Nation*. <http://mobile.nation.co.ke/news/Kiir-blames-foreigners-for-S-Sudan-rebellion/-/1950946/2295476/-/format/xhtml/-/a25e7wz/-/index.html> adresinden 18 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Nile Basin. *International Rivers*. Web: <http://www.internationalrivers.org/campaigns/nile-basin>, adresinden 10 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: Nil, Mısır'ın Kabusu Mu Oluyor? (2013, Haziran). *Timetürk*, Web: <http://www.timeturk.com/tr/2013/06/05/nil-misir-in-kabusu-mu-oluyor.html>, adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.

İnternet: Nil Nehri Sularının Paylaşımı. (2012, Eylül). *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Stratejik Gündem*, <http://www.usakgundem.com/haber/76638/nil-nehri-sular%C4%B1n%C4%B1n-payla%C5%9F%C4%B1m%C4%B1.html>, adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.

İnternet: Oil in Darfur Waiting to be Explored: Expert. (2014, September). *Radio Dabanga*. Web: <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/oil-in-darfur-waiting-to-be-explored-expert> adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: Oil Production and Processing. (2009). *Understanding Sudan: A Teaching and Learning Resource*. 2. Web: <http://understandingsudan.org/Oil/OilResources/FS9-Sudan.pdf> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: Oluoch, F. (March, 2015). Salva Kiir Actually Stage-Managed Coup Against Himself. *The East African*. Web: <http://www.theeastafrican.co.ke/news/Salva-Kiir-actually-stage-managed-coup-against-himself/-/2558/2653026/-/13v26yvz/-/index.html> adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: Orta Afrika'da Katliamın Nedeni Madenler. (2014, Şubat). *Yeni Mesaj*. Web: <http://www.yenimesaj.com.tr/?haber,13004767/orta-afrika-da-katliamin-nedeni-madenler> adresinden 4 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: Önal, C. (Nisan, 2012). İkinci Kuzey-Güney Savaşı Kapıda. *Zaman*. Web: http://www.zaman.com.tr/dunya_ikinci-kuzey-guney-sudan-savasi-kapida_1272805.html adresinden 28 Eylül 2014'te alınmıştır.

İnternet: Özey, R. (Ağustos, 2010). Sudan İkiye Bölündü, Peki Neden? Web: http://www.ramazanozey.net/rozey/icerik/detay.asp?id=168&kat_id=5&dil=tr, adresinden 8 Haziran 2013'te alınmıştır.

İnternet: Özkan, G. (Ocak, 2011). Bölünen Sudan ve Mısır: Su, Para ve Silah. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Stratejik Gündem*, Web: <http://www.usakgundem.com/yazar/1930/b%C3%B6l%C3%BCnen-sudan-ve-m%C4%B1s%C4%B1r-su-para-ve-silah-.html>, 08 Haziran 2013'te alınmıştır.

İnternet: Öztürk, H. (Kasım, 2011). İsrail-Güney Sudan Su Anlaşması Gerilimi Tırmandırabilir. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)*. Web: http://www.bilgesam.org/incele/1143/-israil-guney-sudan-su-anlasmasi-gerilimi-tirmandirabilir/#.U6W5xJR_tPI adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Petrol. *Antalya For Investment & Services Co.* Web: <http://sudanturk.com/default.asp?page=sayfalama&tkid=8&id=50> adresinden 5 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: Pipes, D. (January, 2012). South Sudan, Israel's New Ally. *The Washington Times*. Web: <http://www.danielpipes.org/10486/south-sudan-israel-allies> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Polgreen, L. (September, 2006). Sudan Frees American Journalist Held in Darfur / He Was Detained on Spy Charges With Driver, Interpreter. *SFGate*. Web: <http://www.sfgate.com/news/article/Sudan-frees-American-journalist-held-in-Darfur-2488665.php> adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: Rivers. *U.S. Library of Congress*. Web: <http://countrystudies.us/sudan/32.htm> adresinden 10 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: Secession in the Twenty-First Century. *Center for Education in Law and Democracy (CELD)*. Web: <http://www.lawanddemocracy.org/pdf/files/Secession%20in%20the%20Twenty.pdf> adresinden 24 Aralık 2013'te alınmıştır.

İnternet: Shareholders. *Petrodar Operating Company*. Web: <http://petrodar.com/content.php?GL=1&PL=5>, adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: Shichor, Y. (December, 1969). Sudan: China's Outpost in Africa. *China Brief*, 5(1). Web: http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=3898&no_cache=1#.U6F9G5R_tPI adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: Sikainga, A. (February, 2009). The World's Worst Humanitarian Crisis: Understanding the Darfur Conflict. *Origins Current Events in Historical Perspective*. Web: <http://origins.osu.edu/article/worlds-worst-humanitarian-crisis-understanding-darfur-conflict/page/0/2> adresinden 19 Haziran 2013'te alınmıştır.

İnternet: Sirri, M. (January, 2014). Riek Machar: Kiir Wants to Provoke a Tribal War in South Sudan. *Asharq al-Awsat*. Web: <http://www.aawsat.net/2014/01/article55326416> adresinden 15 Ağustos 2014'te alınmıştır.

- İnternet: South Sudan President Rules Out Power-Sharing. (2015, March). *Yahoo News*. Web: http://news.yahoo.com/south-sudan-president-rules-power-sharing-132347300.html?soc_src=mediacontentsharebuttons&soc_trk=tw adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.
- İnternet: South Sudan President Salva Kiir in Profile. (2013, December). *BBC News Africa*. Web: <http://www.bbc.com/news/world-africa-12107760> adresinden 15 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: South Sudan Profile. (2013, March). *BBC News Africa*. Web: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-14069082>, adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.
- İnternet: South Sudan Rivals Kiir and Machar Agree Peace Deal. (2014, May). *BBC News Africa*. Web: <http://www.bbc.com/news/world-africa-27352902> adresinden 15 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: South Sudan's Rebel Leader Meets Djibouti President. (2014, July). *Sudan Tribune*. Web: http://www.sudantribune.com/spip.php?article51673&utm_source=twitterfeed&utm_medium=twitter adresinden 13 Temmuz 2014'te alınmıştır.
- İnternet: S Sudan Postpones 2015 Presidential Elections. (2014, May). *Al Jazeera*. Web: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2014/05/s-sudan-postpones-2015-presidential-election-2014512135939966778.html> adresinden 16 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Sudan Allows Two NGO's in East Jebel, Marra, Darfur. (2014, October). *Radio Dabanga*. Web: <https://www.radiodabanga.org/node/81708> adresinden 10 Ekim 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Sudan and South Sudan. (2013, September). *U.S. Energy Information Administration*. Web: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=su> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Sudan Çad'la Diplomatik İlişkileri Yeniden Tesis Etmeyi Kabul Etti. (2008, Temmuz). *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi (USAK) Gündem*. Web: <http://www.usakgundem.com/haber/22137/sudan-%C3%A7ad-la-diplomatik-iliskileri-yeniden-tesis-etmeyi-kabul-etti.html> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Sudan Darfur'da BM Birliklerinin Varlığını Kabul Etti. (2007, Nisan). *Hürriyet*. Web: <http://www.hurriyet.com.tr/sondakika/6232844.asp> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Sudan Expects to Increase Oil Production By the End of This Year. (2014, April). *All Africa*. Web: <http://allafrica.com/stories/201404240702.html> adresinden 7 Nisan 2014'te alınmıştır.

- İnternet: Sudan Fast Facts. (2014, April). *CNN*. Web: <http://edition.cnn.com/2013/10/30/world/africa/sudan-fast-facts/> adresinden 14 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Sudan Profile. (2013, March). *BBC News Africa*, Web: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-14095300> , adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.
- İnternet: Sudan Urges National Oil Companies to Boost Production in Block 6. (2010, December). *Sudan Tribune*. Web: <http://www.sudantribune.com/spip.php?article37269> adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.
- İnternet: Suliman, K. M. and Badawi, A. A. A. (2010). Collaborative Research Project on the Impact of China-Africa Relations: An Assessment of the Impact of China's Investment in Sudan. *Africa Portal*, 9. Web: <http://www.africaportal.org/dspace/articles/assessment-impact-china%E2%80%99s-investments-sudan> adresinden 6 Nisan 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Tadesse, D. (October, 2012). Is a War Over the Nile Still Imminent? *Global Policy Forum*. Web: <http://www.globalpolicy.org/security-council/dark-side-of-natural-resources/other-articles-analysis-and-general-debate/52041-is-a-war-over-the-nile-still-imminent.html#800> tarihinden 11 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Tepebaş, U. (Kasım, 2012). Afrika'daki Sınır Aşan Suların Paylaşımı Sorunu: Nil Nehri Havzası Örneği. *Ufuk Tepebaş Kişisel Blogu*. Web: <http://www.ufuktepebas.com/sinir-asan-sular-nil-nehri-havzasi/> adresinden 11 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Tepebaş, U. Afrika Kıtasındaki Rekabetin Mısır ve Sudan'a Yansımaları. *Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi Afrika Enstitüsü (TASAM Afrika)*. Web: <http://tasamafrika.org/en/archive/articles/378-afrika-ktasndaki-rekabetin-msr-ve-sudana-yansmalar.html> adresinden 9 Nisan 2014'te alınmıştır.
- İnternet: The Dark Side of Natural Resources. *Global Policy Forum*. Web: <http://www.globalpolicy.org/dark-side-of-natural-resources.html> adresinden 4 Nisan 2014'te alınmıştır.
- İnternet: The Nile Basin. (1997). Irrigation Potential in Africa: A Basin Approach. *Food and Agriculture Organization of the United Nations Land and Water Bulletin*, (4). Web: <http://www.fao.org/docrep/w4347e/w4347e0k.htm> adresinden 24 Temmuz 2014'te alınmıştır.
- İnternet: The Nile Basin Initiative: Challenges to Implementation. *Nile Basin*. Web: <http://nilebasin.com/documents/kim2.htm> adresinden 11 Ağustos 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Tıgılı, İ. (Mayıs, 2011). Sudan'ı Bekleyen Tehlike: Abyei Sorunu. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*. Web: <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1478/sudani-bekleyen-tehlike-abyei-sorunu.aspx> , adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

İnternet: Tribal Composition. *Embassy of the Republic of the Sudan*. Web: http://www.sudanembassy.org/index.php?option=com_content&id=114&Itemid=217 adresinden 20 Ekim 2014'te alınmıştır.

İnternet: Tüysüzoğlu, G. (Ocak, 2014). Bir Afrika Trajedisi: Güney Sudan İç Savaşı. *Milliyet Blog*. Web: <http://blog.milliyet.com.tr/bir-afrika-trajedisi--guney-sudan-ic-savasi/Blog/?BlogNo=443557> adresinden 18 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: UNMIS: United Nations Mission in the Sudan. *United Nations*. Web: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unmis/background.shtml> adresinden 26 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.

İnternet: What Causes Civil War? (2003, April). *Governance and Development Review*. Web: <http://www2.ids.ac.uk/gdr/reviews/review-19.html> adresinden 1 Ağustos 2014 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Williams, M. (May, 2014). South Sudan Leaders Sign Peace Deal. *The Guardian*. Web: <http://www.theguardian.com/world/2014/may/10/south-sudan-leaders-sign-peace-deal> adresinden 17 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Writer, S. (June, 2014). South Sudan: Kiir and Machar Agree to End Conflict. *News From Africa*. Web: http://www.newsfromafrica.org/newsfromafrica/articles/art_14247.html adresinden 18 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Yıldız, D. (2013). Etiyopya Barajı ve Nil'in Dokunulmazlığı. *Toprak-Su-Enerji*, (7). 10. Web: topraksuenerji.org/ETHIOPIAN_DAM_And_Anjum_IMMUNITY.pdf adresinden 24 Temmuz 2014'te alınmıştır.

İnternet: Yıldız, D. (Mart, 2014). Nil'in Dokunulmazlığı Kalktı, Hidropolitik Değişti. *Hidropolitik Akademi*. Web: <http://www.hidropolitikakademi.org/tr/nilin-dokunulmazligi-kalkti-hidropolitigi-degisti.html/2#prettyPhoto> adresinden 25 Temmuz 2014'te alınmıştır.

İnternet: Yıldız, D. (Nisan, 2014). Afrika'nın Suyu Yeşil mi, Mavi mi? *Hidropolitik Akademi*. Web: <http://www.hidropolitikakademi.org/tr/afrikanin-suyu-yesil-mi-mavi-mi.html> adresinden 25 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Yıldız, D. (Temmuz, 2014). Su Yönetiminde Uluslararası Yeni Paradigmanın Ayak Sesleri. *Hidropolitik Akademi*. Web: <http://www.hidropolitikakademi.org/tr/su-yonetiminde-uluslararasi-yeni-paradigmanin-ayak-sesleri.html> adresinden 25 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.

GAZİ GELECEKTİR..

UNIVERSITY OF TORONTO

